Tweede Deel

Des

Nederlandtschen

HERAVLD:

Ofte/

Korte beteeckeninghe der

KONST-WOORDEN,

Ende

Formulen van spreecken in Herauldie,

Door den selven Autheur

THOMAS DE ROUCK.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

KORTE BETEECKENINGHE
der
KONSTWOORDEN,
Ghebruyckt
By d'HERAULTEN in't
BLASONNEREN van WAPENEN;
Conform d'uytleggingh
Van GELIOT, SCHOHIER, BARA, ende andere.
Tot verlichtinghe
van den
NEDERLANDTSCHEN HERAULDT.
Door den selven Autheur
THOMAS DE ROUCK.

A.

ABYSME, ou COEUR, is 't middel ende 't hert van den Schildt. *Peryj, ou mis en abysme, ou Cœur*, wordt ghesept van 't ghene in 't middel des schildt wordt ghestelt / sonder met anders te toucheren; als aen te mercken is in 't stoorken / d'welck occupeert 'tmiddel van 't wapen Bourbon.

ACCOLLE', wordt in dryp verschepden beteeckeninghen ghenomen:

1. *Une escarboucle accollée & pommeteé.* Siet beneden de beteeckeninghe in 't woordt *Escarboucle.*
2. *Accollé* aen den hals versien met een bandt / *Un levrier, ou lion accollé d'or.*
3. Wordt ghesepdt *accollé* van eenen boome / bewassen met eerdsvel / oft klijk / *Un arbre accollé d'un lierre.*

ACCOMPAGNEE', ou ENVIRONNE', soo wanneer rondtsom een van de principale stucken / ghelijck den *Sautoir*, den *Bande*, etc. in de kanten zijn andere stucken ende figueren. *Une Croix accompagné de vingt Croix à pied fiche, une bande fuseleé*, een ghespilde *bande accompagneé de six fleurs de Lys.* Alsulcke wapens worden ghenoemt *Seantes partitions.*

ACCORNE', gehoornt / *trois moutons accornéz & clarniéz.*

ADEXTRE', d'welck geset wordt aen de rechte zijde des schildts/ gelijck d'welcke naer de slincke zijde staet/ genoemt wert *Senestre*. Ende men vindt schilden/ die welcke ghedeelt zijn by alsulcke wijsen / dat die twee deelen zijn van metael/ ende het zijde-deel van coleur; ende ter contrarien.

ADORSE', ou ADOSSEE', wanneer twee ghelijcken hebben den rugghe teghen rugghe. *Bars, ou Barbeaux addossez, Croissans adorsez*, wanneer haer rugghen d'een teghen den anderen staen; alsoo dat hunne hoorens staen naer de zijde des schildts.

AFFRONTE', wanneer twee gedierten recht d'een den anderen aensien/ ghelijck twee Leeuwen/ Wolven/ Honden/ etc.
Deux Louves affronteés.

AIGLE, den Arent. Siet Geliot/ om de prijsinghe des selfs.

Den Arent/ (seyt Franciscus de Foveis in suo tractatu de Armis,) is onder de vogelen als de *principauté*, en d'overhandt hebbende/ ende is seer liberael. Want die prope die hy gekregen heeft/ ten zy by den uytersten honger/ en sal hy alleen niet eeten; maer maeckt mede deelachtich die voghelen/ die hem na-volgen/ nochtans eerst ghenomen hebbende syn gedeelte. Maer soo wanneer die prope niet ghenoech en is/ alsdan den voghel hem naeft/ grypt hy/ ende stelt den selven voor in't midden/ waerom d'ander vogelen volgen den Arent/ verwachtende eene portie van syn gheroofde. Plinius en Herodotus.

Op den dach wanneer d'ander ghevoghelt hooren den Arent uyt te wesen op synen roof/ en komen niet/ by avontuyren uyt de vreese.

Den Arent heeft oock eenen voet toe/ gelijck een Ganse/ om syn selven te regeeren in synen water-roof; den anderen heeft hy ghekloven met seer scherpe naghelen/ met de welcke hy den roof aengrypt. Arist. l. 12.

Verscheyden wordt den Arent in de *Armories* ghevoert / somwylen met een hooft/somwylen met twee/ ende alsdan werdt hy genoemt *Aigle esployée; autrement à deux testes cercleés*, als hebbende 'thooft ende den hals open ghekloven/ ende ghedeelt in tween / schynende alsoo te maecken twee halsen ende twee hoofden. (siet verbum *esployé*) Maer den Arent en heeft nimmer meer als een corpus ghehadt/ twee dyen / ende twee vleughelen / altydts open/ ende uytghestreckt/ immers seer selden toe.

Den Arent met een hooft / wordt somwylen vertoont sonder croon / dan een *Esmail* alleen/ sonder te specificeren noch lidtmaet/ noch beck.

Somwylen geeftmen hem een croon/ zynde van een *esmail*, als 't corpus. *Courronneé de mesme.*

Somwylen is de *Couronne* van een ander *esmail* als 't corpus. *Aigle d'or courronneé d'argent.*

Ist saecke/ den beck/ ende die dyen/ of pooten/ zyn van ander *esmail* als 't corpus/ soo blaisonneertmen aldus / *Un aigle d'argent membreé & becqueé de gueules.*

NOTA, datmen blasonnerende een ghevogelt *membré & becqué*, te vergheefs daer toe voeght *Armé*; aenghesien dat de lidtmaten/ de welcke zyn de dyen/ begrijpen de clauwen ende clampen.

In't blasonneren van den Arent en seght men oock niet *Lampassé*; want egheen voghel en is die men de tonghe doet uytsteecken.

Staet oock te noteren 't woordt *Esployeé*.

AIGLONS, ou AIGLETTES, Arentkens/ werden ghenoemt om datter vele t'samen in een wapen ghestelt worden / sy hebben beck ende dyen

dpen soo wel als d'Arents. Ende somwijlen zijn sy gheberckt ende ghelitmaet van ander couleur of metal/ als hun corpus. Wanneer sy noch beck/ noch dpen hebben/ worden ghenoemt

ALLERIONS, oft ALLELIONS, die welcke zijn verschepden van *Merlettes*, Merlekens. Dat die *Merlettes* hebben die vleughelen toe-ghesloten sonder beck/ ende dpen/ ende zijn als (*passantes*) gaende / maer de *Allerions* zijn om hooch/ ende als in *pal*, ende hebben de vleugelen open ghesprept/ ghelijck de Arents. Soo wanneer de *Merlettes* hebben beck ende klauwen/ soo noemtmense *Cannettes*.

AILE, vleughel des voghels: wanneer eenen alleen is in 't wapen/ wordt gheblasonneert *Un demy vol*, een half vlucht; wanneer daer twee zijn / *Un vol*, een vlucht.

Kemnade/ voert *de gueules un demi vol d'argent.*

Vander Hoven/ *d'argent, a un vol de sable.* Beyde Gelderschе familien.

AILE', ghevleugelt/ *un Dragon, ou Serpent ailé.*

ALIZE', ALAIZE, *Arresté, Abbaissé, ou Raucourcy*, wordt gebruyckt wanneer de *fasce*, oft bandt / 'tcrups recht of dweers soo in 't wapen ghestelt worden / dat hunne uytterlsten niet en raecken den kant van den schildt; alsoo seydt men *Un fasce arresteé, un Croix recourcie, un sautoir alizé*, etc.

NOTA. Soo wanneer een bande/ ofte *fasche* is gechargeert met crupcen/ sulcke crupcen zijn altijts *alizeés*.

ALLUME', wordt ghelept van d'ooghen.

AMMANCHE', vide *Emmanché.*

AMPHISTERE, is een Serpent *ailé*, hebbende 'thoofd van een ander Serpent in den steert. Gemino capite Serpens; Plin. lib. 8. cap. 23.

ANCRE, een ancker. *Ancre croix Ancreés*, de welcke d'uytterlsten hebben ghedeylt/ ende van weder-zyden omghekromt / ghelijck een ancker. Siet Gomene.

Onderschept tusschen *Ancré* ende *Nyllé, ou Nellé*, dat een crups *nellé* so breedt niet en is omghekromt in de extremitepten/ als *d'Ancreé*. Ende komt dit woordt *Nylle* van *anille*, oft *anile*, d'welck een saecke betepckent/ terwijlen dat *anile* gheconfundeert wordt in beteeckenen eenichsints met het molen-pser/ d'welck ghefatsonneert is met twee ghekromde becken/ als twee teghen malkanderen gherughde anckers/ behoudelijck dat 'theelt een vierkantich gat in 't middel.

ANGEME, ou ANGENIN, is een gheimagineerde Blomme/ hebbende ses bladeren/ als *Quinte feuille*, vijf. In 't midden altemet open/ altemet niet. Siet *Feuille.*

ANILE, is eyghentlijck een figuere ghemaeckt van twee dobbel haecken *Adorsez*, ende in 't middel aen malkanderen ghebonden.

Andere noemen *Anile* een molen-pser/ ghelijck ghesept is.

ANIMAUS.

Dispositio laudatissima Animalis est, ut in omnibus dispositionibus suis sit secundum cursum naturæ.

Het is eenen generalen regel/ dat die gedierten moeten ghestelt worden ,, elck in syn posture/ die hem meest natuyrlijck is. ,,

Den Leeuw klimmende/ ende om hoogh / den mondt wijdt open/ en syn klaeuwen uytghereckt/ ghereedt om te verscheuren.

Den Luypaert gaende/ (als het waer) pedetentim, voet voor voet.

't Peerdt van voor sich heffende; waerom 't woordt ghenoemt/ *Poulain gay*, als een vlytich Veulen.

Den Wolf roovende/ oft/ als een Leeuw/ klimmende om hoogh.

Den Stier als wildt ende rasende.

De Kat als ongeteemt/ die garen om hooch den steert hooger als 't hoofd hebbende; ende men blasonneert 't selve *Effarouché, ou Herissonné*.

Den Ram springhende.

't Schaep gaende met een lancksame tredinghe.

't Lam weydende.

Ende in alle dese posturen / wanneer een van de voeten moet voort ghelet worden/ ist altydts den rechten. Quia dextra pars est principium motus, ende meer activè.

Ghedierten moghen ghenoemt worden in de wapenen tot sesthien toe: Andersints in meerder ghetal moet men schryven ende blasonneren *sans nombre*, sonder ghetal/ oft *semé*, bezaept.

ANNEAU, beteeckent nu circkel/ nu een gespe. Siet Geliot.

Somwylen wordt 't veldt ghestoffeert met simpel ringhen; somwylen hebben die ringhen hare kassen/ versien met kostelijcke ghesteenten.

Cop in 't Stift van Munster voert *Synople trois annelets, ou anneaux d'or, garnis de rubis*.

ARBRE, wordt somwylen gheblasonneert *d'or*, oft droogh; somwylen met bladeren.

Soo wanneer hy wordt geblasonneert *d'orré*, moet ghespecificeert worden *Un arbre sec*.

d'Welck niet nootelyck en is/ zynde noch in vigeur ende leven; want men expresseert alleen den boom *Un pal*. Wanneer den boom vruchtbaer is/ men expresseert aldus/ *A un Olivier d'argent son fruict de synople*. Alleen den Epcken boom heeft syn eygen woordt/ in't te kennen te geven/ zijn vruchten met Eeckelen gheladen. Siet *Englanté*.

Men maeckt oock onderschept tusschen den boom ende de tacken/ door de verschependtheyt des *esmaux*, ende men blasonneert alsoo; *Il portoit d'argent à un bois de synople fusté de gueulles*, door dat woordt *fusté* beteeckent zynde den tronck/ etc.

Want *fusté, fustays* beteeckent hout/ maer *fusté* wordt toegheeyghent aen block en tacken/ soo wanneer die bladeren des booms zijn van anderen *esmail*, als den tronck ende tacken.

ARGENT, is't weede onder die Metalen naer *d'or*, ghebruyckelijck in't blasonneren der wapenen/ ende beteeckent wit. Siet de beteeckeninge by den Autheur.

ARME', wordt ghebruyckt van vier-voetighe ghedierten/ ende Draecken. Ghelijck *Membré* wordt ghebruyckt van vogelen. Eene beeste wordt gheacht ghewapent te zijn/ de welcke van natuyre versien is met lidtmaten/ dienstich tot defensie; ghelijck versien is den Leeuw met klaeuwen/ ende 't wildt Swijn met slach-tanden.

Ende staet te noteren/ dat men dit woordt (*Armé*) niet en ghebruyckt van den Leeuw / dan wanneer die lidtmaten tot defensie ghegheven aen den selven / van ander *esmail* zijn als d'reste van syn corpus; daer dickmaels by-ghevoeght wordt *Lampassé*: want dese woorden gaen dickwils t'samen.

ARMES, *qui cohautent*, zijn wapenen die accorderen met de stam-namen/ als Granade/ Leon/ Florence/ ende andere.

ARMES, ARMORIES, inde Herauldie zijn een. Anders *Armes* beteckent allen krijghs-tuych dienende tot offensie/ of defensie / van wat materie die mochten wesen.

Van dese woorden *armes*, komt *Armories*; En zijn seeckere figueren/ 'tzy van ghedierten/ planten/ vruchten / ende andere substantien / oock verscheyden liniamenten / ghetrocken uyt de phantasie / ghetschildert ende ghegraveert op de schilden/ corceletten/ ende pantziers.

ARRACHE', wordt ghesept van de hoofden van Leeuwen/ wilde Swijnen/ Arents/ Pardrijsen/ etc. wanneer 'thayr/ ofte pluymen noch bekleeden 'vleesch rondtom daer sy af ghescheyden zijn van den hals.

NOTA. Dat *Arraché* meer eyghentlijck wordt ghesepdt van voghelen/ ende ghedierte sonder bloedt/ Insecta ghenaemt. Want dusdanige hoofden konnen meer lichtelijck afgheruckt ende afghewronghen worden / als die hoofden van vier-voetighe beesten/ die welcke sterck ende machtich zijn.

NOTA. Datmen van hoofden van Leoparden niet en ghebruyckt *coupé*, *arraché*, om dat den hou ende af-kap des hals is bedeckt/ door dien 'thoofd voorwaerts ghekeert is. Men ghebruyckt maer *Trois testes de Leopard*, etc.

Coupeé, wordt ghesept van hoofden de welcke soo afghesneden zijn / dat pluym / oft hayr / t'samen is mede afghekayt/ alsoo dat men 't vleesch kan sien.

ARRESTE', siet *Alizé*.

ARONDI, wordt ghesept van den block/ oft tacken des booms/ ghetschildert met couleur/ oft metal/ rondtom syn ronde. Geliot soude liever ghebruycken 'twoordt *Fusté*.

AZUR, siet *Couleur*.

B.

BANDE, is een van de deelen/ genaemt *Honnorables ordinaires*, die welcke den schildt bedeylen / ende moeten (wanneer sy alleen zijn) bevatten 'derdedeel van den schilde.

Den *bande* moet voorts komen uyt den rechten hoeck/ tot beneden in de slinckeren.

Ist saecke den *bande* niet meer als twee derdendeelen van syn ordinaire breedte en heest/ wordt ghenoemt *Cotice en bande*; ende ist saecke den *bande* maer een derdendeel van de behoorlijcke breedte en hout/ men noemt hem *Bande en devise*, te weten/ wanneer maer eenen alsulcken in den schilde en wordt ghevonden; maer ist saecke veel *Bandes* in ghetale in't wapen worden gestelt/ 'tzy drey/ vijf/ etc. in't blasonneren behoutmen 'twoordt *Bande*, gelijck/ *Je porte d'azur a le bande de trois pieces d'or*, etc. Ist saecke 'tvelot elders niet meer uyt en schijnt als die deelen/ men noemt oft vermaent 't kamp niet; maer men houdt sich te vreden te blasonneren/ *Je porte bande de six pieces d'or & d'azur*, min oft meer/ naer *nombre* van *pieces*.

BANDEROLLE, is een kleyn vaenken/ ghelijck men stelt aen de Lancien/ ofte op Edel ende vrye huysen voor een weerhaen/ oft op die tenten.

BANNIERE, siet *Cornette*.

BARBE', wordt principalijck geseght van den Haen/ gelijck oock *Cresté*.

BARRE, ofte *Contrebande*, is/ naer 'tghevoelen van sommighe/ een van de deelen *Honorables ordinaires*, van eender breedte met den *Bande*, verschilt alleen dat sy haer voortkomen heeft van de slincker zijde/ van boven nederwaerts ter zijden. Is een merck-teecken der bastaerden/ als ghekomen zijnde van de slincker zijde.

BASSE-BARRE, is een figuere ghemaeckt *a fantasie*, sonder seeckeren reghel. Siet *Champagne*, *Rebattement*.

BASTON. Dese figuere wordt even ghelijck den *Bande* ghestelt/ te weten/ van de rechte zijde tot de slincker; ende loopt somwijlen den gheheelen schildt door. Waerom als dan men ghebruyckt dese woorden/ *Brochant sur le tout*; als wy sien in den schildt van * Guido/ vooght van Atrecht/ namaels Grave van Vlaenderen. Somwijlen wordt in 't middel opgehouden/ ende wordt ghenoemt *Baston alizé*. Siet *Alizé* ende *Abysme*.

* *Sigilla Comitum Flandriæ, per Vredium, pag.* 40.

BASTARDEN, oft/ om soeter te noemen/ natuyrlijcke kinderen van Edele vaders/ ende by den selven ghekent/ zijn ghehouden ende gheacht Edel. Ende in dier qualiteyt moghen zy draghen den naem ende wapen van den huyse huns vaders; maer met een onderscheydt/ te weten/ met een *Barre*, oft *une Cotice*, oft *Filet linie*, oft draet/ afkomende van de slincker zijde des wapens/ totter rechter zijde nederwaerts; ende alsoo ghestelt op 't gros des wapens gheheel doorgaende; d'welck men seydt/ *Brochants les uns & les autres sur le tout*; ten zy sy droghen 't wapen van Vranckrijck/ die welcke sestich jaren herwaerts over/ *un baston alaize, ou mis en abysme*, op de zijde van *Barre* hebben ghevoert.

BASTILLE, een Fortresse voorsien met toorens.

BATAILLE', ou BATELLE', hebbende een klepel/ ende wordt ghebruyckt wanneer den klepel der klock oft klocxkens is van ander *esmail*; *Porte de gueles à une croix d'or, accompagneé de quatre cloches de sinople Bateleé d'azur.* Andersints/ den klepel zijnde met de klocke van een *esmail*, blasonneertmen simpelijck/ *Porte d'azur a la cloche d'argent.*

BECQUE', wordt ghesept van een voghel/ hebbende den beck van een ander *esmail*, als syn corpus; *Un Cocq d'azur becqué de sinople.*

BELIC. Siet *Gueules*.

BEUF. Siet de beteeckeninghe van den *Os*, by Geliot.

1. Beteeckent arbeydt/ vruchtbaerheydt/ etc.

2. Wordt eenen *Os* in 't wapen ghestelt somwijlen gheheel/ somwijlen alleen met syn voorste deel/ oft borste.

3. Die postuere ende ghestalte van den Os/ Buffel ende Koeye/ moet wesen (*passante*) gaende/ *à cause de la douceur de leur naturel*; nochtans soo sietmen oock Ossen *rampants*, of klimmende.

4. Soo wordt eenen Os ghelijck den Buffel/ ende den Stier gherepresenteert in 't wapen/ met eenen muyl/ dick ende kort/ ende tusschen de hoornen een groote vlocke hayrs/ 'twelck die Koeye niet en heeft. Want sy den muyl langh ende dun/ sonder die vlocke hayrs/ tusschen de hoornen heeft.

5. Den Stier is dienstich aen de menschen/ doodt ende levendich/ ghelijck den Os/ etc. Ende worden in de wapenen somwijlen ghestelt *Accolleés & Anglés*; ghelijck in 't wapen van Bearn ghestelt worden twee *Vaches de gueules accollées, accornées, & clarinées d'azur.*

BEZANS,

BEZANS, zijn ronde figueren/ vol ende massif; ghelijck oock zijn *les Tourteaux*, die welcke oversulcx different zijn van *Clercles*, *Boucles*, & *Anneaux*. Want dese dry in't midden zijn open ende ydel; waerom men daer door kan sien 'tveldt van de wapen.

Torteaux zijn verschepden van de *Bezans*, dat die *Torteaux* altijdt zijn van couleur/ ende naer die verschepdentheden des couleurs/ soo hebben sy verschepden namen.

Want als sy swert zijn / worden van sommighe ghenaemt *Ogoesses*.

Ist saecke van purper/ *Gulpes*.

Ist saecke van roodt/ *Guses*.

Ist saecke van *azur*, *Heurtes*.

Ist saecke van *sinople*, *Pommes*.

Zijnde nochtans altemael *Torteaux*.

NOTA 1. Nochtans/ dat sonder te mis doen teghen konst / dese voorgaende men mach blasonneren simpelijck *torteaux*; ghelijck Medicis/ *porte d'or a cinq torteaux de gueules*.

NOTA 2. Dat den nombre van *torteaux* boven d'acht niet en mach komen in't wapen.

BEZAN D'ARGENT, wordt somwijlen ghenoemt *Plate*. Want die *Bezans* zijn altijdt van metal / ende met reden. Want *Bezan* was certijdts een stuck goudts/ dienende voor munte. Siet Geliot. Die *Bezans* en vermoghen boven d'acht in't ghetal in't wapen niet te komen.

Die Graven van Benthem vinde *de gueules à quinze Bezans d'or*; 5, 4, 3, 2, 1. apud Halmale.

Die Heer van Waruede/ een van de seven Baenrotsen * die anno 1345. op Cosme en Damiane dach in October doodt bleef/ met Grave Willem van Hollandt ende West-Vriesslandt/ insghelijcx *de gueules à la fasce d'argent & quinze Bezans d'or*; 5, 4, 3, 2, 1, ende by den Autheur aldus verwapent;

Den vijften zuldi dus verstaen,
Hi droech van keel deurgaen
Een Faes van silver, ghebisanteert
Van goude, soo wast gheblaseneert.

* M. S. de anno 1409.

BEZANTE', verciert ende ghestoffeert met *Bezans*: ghelijck de Bordure van de wapenen van *Alençon*.

BEZAN-TORTEAU, half metal ende couleur.

BILLETTE is een volle figuer/ wat hoogher als breeder/ hebbende vier rechte houcken.

BILLETTE-RENVERSEE', *ou Couchee'*, ligghende: *Billettes* is een soorte van ongherghelde figueren in't wapen / die ghenoemt worden *Rebattements*.

BISSE. Siet *Guyvre*.

BLASON, & BLASONNER, is de ghestelteniſſe der wapenen uyt couleur/ metal/ ende andere figueren/ etc.

BORDURE, is een maniere en soorte van breucke/ ghemaeckt ghelijck een passement / gheleght op't pladt / ende rondtom aen den kandt van schildt; begrijpt 'tseste deel van de breedte van den schilde. De verschepdentheyt der selver is menichvuldich. Sommighe zijn simpel/ te weten/ oft van couleur alleen/ oft van metal alleen; sommighe zijn bestaende uyt

metal

metal ende couleur / etc. Siet 'twoordt *Componé, Engreflé, Endenté, Chargé, Party de l'une en l'autre, Double essouier, ou Trescheur.*

BOUCLE, Gespen. Sommighe zijn rondt; sommighe vierkantich: worden in beteeckeninghe de ronde gheconfundeert met die *Clercles & Anneaux.*

Onderschepdt tusschen

Anneaux, Clercles, ende *Boucles.*

Clercle beteyckent pet 'tghene ghelijck ende eenpaerlijck rondt is.

Clercles beteeckent oock ghebonden reepen. Ende wanneermen dese blasonneert/moeten die bandekens van ander *esmail* zijn/ als den reep/ *Lié.*

Anneaux, worden eyghentlijck ghenoemt ringen/ die een *palam* hebben/ oft kasse om 't ghesteente in te stellen.

Bouclé, mach eygentlijck ghenoemt werden een ronde Gespe met syne *dosen* versien/ die welcke andersints worden gheheeten *Fermeaus*; waer van dat woordt komt *Fermaillé*. Wordt ghebruyckt wanneer den schildt is ghestoffeert met dusdanighe Gespen/ of heeft een *bordure* daer mede ghechargeert.

Bouclé wordt ghesept van 'tghene versien is met een Gespe: ghelijck die die aen den hals bandt van den Halewindt is/ om de keten aen te hechten.

Men seght oock *Bouclé*, wanneer een Buffel/ ofte Beer/ een Gespe door den mupl heeft.

Maille is een ronde Gespe/ sonder dorne.

BOURDONNE', seydtmen ghemeenlijck van een Crups/ de welck versien is aen syn uytersten met appelen/ oft ronde bollen: gelijck Pelgrims staffen zijn/ ghestoffeert met hayre knopen.

BOUTEROLLE, is dat langh yser/ 'twelck gheset wordt aen 't eynde van de Rapier scheden.

BOUTONNE, wanneer de Roosen/ oft ander bloemen hebben de bladeren van een *esmail*, ende 'tmiddel van een ander. Siet *Rose*.

BRETESSES, ou BRETESSCHES, is een orde van Kerven op een van de zijden van een Blason van platte figuere/ als op een *Fasce*, oft een *Bande*. Ende moet bemerckt worden d'onderschepdt tusschen *Bretessé* simpelijck/ *Bretessé à double*, ende *Contre-Bretessé*.

BRETESSE' SIMPLEMENT, wordt ghesepdt wanneer die Kerven zijn op de boven-zijde van den *Fasce* alleen.

BRETESSE' A DOUBLE, wanneer de Kerven van beyde zijden zijn/ ende malkanderen aensien soo boven als beneden/ in een linie *perpendiculaire* recht doorgaende.

CONTRE-BRETESSEE', wanneer de *Bretessé* van boven haer gedraecht tot het open/ d'welck is tusschen twee *Bretessés* beneden; ende reciprokelijck/ wanneer die *Bretessé* van beneden haer ghedraeght/ etc.

De anno 1409.

Die Heer van Asperen/ een van de seven Baenrotsen (sepdt 'tmeer-gemelde *M. S.*) mede verslaghen anno 1345. in Oost-Vriesslandt/ met Grave Willem/ op Cosme en Damiane dach/ voerde dusdanich twee *Faces Bretessé & Contre-bretessé de gueules*, by dien Autheur insghelijcx dus verwapent/

Die sesse Ridder droech den scilt
Van silver, die hi voir hem hilt

Van

Van keel 11. baren ghetinneert;
Indien dat ghy't te weten gheert,
Een Maerle in't hooft van den scilde
Van Sabel, droech die Ridder milde.

Het ghedeelte des schildts / d'welck men noemt *le Chef*, en laet niet toe eenighen uytspronck van *Bretesse*, dan alleen van de beneden zijde/ uyt redene dat 't *Chef* van boven paelt den schildt.

BRISURES, zijn die deelen die d'onderscheyt maecken in de volle wapenen van eenich huys ende familie/ als is 't *Lambel, Bordure*, 'tzy simpel oft *Compousé, Baston alizé, Escusson, Sur le tout*, etc.

Justus van Halewyn/ Heere van Piennes/ Buggenhout/ etc. voerde *en abysme* in den schildt van Halewyn (welck is *d'argent à trois Lions rampantz de sable, couronnéz, arméz, & lampasséz d'or*) *un escusson d'azur a la fasce & six billettes d'or*, tot onderscheyt van Wouthier van Halewyn/ Heere van Halewyn / Watervliedt / etc. synen oudsten broeder / ende Percheval van Halewyn / Heere van Rodelgem / Craeynest / etc. jongher broeder van den selven Wouthier / ende Justus/ *un bouteille renversé de gueules au cordon de sable.* 't Welck by Benjamin van Halewyn/Heere van Zuydtwijck/Nieuwerveen/ etc. ende Francois van Halewyn / Heere van Werve / ende Domheer tot Utrecht (die van den selven ghesladchte zijn) mede noch soo ghevoert wordt: als komende van Wouthier / soon van Francois van Halewyn/ soon van Jan/ die een soon was van Jan/ soon van Percheval voornoemt.

d'Ordre van de *Brisures*, ende hoedanich die moeten gebruyckt werden/ vide by den Autheur.

BROCHER, is stellen op 't gros van de wapen een van de *Cotice, Barre*, oft andere dusdanige deelen/ de welcke van boven moghen door passeren den gheheelen schilde.

BROYE, is 't tvercierstel eenigher Architecture/ oft liever een instrument om peerden mede te dwinghen.

BUFFLE. Siet verbum *Beuf.*

BURELLE, wordt ghemaeckt van verschepden *Fasces*, met twee sulcke restricten/ dat 'tgetal moet ghelijck zijn/ ende 2. ten minsten thien in ghetale moet wesen.

Andersints in't blasonneren/ wanneer 'tghetal onghelijck is/ soo steltmen eenen *Champ*, even gelijck als tot Banden/ende men seydt/ *Il porte d'azur à la face d'or de 3. pieces.*

Wanneer 'tghetal ghelijck/ ende niet tot tien en komt / *Hongrie porte fasce d'argent & de gueules de 8. pieces.*

Wanneer 'tgetal à 10. oft 12. stucken is/ seydtmen / *Burellé de 10. pieces.*

Montigny de Christophre/ voert *Burellé d'argent, & azur de 10. pieces.*

C.

CANNETTES. Siet verbum *Allerions.*

CANTON, is een gedeelte van den schildt/ sonder seecker ende ghearresteerde proportie; wordende altemet ghenomen voor een quartier / altemet voor een derdepart/ ofte de helft. Wanneer 'tgheheel/ of de hellicht van den schilde wordt ghedeylt door het *Pal* in drie ghelijcke deelen / die

welcke genaemt worden *Tierce*, differerende van het quartier / overmidts 'tselve quartier altijdt begrijpt een recht vierdepart van den schilde:

Rees in Gelderlandt/ voert de *gueules au Canton d'argent*.

CANTONNE', wordt ghebruyckt / soo wanneer die vier hoecken / de welcke zijn in 't wapen om 't cruys/ met eenighe stucken gheciert zijn ende inghevult.

Dit woordt wordt oock ghebruyckt van de deelen/ dewelcke in de *Bordure* dienen tot *componure*, soo wanneer die in de hoecken t'samen komen in forme van een Geyten voet/ dusdanighe *Bordure* wordt ghenoemt *Camponeé, & Cantoneé*.

CLERCLE. Siet verbo *Boucle*.

CLERCLE PERLE'. Siet *Couronne*.

CHERF, een Hert/ wanneer 'tselve wordt in wapen ghestelt/ ende mach maer vertoonen een oogh ende oore.

Dit woordt *Sommé*, hoort toe aen 't Hert/ende wordt gebruyckt alsmen spreeckt van de tacken zijnder hoornen/de welcke somtijdts sonder getal/ somwijlen in seecker ghetal worden uytghedupdet.

Soo wanneer 'thooft van een Hert alleen wordt in 't wapen ghelet/ soo moet 't selve vertoonen zijn twee ooghen ende oren / alsulcken hooft werdt van sommighe ghenoemt *Massacre*.

Den Hart/ is naer 'tsegghen Aristot. l. 8. de Animalibus, een ghedierte sonder galle/ ende onder die ghedierten 'tvoorsienichste/ ende seer sterck. Door syn voorsienigheyt/ soo worpt syn wijf ken haer Hinden ontrent den wegh/ alwaer andere dieren om de aenkomste der menschen niet en derven komen. Item / naer die Hinden zijn ghworpen/ soo leydt hy de selve in holen / die alleen eenen toeganck hebben : want aldaer kan hy wederstaen alle aenkomende dieren. Item/ soo kanmen synen ouderdom speuren door die tacken syner hoornen/ want alle jaer soo wast hem eenen tack/ ghelijck seydt Isidorus l. 12. Item/ alle jaer verwisselt hy synen hoorn/ ende alsdan door syne voorsienigheyt versoeckt hy egene bataille/ als sonder wapen wesende / totter tijdt toe die natuyre wederom hem voorsien heeft van nieuwe wapenen. Isidorus ende den Philosophus.

Den Hart te voeren (seydt de Foveis) is beteeckeninghe/ dat den dragher/ ofte eersten aen-nemer is gheweest voorsienich/ ende kloeck in feyten van oorlogh/ ende vernuft om synen vyandt aen te randen/ ende soo wanneer hy sich bevindt onghewapent/ te vertoeven tot dat hy ghewapent zy.

CHAMP, is den grondt van de wapen/ op den welcke men stelt of 't metal/ of 'tcouleur/ d'welck dominerende is in 't wapen. Ende men vindt wapen die egheen ander Blason en hebben/ als 't *Champ*, of veldt.

CHAMPE' D'OR, die 't veldt van goudt heeft.

CHAMPAGNE, is een soorte van *Rebattement*. Bara stelt een figuere/ te weten / *Party en Fasce*, ende beneden dien / cruyceen van *azur* ende silver/ van sommighe genoemt *Basse barre*, oft *Champagne potenceé*. Siet *Rebatément*.

CHANTER. Siet *Armes qui chantent*.

CHAPPE, seydtmen / soo wanneer den schildt is ghedeelt in een keper/ die vol ende ghevult is; alsoo datmen van 't veldt niet en siet/ dan 'tgene is in 't formaet des kepers voorschreven / d'overschot van ander *esmail* zijnde/

zijnde / d'welck is van weder-zijden van 't poinct des kepers / hem dienende als tot eenen mantel / ofte kappe.

CHAUSSE, is contrarie van kappe / ende wordt verstaen / als wanneer den schildt ghedeelt zijnde / als voorzen / in eenen keper / den selven is averechts gekeert / ende syn punct neder naer den punct des schildts draeght / zijnde alsoo met d'over-deelen / als met *Chausses* (over-kleederen) bedeckt.

Scilder en Swave heeft synen wapen-schildt in 't middel bedeelt door een linie *en pal*, en yder deel dus danighen averechtsen keeper / of *Chausse d'argent & de sable de l'un en l'autre*.

CHAPPE'-CHAUSSE', seydtmen wanneer een vierkantighe figuere in forme van *Lozange*, die welcke de plaetse is houdende van 't veldt / raeckt met hare vier hoecken die uyterste poincten des schildt; te weten / 'thooft / beneden 'tpoinct / ende de twee zijden / ende daer en boven noch is afghesneden ende bedeelt / ende doortrocken / als met een draedt oft linie / tot een *Fasce*. In sulcken ghevalle sietmen in 't boven-deel des schildts eenen keper / die synen steun heeft ende base op de linie ende draedt des deylinghs ende afscheyts / ende alsoo als voorsz. is in 't woordt (*Cappé*) ghemantelt / oft ghekleet met een kappe / ende in't beneden deel sietmen eenen verkeerden keper / die sich gedraeght tot den selven base; ende is gecaust / oft van beneden ghekleedt.

NOTA. Dat die voorsz. twee ghedeelten moeten wesen van twee *esmaux*, ende die kanten van gheljcken.

NOTA. Ten tweeden / ist saecke dese *Blasons Chappé Chaussé* by malkanderen worden ghevoeght / sonder draedt oft onderschept van *esmaux*, dat alsdan men ghebruyckt den generalen naem (*vestu*) ghekleedt; alsoo / dat al dat aenvult die hoecken rondtom / soo wel boven als beneden van een *esmail*, den naem (*vestu*) aen den schilde gheeft.

CHAPPE'-ECARTELE', seghtmen / soo wanneer boven den schildt van boven ghekleedt komt eenigh vierkantich; ende dese forme verepscht *d'esmaux* van d'een en d'andere.

CHAPPE'-CARNELLE', ou CRENELLE', wanneer die kappe die 't veldt kekleedt / heeft vierkantighe kerven.

CHAPPE'-ENTE', wanneer die kerven rondt zijn.

CHAPPE' EN PARTI, wanneer den ghevulden keper is bedeelt door een linie van 't boven-punct des kepers tot beneden in 't punct van den schilde / ende verepscht mede *d'esmaux* van d'een en d'ander.

Chappe en party d'argent, & de gueules de l'un en l'autre, voert Muelbach in Franckenlandt.

CHAPPEAU. Onder de vercierselen der wapenen steltmen oock thiaren / ofte de Pauselijcke hoofd-cieringhe / Croonen / Mijters / Staf / ende der Cardinalen Hoedt. Siet den Autheur.

CHAPPERONNE', seydtmen van den Sperwer / oft ander Jacht-voghel / versien zijnde van syn *Chapperon*, of huyve.

CHARGE', is soo wanneer eenighe figueren van *honorables ordinaires*, worden ghelschergeert / belast / ofte ghevult met eenighe andere figueren / ofte teyckenen.

CHARGE', SUR-CHARGE', *ou Sur le tout*, seydtmen / als wanneer men boven die wapenen vier-deelich ghestelt / noch een ander stelt in 't midden.

is een soorte van *Brisure*, so wanneer 'twapen *sur chargé*, oft *sur le tout*, komt uyt oorsaecke van alliantien/ oft andere redenen; als breeckende die principale wapenen der familie / oft *agnation*. Als wy sien in *d'armories* van Vrouwe Lambertine de Croy/ dochter van Eustace/ Grave van Keur/ Cadet van den huyse Croy ende Renty/ den schildt *de Loraine, d'Alencon, & Harcourt, sur chargé, ou sur le tout*, te breecken de wapenen Croy ende Renty/ blijvende dien *sur le tout*, in syn gheheel.

CHARGEVRE, moet eyghentlijck verstaen worden *Escartelagie*, dienende voor *Brisure*; die welcke wordt gheset om te onderschepden die volle wapenen/ en vermindert soo niet den Edeldom / als wel de breucke; maer maeckt nochtans veranderinghe; ten zy saecke / den oudtsten van eenich huys besit eenich landt/ domeynen van marck/ oft renom/ oft dat hy by donatie/ testament/ oft fideicommis, oft by anderen contracte verbonden is/ die by te voeghen by syne wapenen / in welcken ghevalle en gheschiet daer ghene alteratie / en synen Cadet en vermach niet te voeren daerom die volle wapenen; maer moet die breecken/ oft lasten; als of synen oudtsten broeder die gheheel simpel droech. Aenghesien de vermenginge deser afdeelinghe/ niet en belet dat yder quartier en Blason/ blijkt in syn gheheel/ ende kan sonder corruptie ghelepareert worden van den schildt der principale wapenen; maer door de belastinghe van een ander/ gebroken.

EXEMPEL. Den Grave van Egmondt / om te thoonen de alliantien zijnder voor-ouderen met Arckel ende Gelderlandt/ voert die wapenen in den schildt zijnder *armories*, maer als *Chef*, houdt in den eersten hoeck van synen schildt ghewapent *d'armories* van Egmondt / dat hy mede mochte doen *sur le tout*, soo 't hem gheliefde. Alsmen kan speuren uyt de schilden der Hertoghen van Savoyen/ Saxen/ Lorainen/ ende andere/ die voeren haren wapenschildt *sur chargé, ou sur le tout*.

CHASTEAV, siet *Tour*, en *Fort*.

CHAT, meer schadelijck als profijtelijck / haer steelen is meer te vreesen als te begheeren/ ende haer beete is doodelijck. Wanneer de Catte wordt in 't wapen ghestelt/ siet *Animaux*.

CHAVSSE'. Siet voor *Chappé*.

CHEF, heeft tweederhande beteeckeninghe. 1. Voor een ghedeelte des schildts ende 'thovenste soo breedt niet/ alst is/ wanneer een van de deelen is *honorables*.

Dit deel ghenomen naer de wijdte van den schilde/ wordt bedeelt in de rechte/ middel/ ende slincke ghedeelte.

2. *Chef* is het boven ghedeelte van den schilde/ wesende van de partyen *honorabel ordinaire*; even ghelijck den *Bande*, *Fasce*, etc.

Soo wanneer men een wapen snijt in steen / ofte andersints/ soo verheft sich dit boven deel/ ende maeckt een uytsteecke boven die reste van de wapen; ende soo wanneermen 'tselve wilt esmailleren/ ofte schilderen; ist saecke den schilde is van coleur/ soo moet dit boven deel wesen van metal; ende contra; inghevalle somwijlen ghesien wordt dat oock is van coleur/ ghelijck den schilde/ soo moeten die coleuren different wesen/ ende alsdan wordt het ghenoemt

CHEF-CONSV *du Collee*, ghelijmt; andersints souden die wapens valsch zijn. want ghemerckt *Chef* op den schildt wordt gheset / ende coleur op coleur te setten/ teghens den reghel is; soo wanneer men heeft willen

willen hebben een *Chef* van coleur/ het veldt alreede van coleur zijnde/ heeftmen als uytghesneden/ ende ghebeten den schildt boven/ ende in die plaetse ghestelt een deel als ingelijmt/ d'welck deel behout den naem van *Chef*; maer met dit byvoeghsel *Chef-Consu*. Ende het *Chef* ende *Chef-Consu*, zijn ghelijck in begrijp / bevattende het derdepart des wapens in 't hooghe; ghelijck den *Fasce* in't midden/ ende een *Bande* in 't dwers.

Ende gelijck den schilde/ soo is somwijlen het *Chef* sonder cieraet. Somwijlen is den schilde gheciert / het *Chef* met; somwijlen is 't *Chef* ghechargeert. Ende het selve is te vinden in 't *Chef-Consu*.

Die derde soorte van *Chef* noemtmen *Chef-pal*; wanneer in't onderste van den *Chef*, is raeckens ende toebehoorens uytkomende een *pal*, oft stael sonder linie ofte draedt van onderscheyt/ ende dat sy alle beyde zijn van een *esmail*.

CHEF-SURMONTE', wanneer 'tderde-deel van't *Chef*, te weten 'thoochste/ is van ander *esmail* als de reste; oft beter/ wanneer 't *Chef* maer en heeft die twee derde-parten van sijn ordinaris breedte/ ende die selve ghenomen worden in 't beneden; alsoo datmen daer door boven kan sien een deel des schildts; staende te bemercken dat die plaetse aldaer / de welcke boven 't *Chef* verschijnt/ ydel is/ altijdt van *esmail* ghelijck den schilde.

CHEF-SOUSTENU, is gheheel contrarie van *Chef-Surmonté*. Ende wordt dit woordt ghebruyckt / soo wanneer die twee derde-parten zijn in 't hooghste des wapens/ ende 't resterende derde-part is van ander *esmail*.

CHESNE. Siet den Loff by Geliot.

CHEVAL. Idem.

Een Peerdt te voeren/ seght Franciscus de Foveis/ beteeckent een man ghereedt ter oorloghe/ ter oorsaecke oock van saecken van kleyne importantie. want een Peerdt door een weynich gheklanck der Trompetten/ ontsteeckt ter oorloge. Beteeckent mede een persoon *de bonne taille*, wel gheformeert/ hebbende dese vier eyghendommen der Peerden/ forme/ oft fatsoene/ schoonheyt/ meriten/ ende couleur.

Forme, dat het hebbe een vroom ende hooch lichaem/ met breede zijden onderset/ achter rondt van hespen / ende breedt van borst / wel ghesloten en ghedronghen.

Schoonheyt, wordt aenghemerckt in 't hebben van een kleyn hooft/ in 't welck die huyt alleen die beenderen bedeckt/ korte ende scherpe ooren / groote ooghen/ met een dicke maen/ ende korten steert.

Meriten, in kloeckmoedigheyt ende couragie vlijtighe voeten/ ende schuddende lidtmaten; 'twelck een teecken is van sterckheyt.

Die *Couleur* is verscheyden/ somwijlen wit/ nu swart/ nu ros/ nu ghespickelt/ nu ghepenninght/ nu grijs / ende hier door soo werdt die couleur seer verhooght ende verciert. Siet Isid. l. 12. e. l.

CHEVRON, is een keper komende van boven uyt het midden aen beyde zijden van den schildt/ in forme van een open passer. Ende is een van de deelen *honorables ordinaires*, ofte ordinaris stucken ter eeren; moet oversulcx bevatten 'tderde-part des wapens. By Franciscus de Foveis/ Upton, ende andere ghenoemt/ Signum Capitale.

Vermach oock te wesen van veel deelen/ ghelijck den *Bande* ende *Pal*.

Wordt bedeylt in *Chevron Chargé*, *d'autre Chevron*, wanneer den keper wordt met een ander ghelast.

NOTA. Dat den keper/ met den welcken den anderen wordt ghelast/ moet korter ende engher wesen/ als dien op den welcken hy wordt gheset. Item/ moet (inghevalle den keper/ die welcke dient voor een deel honorable/ is metal) hy van coleur wesen.

Ander onderscheyt wordt aenghetteckent van Franciscus voorsz. scilicet, datmen aen Laÿcke persoonen gheeft signum Capitale, (*Chevron*) beteeckenende dat die sulcx draeght/ 'tselve aengenomen heeft voor sich ende syne kinderen; ende ist dat synen soone heeft die patrimonie vermeerdert/ soo soude den selve met raedt Regis Heraldorum, een ander signum Capitale sich vermoghen aen te veerden. Maer inghevalle een Gheestelÿck Heer/ sonder wapen/ versoeckt à Rege Heraldorum een wapen/ alsdan soo vermach den Rex Heraldorum, aen dusdanighen te vergunnen twee sulcke signa Capitalia, oft dry ten hoochsten. Want al wordt 'tpatrimonie van de Ecclesiastiquen seer vermeerdert/ nochtans soo en vervallet niet op eenen erfghenaem/ maer wel op den successeur/ ende met den Heer soo versterven syne wapen. d'Welck eyghentlijck moet verstaen werden van de eyghen wapen der Ecclesiastique Heeren/ niet van de wapen hare kercke tockomende.

Ende uyt 'tgene voorseght is/ wordt ghetrocken d'onderscheyt tusschen eenen *Hæres* ende eenen *Successor*.

CHEVRON-COUCHE', wanneer 'tpoinct is legghende naer de rechte zijde des wapens/ ende rust sich op een van syn *Branches*, of zijden.

CHEVRON-VERSE', wanneer 'tpoinct om leech is/ naer 't poinct des wapens/ op de forme van een Roomsche V.

CHEVRON-COUPE', oft ALAIZE', wanneer die uyterste van de dachbalck/ oft syne tacken niet en raecken 't poinct/ oft onderste des schildts.

CHEVRON-BRIZE', ou ECLATE', wanneer de stucken die den dachbalck componeren/ niet en zijn inghevoeght/ maer hellende/ stae raeckens teghens malkanderen.

CHEVRON-PARTI, is/ die ghedeelt is door eene linie van boven recht neder-dalende/ die welcke onderscheyt/ als met een draet/ d'een lidtmaet des kepers van het ander. Ende in sulcken gevalle/ aenghesien den schilde oock wordt gedeelt/ moet hy met aen de couleur hebben/ contrarie teghen malkanderen/ te weten/ dat *qui se tout soit de l'un en l'autre*. Siet *De l'un*, etc.

CHEVRON ONDE', om dat syne tacken/ als waterbarich (ad similitudinem aquæ crescentis) zijn.

CHIEN. Siet den loff by Geliot. Aengaende die posture in de wapen/ worden gestelt sommige *Passants*; sommige op hoogh/ als *Rampants*. Wanneer daer twee in 't wapen worden ghestelt ordinaris gheaffronteert (siet *Affronté*) sommighe met halsbanden/ sommighe niet.

Eenen Hondt te voeren/ (seyt Franciscus voorsz.) beteeckent een man goetwillich/ ghetrou oorloghsman/ die welcke syn Heer niet en schickt te verlaten/ noch by 'tleven/ noch in den doodt/ maer voor den selven syn leven ghereet te houden om te verliesen.

Ende alsoo jugeert hy van de andere gedierten/ wanneer die in de wapen ghesien worden/ ende verstaen zijnde hunne eyghentheden/ appliceert

hy

hy aen den eersten wapen-voerder/ nochtans naer d'observantie ende suppositie/ als boven c. 6. n. 39.

Insghelijcx wordt by hem gheobserveert in de boomen wanneer die worden in de wapenen ghevonden; d'welck selden wordt ghesien.

Van gelijcken/ die welcke voeren bloemen van boomen ende krupden: want dulsanige te voeren/ seydt hy/ is een teecken van onghestadighept/ midts bloemen haest vergaen/ ende eghen jaerganck en duyren. Met reden dan (naer syn segghen) zijn dulsanighe wapen van Godt toeghesonden die Koninghen van Vranckrijck/ om te beteeckenen die onstantvastighept ende onghestadighept/ die welcke in die tijden in Vranckrijck was.

CIMIER, is 'tghene boven den helm/ oft *Timbre* wordt ghestelt by forme van divise ende merck-teecken. By exempel/ een Crups/ Hert/ Leeuw/ Leeuwen oft Hondts-hoofden/ Horens/ etc. ende wordt dickmael ghenomen van 't ghene in 't wapen dient voor principael stuck.

Somwijlen zijn de *Cimiers* verschillende van 't wapen/ principalijck wanneer die wapen ghewisselt zijn in eelder/ ende meer achtbaer. In welcken ghevalle die oude behouden worden op den *Timbre*. Siet den Autheur.

Nieuwelijck gheadelt/ 't zy door officien/ 't zy door oorloghs-diensten/ oft door gheleerthept/ en vermogen niet anders te voeren als den schilde/ of *de simple Bourlet*. Siet *Tortillé*.

CHOVETTE, den uple werdt altemet gestelt in 't wapen/ altemet ghebruyckt voor *Cimier*.

CLARINE, wordt ghesept van beesten aen den hals klocrkens of bellekens draghende; ghelijck Koepen/ ende Schapen.

CLECHE, Open. Siet *Lozanges-ouvertes*.

CLEF. Siet *Penneton*.

CLOCHE. Daer zijn klocrkens/ de welcke hanghen aen de hallen van Koepen ende Schapen; aen de Koepen wanneer sy ghewoon zijn te dwalen/ worden ghenoemt *Clarinéz*, aen de Hamelen omme den *Trouppeau*, de kudde/ te leyden.

Daer zijn *armories*, dewelcke een klock hebben/ zijnde met den klepel van een *esmail*.

d'Ander hebben den klepel van ander *esmail*. Siet *Bataillée*.

COEUR, heeft twee beteeckeninghen. 1. d'Edelste deel des mensche/ d'eerste levende/ ende d'laetste sterbende.

2. Het middel des schildts. Siet *Abysme*.

COLUMBE, die Duyve wordt ghestelt etymologia & deductio nominis, dat het een ghedierte is beminnende 'tghesellschap der menschen/ een bode des peys ende blijdtschaps/ Genes. 8. een voorbeeldt des onnoselheyts uyt der natuyren/ suyver/ sociael/ ende verghetende die aenghedane injurie/ ende is seer vreesende/ selden gherust/ ten ware in hare holen ende koten/ ende is seer vergheetachtich. Isidorus in cap. de Columba, Arist. l. 8.

Isidorus l. 4. betuyght oock/ dat die Duyve wordt gheemployeert om brieven over te draghen van d'een Provintie tot d'ander.

COMETE. Wanneer die ghestelt wordt in 't wapen/ moeten eenighe van de stralen vele langher wesen als d'andere/ dienende haer als tot een tros hayrs/ oft soo men seydt/ tot een steert.

COM-

COMPON, ende COMPONE'.

COMPONE', wordt ghesepdt by exempel van een *Bord* oft *Bordure*; de welcke bestaet van twee esmailleringe/ die te vinden zijn in de stucken afgedeelt door linikens in langhworpige forme/ uytghenomen de hoecken; welcker t'samenvouginghe/ ghelijck zijn den Gepten-voet: welcke Borduren werden geblasonneert/ *Componneés & Cantonneés*.

COMPON, is elck stuck van Componuere / van welck d'een moet wesen van *metal*, ende d'ander van *couleur*.

CONFERON, oft CONFANON. Siet *Gonfanon*.

CONTOURNE', wordt ghebrupckt/ wanneer het is ghekeert naer de slincker zijde des wapens teghens d'ordinaris maniere. want alle ghedierten moeten ghemeynelijck hebben 'thooft/ ende de reste des lichaems ghekeert naer de rechte zijde des schildts/ ende dinghen die men noeme Inanimes, sonder leven/ de welcke hebben eenich deel meer recommandabel als d'ander/ behoorden oock alsoo ghestelt te worden. Alsoo wordt den Leeuw ghesept te hebben syn hooft gekeert achterwaerts/ of siende naer synen steerte; al ist dat die reste des lichaems naer de rechte zijde des schildts staet.

COQ. Den Haen is een stouten voghel / ende vol moedts: waerom hy teghen syn partije sterckelijck ende vromelijck vecht; ende d'overhandt verkreghen hebbende/ terstont soo kraept den selven. Plinius 29. l. c. 4.

Den loff van den Haen / siet voorder by Geliot. Siet *Creste Membré* ende *Aiglé*.

COCQUILLE. Al hoewel vele soorten van Schelpen worden gevonden (siet Plinium l. 9. c. 33.) nochtans die Heraults ende wapendichters / en ghebrupcken maer een; die welcke is meer als de helft rondt/ ter zijden ende beneden met twee kleyne poincten by forme van oirkens: sommige maecken differentie in de grootte; die kleyne noemende S^te^. Machiels schelpen/ ende die groote S^t^. Jacobs schelpen.

Men stelse soo men wilt/ ende in sulcken ghetal/ ende soo vele tot *Sans nombre*, ende men chargeert daer mede die stucken principael.

CORDELIERE, is een gedraept Snoer van silver/ ghefatsonneert ghelijck de Minnebroeders koorden/ daer sy mede ghegort zijn / waerom sy worden ghenoemt *Cordeliers*, die de Groote / ende andere Me-vrouwen voeghen om haer wapenen. Nemende haren oorspronck van Anna/ Hertoginne van Bretaignen / de welcke naer de doodt van Carel den VIII. haren eersten man/ dede sulcke koorden maecken van silver/ ende droegh de selve als eenen gordel om haer middelte/ ende gaf die oock aen alle Dames van't Hof / weduwen zijnde. Van dien tijdt af en hebben niet alleen die weduwen der Princen/ Heeren / ende Officieren van hoogher qualiteyt/ maer oock die vrouwen van Edelmans / ja gemeyne Jofkrouwen aenghenomen dusdanige *Cordons* te stellen rondtom hare wapenen.

Soo vele belanght Koninginnen / Princessen / ende andere Dames van hooghen parage / soo segghen dusdanighe die erbaren zijn in de konste van Herauldie / dat terwijlen hare mans leven / zy-lieden vermoghen hare wapenen te cieren met Palm / Lauriers/ Mirtus/ etc. ende niet met *Cordeliers*.

COR-CORNET. Dese woorden komen van 't woordt *Cornu*, om dat de ware Trompen van Horen worden ghemaeckt.

Den

Den Horen in de wapen/ gaet aen de Jacht/ ende is dryderhande. Den eersten/ simple ende ongheciert; den anderen/ ghestoffeert aen 't mondtstuck/ ende d'eyndtstuck met ringhen van anderen *esmail* als die trompe; den derden/ hebbende syne snoeren/ hangselen/ ende banden. Vide *Enguiche* ende *Virolle*.

CORNETTE. d'Onderscheyt datter is tusschen *Banniere*, *Guidon*, *Pennon*, ende *Cornette*.

NOTA. 1. *Banniere* is eygentlijck een vendel/ dienende de krijghslieden/ als tot een *Guide*.

NOTA 2. Om dieswille 'tformaet van de *Banniere* is vierkantich/ soo worden die wapenen die vierkantich zijn/ ghenoemt *Armories quarrées*, *ou en Banniere*.

NOTA 3. Dat die *Banniere* voormaels meer lanck is gheweest/ als breedt.

NOTA 4. Dat die *Banniere* nu geheel vierkantich is/ ende wort gevoert gehecht zijnde met d'een eynde aen een stock/ naer welcken stock moet gekeert staen d'eerste ende principaelste stucken des wapens/ in de *Banniere* gheschildert.

Guidon, is een wimpel/ eyndende in twee steerten.

Cornette, is een vane van de Ruyteren/ gheheel vierkantich/ ghelijck nu een *Bannier*.

Pennon, *Pennonceau*, is idem quod *Banderole*. Vide *Banderole*.

CORNIERE, is een pothuese.

COTICE, is den *Bande* ghelijck; maer een derdepart minder hebbende in breedte.

Cotice wordt oock ghebruyckt in den *Barre*.

COUCHANT, ou COUCHE', wordt gheseyt van de Lammeren/ ghelijck *Rampant* (klimmende) van den Leeuw; om dat het is een merckteecken van de natuyrlijcke ende aenghebooren soeticheyt der Schapen; ghelijck 'tklimmen is een teecken van de fortsighe hitte der Leeuwen.

COLEUR. Vier middel-coleuren worden ghebruyckt in 't blasonneren der wapenen/ *Gueules*, *Azur*, *Sable*, *Sinople*. Sommighe voeghen tot dese het *Purper*; maer andere monsteren dit coleur uyt/ om dat 'tpurper gemaeckt wordt uyt alle dese vier coleuren/ ten ghelijcken portie onder malkanderen vermenghelt/ ende alsoo is een onder-middele/ sive submedius color, de welcke niet en mach de wapenen in te gaen.

NOTA. Dat sommighe houden 't purper als indifferent; 'tselve nemende somwijlen voor metal/ somwijlen voor coleur/ ende dat soo wanneer men ghemoet in eenighe wapenen purper op metal/ oft op een ander coleur/ niet en moet gheacht worden voor een *Fauset* in wapen/ als oft coleur op coleur waer/ oft metal op metal; d'welck wanneer 't gheschiet/ gheeft subject om te enquerreren; d'welck niet en wordt ghedaen op de wapenen der Princen/ de welcke voor hen alleen reserveren metal op metal/ oft coleur op coleur te draghen/ sonder 'tselve te communiceren aen hun onderdanen ende vassalen/ maer nu verlooren die prerogative door costume. Siet voorder 'twoordt *Purpre*.

NOTA. In de *Brisures* ende onderscheyden der wapenen en onderhoutmen desen regel niet/ *Coleur op coleur en vermach men niet te setten*. want 't *Flambeau* van de eerste Hertoghen van Orleans/ is gheweest de *gueules*, ende niet *d'argent*, op *d'azur* van den schilde van Vranckrijck.

Azur is een Hemelsch coleur; wordt gheprezen by den Autheur / ende daer beneffens staet te annoteren/ dat dese coleur meest 'tveldt ende gront des wapens occupeert / soo seer niet de stucken die in 't wapen ghestelt worden.

Gueules, Belic, ou Belif, Cinabre, Riche couleur. Vier namen met die welcke de Heraults ende die *Roys d'Armes* dese coleur noemen/ doch eyghentlijck blasonneren met den naem *gueules*; is oprecht roodt/ ghelijck die Cardinalen draghen. Siet Geliot / de welcke verscheyden encomia deses coleurs bybrenght/ ende daer en boven annoteert:

1. Dat dese is de edelste onder die vier coleuren / ende soo nobel/ dat hy gestelt wordt boven *d'argent*, niet tegenstaende *metal*, ja boven 'tgoudt.

2. Dat niemant dese coleur dan Prince/ oft door permissie des Prince/ en draeght.

3. Is 't saecken eenich wapen alsoo zy geordonneert/ dat in de selve zijn te vinden *les deux principaux metaux*, ende dese coleur/ dat het een openbaer teecken is van een huys/komende van eenich Koninckrijck/ oft participant van eenighe machtige souverainitept. Siet den Autheur/ ende Geliot.

4. Dese coleur wordt ghenoemt *Riche couleur*, uyt oorsaecke van spnen uytschijn/ ende dat Keysers alleen / ende andere ghelschickt tot het Keyserdom/ die pleghen te draghen / ende dat niemandt dese coleur en vermochte te nemen/ dan by hunne toelatinghe ende permissie. Siet Geliot/ verbo *Rouge*.

Sable, swart/ teecken der droefheyt/ volstandicheyt/ etc. dese coleur occupeert meest den grondt/ uyt oorsaecke dat die schilden waren van yser/ natuerlijck swart.

Sinople, ou Sinope, groen/ werdt van sommighe voor de slechtste ghehouden / is nochtans in groote achtinghe by de Turcken. Siet Geliot/ de welcke vastelijck houdt/ dat Mahomet/ hunnen grooten Propheet/ seer geerne ghekleedt gingh in 't groen / etc. Doch al ist saecke Geliot al dit segght / zijn evenwel gheen generale reghels / daer men yet seeckers kan uyt speuren. Oock sy van ghevoelen dat 'teen metal en coleur/ data paritate gestantium, is soo goet als d'ander in wapen; want *Armories* van familien eertijdts verkosen zijn *à plaisir*, ende naer fantasie van die zijn opghenomen/ wesende moderne die maniere van nobiliteren by brieven/ en 'tgheven wapenen by Princen. De Fransche segghen/ dat haren Koninck heeft het voornaemste Blason/ te weten/ *d'or & d'azur*. 't Selve segghen d'Engelsche van haren Prince/ als mede doen die van 't Rijck: yder wil 'tsijn prefereren. De waerheyt is/ dat d'eyghenschap van 't gout / is de beste substantie onder die metallen/ en dat meest opereert in 't univers.

COUPE'. *Parti, Tranché, Taillé*. beteeckenen seecker bedeplinghe des schildts.

Coupé, wordt gebruyckt wanneer den schildt is als met een draet alleen in 't midden afghedeelt / *en Fasce*.

Ende staet te aenmercken / dat in 't blasonneren van eenen schilde / die is gecoupeert/ dat men moet van boven beginnen/ te weten/ van den *Chef*.

Sommwijlen is den schilde *Coupé*, afghedeelt in ses deelen; dry in 't *Chef*, ghesuppoorteert of ondersteunt met dry andere beneden.

Sommwijlen in acht deelen. Ende dit woordt *Coupé* seytmen niet alleen van den schilde/ maer oock van de deelen/ ghelijck *un Lion coupé*, in 't middel/ boven van een *esmail*, ende beneden van een ander.

Party, wordt ghebruyckt / wanneer den schildt door 't middel wordt

bedeplt

bedeplt *en Pal*, van boven benedenwaerts in twee deelen/of dzyen/d'welckmen Derdendeelen noemt.

Tranché, als den schildt is afghedeelt tot een *Bande*, ende den dzaet des afschepts dwers komt/ van den bovenhoeck tot een stincken hoeck des poincts beneden; alsoo dat het bovenhelft/ d'welck begint aen die rechte zyde van 't opperste/ is van *esmail*, ende de benedenhelft van een ander.

Taillé, seydtmen wanneer den schilde is bedeplt *Bar en Barre* ghewyse/ te weten/ dooz een dzaet/ afkomende van de stincke zyde tot de rechte zyde: contrarie *Tranché*.

Ende wanneer den schilde wozdt bedeplt in *Parti coupé*, wozdt hy ghequartiert/ d'welckmen noemt *Escarteler*, ende als hy is *Tranché taillé*, wozdt den schilde gheblasonneert *Parti en Sautoir*.

COEUR. Siet verbum *Abysme*.

COURONNE. Siet den Autheur.

CROIX, bestaet ghemeynlyck uyt vier stucken van ghelyckelangde ende bzeedte/ die welcke raecken die bozden of kanten des schildts/ is een van de ozdinaris stucken honozabel/ ende alleen zynde/ moet elck van syn tacken vullen 'tderdendeel van den schilde.

Wozdt by Franciscus de Foveis in syn Tractaet van Wapenen/ ghenoemt/ Crux plana, alwaer hy seght/ datter twaelf verscheydenthedem der Cruycen wozden ghevonden/ te weten:

Crux Plana,	Crux Molendinata,
Ingradata,	Florida,
Truncata,	Nodulata,
Patens,	Florida patens,
Fugitiva,	Florida nodulata,
Cruciata,	Duplex partita.

't Ghene van hem wozdt van dese teycken ghesept/ kan verstaen wozden uyt de Walsche spzaecke/ ende zyn fozmulen van spzeecken in 't stuck van *Armorie*, ofte Heraldie.

Niettemin wozdt in Cruce Plana uytghelept eenen reghel/ den welcken stelt Franciscus voozschzeven/ datmen alzyt van 't sop (à cono) ist saecken den selven is van een coleur/ moet beginnen in 't onderschepden der wapenen/ ende dat die coleur is het Campus der wapen. Den welcken regel den Autheur soo verstaet; By aldien 'tcoleur van 't sop is den meesten ende overvloediger in de wapen; ende alsoo ist saecken datter gevzaeght wozdt/ hoedanich dzaeght S^te^. Geozgius? andtwoozdmen/ *Il porte d'argent un Croix plain de gueules*.

CROIX ACCOMPANGNEE', Siet *Accompagné*.

CROIX ALIZE', Siet *Alizé*.

CROIX PATE', vide *Paté*.

CROIX POTENCE', vide *Potencé*.

CROIX CROISEE', vide *Recroisetté*.

CROIX RECROISETTE, vide 'tselve.

CROIX FLORENCE', & FLEURONNEE', vide *Fleureté*.

CROIX POMMETEE', oft BOURDONNEE', vide *Pommé*.

NOTA. Dat dit Cruys niet plat/ maer rondt gelyck een stock/ versien is aen syn eynde met een appel/ bolle/ oft knop/ ghelyck die Pelgrims

palsters / ende niet tegenstaende dat dese soorte van Crups is gemaeckt van stocken/ soo is die nochtans verscheyden van een ander formaet van Crups/ d'welck men noemt

CROIX BASTONNEE', *ou Croix à Bastons*: want die boven beschreven forme bestaet in vier poincten / die welcke voorts komen door twee stocken/ de welcke in 't middel in malkanderen ghevoeght zijn; maer dese leste is bestaende uyt vier platte lijsten / ofte stocken/ de welcke naer eenige distantie/ gaende d'een boven d'ander twee in *Pal*, ende twee in *Fasce*, trecken tot de uytersten ende kanten des schildts / ende maecken een Crups/ d'welck men blasonneert *une Croix Bastonneé*, ofte / *quatre Bastons, deux d'or, & deux d'argent*.

Daer is noch een ander soorte van Crups/ ghenaemt

CROIX BASTONNE', oft CLAVELEE', d'welck bestaet uyt ghetronckte stocken / dewelcke troncrkens schijnen als in de principaelste houten des crups inghevrocht ende inghevoeght te zijn.

CROIX-ADEGREZ, is een *Croix Croyseé*, staende als op eenen ghemetsten trap ghelijck ordinaris zijn de Crupcen van steen/ dewelcke ghestelt worden op groote weghen/ soo om te ghedencken de passie ons Salichmaeckers/ als oock te wesen als een Guide ende aenwijser des weghs/ in plaetse van de statue van Mercurius by de Heydenen.

CROIX-ENSERREE' *de quatre degrez*, 'twelck aen d'uyterste van syn vier ghelijcke tacken/ heeft drij trappen / ghemaeckt ende ghefatsonneert als eenen voetbanck.

CROIX-FICHEE'. Siet *Fiche*. NOTA. Dat dusdanighe Crupcen/ oft dun in ghetale/ sonder *nombre*, oft aen kanten van een ander Crups principael moghen ghestelt werden/ even ghelijck de *Billeues*.

CROIX ANCREE'. vide *Ancré*.

CROIX NELLEE'. Siet *Nellé*.

CROIX PATRIARCHALE, is een dobbel Crups/ te weten/ d'welck heeft twee dwerse lijsten of stocken/ elck ontrent 't derden deel van den opgaenden stock/ den benedensten een weynich langher als d'ander.

CROIX DOUBLEMENT FICHEE'. NOTA. De Templiers pleghen eerstelijck te draghen een *Croix Patriarchale*, van roode coleur; daer naer hebben sy/ naer dat sy hebben ghekosen een *Grand Maistre*, ende ghequiteert d'obedentie van den Patriarch van Jerusalem/ een swart Crups met rechte linien/ hebbende acht Schelpen/ by forme van een Swaluwesteert ghenomen/ d'welck is die forme van't Crups/ d'welck Bara noemt/ *Croix doublement Fiché*.

CROIX RESARCELEE', is een Crups ghedeelt in syn breedte / by middel van een Gele/ die welcke is rondtsom die buytendeelen van't selve.

CROIX BORDEE', is 'tselve/ uytghenomen dat dit is *Alizeé*, ende *Diviseé* om de kanten/ door den *Bordure* van anderen *esmail*, d'welck sommige noemen

CROIX SUR CROIX. Waer inne nochtans onderschept te maecken is: want 't Crups *Bordeé*, moet nootsaeckelijck *Alizeé* oft ghekort wesen/ daer nochtans het *Croix Chargé*, met een ander Crups / alsoo niet en moet wesen. Ten tweeden / die *Bordure* de welcke men voeght aen 't Crups/ en moet soo breedt niet wesen als die reste van den corpus van 't Crups / d'welck

d'welck verschijnt/daer nochtans/ al ist ghechargeert/meer ghesien wordt/ door dien 't crups daer 't selve is mede ghechargeert/ vele klepnder is.

CROIX COTICEE', & RECOTICEE', anders ghenoemt

CROIX FRETEE'. Siet *Freté.*

CROIX ESCHIQUITEE'. vide *Eschiquiteé.*

CROIX COMPONEE'. Siet *Componeé.*

CROIX LOZANGEE', *ou Chargé de Lozanges.* vide *Lozange.*

NOTA. Ist saecke 't Crups alleen bestaet upt *Lozanges*, soo blasonneert men *Lozangeé, ou Composeé de Lozanges.*

CROIX VAIRE'. vide *Vair.*

CROIX ENDENTEE'. d'Welck in plaetse van rechte linien en t'samen ghevoeght/ heeft syne kanten ghetandt/ die welcke tanden haer buyten begheven/ ende op 't veldt.

CROIX ENGRESLEE', verschilt van't voorgaende/ ghelijck *Endenture* van *Engreslure.* vide *Endenté, ou Engrellé.*

CROIX ONDEE', welcker tacken haer kronckelen / Baeres ghewijs hebben.

CROIX ESCARTELEE', d'welck is ghedeelt met een strepe/ d'welck 'tselve in hoochte ende breedte/ ende in 't middel doorgaet; alsoo dat in plaetse d'ordinaris Crups/ maer en heeft eenen *Fasce*, ende is van eenen *esmail*; het *Croix Escartelé*, daer acht heeft/ waer van elck van dien is/ ende blasonneert van een *esmail*, ende elcken tack van twee/ d'een van metael/ ende d'ander van coleur/ te weten/ de rechte zijde van den oppertack van goudt/ die slincke van coleur/ d'opper-deel van den slincken d'voorsz. tack van goudt/ d'onderdeel van coleur/ ende alsoo de reste.

CROIX PARTIE, d'welck van boven doortrocken is tot beneden/ met een linie/ streepe/ of draet.

CROIX S^t. ANDRE', ou CROIX DE BOURGOIGNE. vide den Autheur.

CREQUIER, is ghelijck die wapen van *Crequi*, en meyne dat van dese wapen die Blason sijn naem heeft ghenomen.

CROISSANT, een wassende Mane / wordt ordinaris gherepresenteert met haer spitsen om hoogh/ ende naer de zijde van 't *Chef*, ende wordt ghenoemt *Croissant montant.*

Wanneer die spitsen nederwaert staen / wordt ghenoemt *Croissant renversé*, of *Couché.*

CROISSANTS-ADOSSE'Z, soo wanneer het dicke des wassende Maen/ als rugh teghen rugh staet / ende die spitsen staen naer die zijden des schildts.

CROISSANTS TOURNEZ, strecken hare spitsen naer een zijde/ maer worden ghestelt ghelijck *d'Addossez*.

CRY, is het woordt 'tgheen men ghebruyckt in de oorloghe/ oft *à la Jouste*. Staet te noteren dat aen den oudtsten soone toekomt den name *Seigneur*, *Le Cry*, *& Les armes*.

'tOude woordt oft *Cry* van 't Huys van Montmorency/ was/ *Dieu aide au premier Chrestien*, seydt P. Monet/ *en son origine & pratique des Armories*, *pag.* 30.

D.

DAUPHIN, wordt bedeylt in *Dauphin vif*, levende; ende *Dauphin pasme*, afgaende/ slaeuw.

d'Onderscheyt isser/ dat den levenden heeft den monde ende strote ghesloten.

Den *Pasme*, open ende gapende/ als slaeuw/onmachtich ende sterbende.

Men representeert oock 'thoofd van den Dolphijn/ altijdts om hooch/ maer ghekeert/ ende hellende/ naer de rechte zijde des schildts.

DEBOUT, wordt gebruyckt van verscheyden aerdtsche ghedierten/ wanneer die in de wapen zijn in rechte posture gheset/ sittende op hunne achterste/ ghelijck den Beer/ Bock/ Hondt. Wanneer andere gedierten om hooch staen/ ghebruyckt men ander terminen. Den Leeuw om hooch/ wordt ghenoemt *Rampant*; den Wolf/ *Ravissant*; 't Peerdt/ *Secabrant*, *ou Effrayé*.

DECOUPE'. *Moucheté*, *Plumeté*. Wanneer met kleyne figueren/ ende gelijckelijck van malkanderen staende/ ende sonder ghetal (als Claverbladeren met het steelken om hooch) die wapen is ghestoffeert. Siet die wapen van 't Hertochdom van *Bretaigne*.

DEMI-VOL. Siet *Aile*.

DENCHE', ENDENCHE', quasi DENTE' ENDENTE', als hebbende tanden.

DENTELE', d'welck tanden heeft kleynder/ ende korter als *Endenché*, soo dat *Dentelé en Endenché* is een/ secundum quale, maer niet secundum quantum.

d'Onderscheyt tusschen *Denché en Engreslé*:

Denché, wordt ghesept/ wanneer die poincten der tanden zijn groot ende scherp ghenoech/ en ghesneden recht in hunne distantien.

Engreslé, heeft hare pointten veel dunder/ ende die distantien hol ende ydel/ ende rondt. De soorten van figueren/ ghebruyckt men in Cruycen van den *Sautoirs*, *Fasces*, *Bordures*, etc.

Maer noteert/ datmen den *Fasce* ordinairelijck maer van onder en tant/ ende wordt uytghedruckt *Feuillé de Scie*, ghetackt als een saghe.

DESTROCHERE, oft DEXTROCHERE, rechten arm.

DEVISE, is een uytdruckinghe in de wapen van meeninghe ende 'tvoornemen der draghers/ onder obscure teyckenen/ ende raedtselen/ waer over het komt dat dit woordt *Devise* wordt ghenomen voor de wapenen selfs/ want alle wapenen zijn devisen ende enigmatijcque inventien/ waer van de explicatie belanght aen de wetenschap ende professie der *Roy d'Armes*, Heraulten/ ende *Poursuivants*.

Franciscus I. Koninck van Vranckrijck/ voerde eenen Salamander in 't vyer/ met dit devijs/ NVTRISCO ET EXTINGVO.

Hen-

Henricus II. dry wassende Manen / met / DONEC TOTVM IMPLEAT ORBEM.

Franciscus II. twee Globen / UNVS NON SVFFICIT ORBIS.

Charles IX. twee Columnen / PIETATE ET JVSTITIA.

Henr. III. dry Croonen / met / MANET ULTIMA CŒLO.

Henr. IV. een sweerdt tusschen twee Scepters / DVO PROTEGIT UNVS.

Wordt oock ghenomen voor een verdeelinghe van *Fasce*, alsoo dat den *Fasce* maer hebbende 'tderdepart van syn ordinaire breedte / wordt ghenoemt *Fasce en devise*. Maer staet te noteren / datter maer eenen van alsulcken breedte en moet gevonden worden in den schilde / anderstints / ist by aldien daer meer ghevonden worden / men ghebruyckt simpelijck dat woordt *Fasce Cotice*, ende *Devise*, hoe die onderschepden worden. Siet verbum *Cotice*.

DIAPRE', een figuere getrocken *à fantasie* van Loekwerck / met blommen oft ghedierten van een *esmail*.

DONIONNE', wanneer ghesproocken wordt van Castelen. *Le Donion* is een kleyn torren / dienende als een besonder Fortresse / zijnde 'thoochste ende 'tsterckste deel / in 't welcke men niet en kan inkomen dan door 't nederhookt / alsoo datmen blasonnerende eenen torren oft casteel / ist saecke men stelt eenich kleyn torenken / oft opperste van eenen grooter / den selven grooten blasonneert *Donionnée*, oft *Sommée*.

DOULOIRS, zijn kapmessen / als Rentry voert.

DOUBLE FOURRURE. Siet *Panne*.

DRAGON, wordt verstaen simpel van den aerdtschen / den welcken moet hebben twee ofte vier voeten / ende den steerte scherp ghelijck 't Serpent; ende wanneer men wilt beteeckenen den Zeedraeck / moet hy in 't blasonneren uytghedruckt worden / *un Dragon Marin*, sonder voeten ghestelt / ende eenen steert hebbende ghelijck een visch.

Een Draeck is een Dier seer dorstich / alsoo dat het in 't water synen lust niet en kan blussen / waerom syn mondt opent naer de windt / om syne hitte alsoo te temmen. Isid. l. suo de Animal. cap. de Leone, &c.

DRAGONNE', de welcke eenen Draecken steert heeft.

E.

EMANACHE, EMANSCHE, ou EMMANSCHES, AMMANCHES.

Bara beschrijft die aldus / te weten: Dat het zijn twee poincten teghen over een gheheele / ende twee halve / de welcke den gheheelen schildt maecken / ende worden niet ghespecificeert ten zy datter meer in 't wapen ghevonden worden / ende moeten met die bovenpuncten passeeren den halven schilde.

Geliot seydt / *Emmanchees* te wesen figueren puntich / ende gheproportioneert op de forme van tanden / die welcke tegen malkanderen gebracht / men kan d'een in d'ander voeghen / ghelijck de vingheren der handen in malkanderen worden ghevoeght.

Sommighe seggen / dat *d'Emansche* is een soorte van *Edenté*, (siet *Densché*) maer met tanden *Massiuer*, korter ende klaerder als de figuere *Endentée* ordi-

ordinaris/ende hebben die tanden sommighe om hooch/ ende d'ander nederwaerts door 't middel/ bedeplende 'tveldt in twee deelen / ende somwijlen dienen 'tbenedenste deel voor 't *Champ*, ende 'tbovenste voor 't *Chef*.

EMBOUCLE. Ziet *Boucle*.

EMBOUTE', oft *Morné*, d'welck eenen rinck van silver heeft op 't eynde van syn stele/ bij exempel een hamer.

ENCHAUSSE', wordt ghebruyckt/ soo wanneer den schilde is afghesneden/ beginnende van 't middel van een van de zijden/ toegaende alsoo nederwaerts naer de zijde des poincts/ ende men seght / *Enchaussé au dextre*, somwijlen *Enchaussé à senestre*, ghemerck nemende op de zijde van de welcke de snede begint.

ENCLAVE'. Ziet verbum *Coupé*. Wanneer den schilde is of getrancheert/ of ghecoupeert/ of ghetailleert/ oft anderslints doordeylt / ende wanneer een van de ghedeelten ingaet / ende voeght sich d'ander door een vierkantighe figuere/ ende rechte hoecken.

Maer ist saecke die deelen hun bij een voeghen door een figuere / ende invoegh/ d'welck rondt is/ ghelijck die menschen-beenderen bij malkanderen worden inghevoeght/ soo wordt ghebruyckt *Enté*.

ESCLOPPE', wordt ghesepdt wanneer den schildt is doordeelt van den slinckeren opperhoeck/ tot den rechten benedenhoeck / ende in 't midden des afdeelinghs/ de twee deelen zijn alsoo ghesneden / dat d'een ingaet/ ende als dan voeght aen d'ander. Sommige meynen alsulcke fatsoen van *armories* eyghen is aen de bastaerden.

ENDENCE', ENDENTE', ENGRELLE', vide verbum *Denché*.

ENGLANTE'. Ziet verbum *Chesne*; ende beteeckent / gheladen met Eeckelen. Noteert/ datmen dit woordt *Englanté* niet en ghebruyckt / ten zij de Eeckelen van ander *esmail* zijn/ als de bladeren.

ENGUISCHE' LIE', of hebbende banden gebonden/ ende gaet eygentlijck aen den hoorn oft trompe / *une Corne Enguischée*, eene trompe oft jachthoorn/ hebbende syne snoeren ende koorden om aen den hals des jagers te hanghen. *Virollée* een trompe/ hebbende syne *virolles*, dat is/ ringen aen't mondtstuck/ ende d'uyterste deel.

Noteert / datmen dit woordt *Virolle* niet en ghebruyckt / dan / soo wanneer die ringhen zijn van anderen *esmail*, als die trompe. Siet verbum *Cor*.

ENQUERIR, OU ENQUERRE, subject ende materie hebbende om te ondersoecken/ alsmen ghemoet wapenen/ bestaende tegens d'ordinaris regulen: worden somwijlen duldanighe ghegunt door Princen / in welcken gheval verweckt wordt een begheerte *d'Enquerir*, waerom sulcx is gheschiet.

Favin seght/ dat die materie van ondersoeck/ men noemt die reden van de *supports*; ist saecke die verschillen van de wapenen die sy onderhouden: de welcke verscheydentheyt komt / oft door gheboorte / oft door officie. Siet hier van den Autheur.

ENTE'. Siet verbum *Enclavé*, ende *Sous le tout*.

ENTE' EN POINTE. Ziet den Schildt van Savoyen.

EQUIPOLLE', ESGALE', of ghesetten ghelijcke ordre ende rijen/ wordt ghesept/ wanneer eenen schildt is ghevult met neghen vierkanten/

die

die men noemt poincten/ in forme van een schaeckbert / maer soodanich/ dat de vierkanten van de hoecken met het middel zijn van een *esmail*, ende d'ander vier van een ander.

ESCAILLE', oft *Ombré*, wordt van Visschen ghesept/ ter dorsaecken van hunne schelpen.

ESCARBOUCLE. Den Carbouckel/ gelijck andere gesteenten/ worpen stralen/ waerom de Heraulten ende *Roys d'Armes* ghebruyckende den Carbouckel om den selven te blasonneren/ stellen den selven als uytworpende acht stralen; vier/ te weten/ by forme van een ordinaris crups/ doorgaende tot rechte hoecken; ende d'ander vier by forme van St. Andries crups/ ende uyt oorsaecke dat die stralen rondt zijn / worden sy van sommighe ghenoemt *Bastons*, stocken / die welcke verciert zijn met knopen ende gheperelde appelen / ghelijck de staven der Pelgrims: sommighe van dese stralen/ hebben in hare eynden een Lelie-bloem/ die welcke van sommighe worden gheblasonneert *Sceptres Royaux*, ghestelt *en Sautoir*, *Pal*, *en Fasce*, sommighe eynden simpelijck by haer selven/ sommighe zijn aen een andere ghehecht/ in hare palen ende uytersten/ d'welck men noemt *Accollé*, maeckende alsoo een forme gantschelijck vierkantich.

ESCARRE', eenen winckelhaeck.

ESCHIQVIER, is ghemaeckt van vierkantighe deelen/ van de welcke de sommighe zijn van metal/ d'ander van couleur / ghelijck 't bert daer men met damsteecken op speelt.

ESCHIQVITE', d'welck versien is met duydanighe vierkanten/ wordt ghesept van *Bandes*, *Fasces*, *Cruysen*, ende in sulcken ghevalle moetmen uytdrucken hoe vele rijen ende *ordres* van *quarreen* daer zijn / onder den naem van *Traicts* of *Fileiz*. St. Bernard *portoit de Sable à la Bande Eschiquitée d'or, & de gueules de deux traicts.*

De Stadt van Antwerpen/ over eenighe eeuwen / wierde gheregeert by seven ghesslachten / gheheeten *de seven schaecken*, overmidts sy alle hare wapenen dus voerden *Eschiquité*, ofte met schaecken *de deux traicts*; namentlijck / *M. S.* onder de pampieren van Halmale.

1. Olins / *de gueules à la Fasce, d'or & de sable.*
2. Hoboken/ *de sable à la Fasce, d'argent & de gueules.*
3. Bode / *d'argent à la Fasce, d'or & de gueules.*
4. Volcker / *de gueules à la Fasce, d'argent & de sable.*
5. Impegem / *d'azur à la Fasce, d'argent & de gueules.*
6. Pape / *de sinople à la Fasce, d'argent & de gueules.*
7. Wilmar / *de sable à la Bande, d'argent & de gueules.*

ESCLOPPE'. Ziet *Enclavé.*

ESCU. Wanneer men spreekt van den schilde/ soo en wordt niet alleen ghesproocken van syne materie/ oft forme/ maer oock van syne esmailleringe ende figueren/ die op den selven ghesneden zijn tot cieraet.

Hoe den schildt behoort ghestelt te worden / ende naer wat zijde / siet den Autheur.

Hoe den selven ghedeylt wordt/ siet verbum *Couppé*.

Nota. Alle duydanighe ghedeelde wapenen worden opghenomen/ soo wel van den eersten ghebooren/ als die *Cadetz*, aenghesien dat die afdeylinghen niet altijdts en dienen voor *Brisures*.

Den oudtsten sietmen oock wapen in vieren bedeylen/ 't zy uyt oorsake

„van hunne aliantien/of andere redenen/ ende ghescht aldus: Men deelt „den schilde in vier gelijcke portien/ door twee trecken of linien/ komende „d'een van boven benedenwaerts naer poincte/ende d'ander van d'een zijde „naer d'ander/maeckende alsso van eenen schilde vier. In't 1. ende 4. quartier stelt men die principale wapen/ in't 2. ende 3. d'alliantien. Ziet verbum *Coupé*.

ESCU RENVERSE', wanneer die wapen ghestelt werden averechts d'onderste boven.

d'Armoristen seggghen / dat den wapenvoerder mach onterft worden/ ende berooft van de wapen / propter en om veranderinghe van conditie/ vluchten / of ghebroocken roum / etc. ende dat als dan moeten syne wapen ghestelt worden averechts.

ESCART, wordt ghenoemt elck quartier / d'welck in den schilde wordt ghevonden naer d'eerste.

Den schilde wordt somwijlen in drij portien bedeelt/ die ghenoemt worden *derdendeelen*; andere die bedeelen den schilde in derdendeelen / boven ende beneden/ ende in sulcken cas blasonneertmen die deelen van't *Chef*, als onderset ende ghesupportert van de benedenste.

ESCUSSON, is een schildcken/staende binnen in't hart van de schildt.

ESMAUX, betepckent de metallen ende coleuren van eenighe wapenen/ ende wordt by de Heraulten ghebruyckt om rediten te schouwen. Want in plaetse van te seggghen / hy voert het metal ende coleur van Brabandt/ seggghen simpelijck / *les Esmaux de Brabant*, dat is / *d'or & de sable*.

ESPANOUY, Open / wordt ghesept van de bloemen/ principalijck van Lelyen van Florencen / *Croix Florencée*, hebbende/ etc.

ESPE'E, wordt somwijlen alleen recht om hooch gestelt/somwijlen by forme van S^t. Andries cruys/ sommige hebben hunne puncten / te weten/ twee naer de hoecken van 't *Chef*, ende d'ander naer't beneden punct des schilts/ alsoo dat den appel ende handthave van sweerden by den anderen komen in't middel des schildts. d'eerste is/ *Espée en Pal*. 2. *Espées en Sautoir*. 3. *Les pointes en pointes*.

ESPLOYE'. Ziet verbum *Aigle*.

ESQUIERRE. Ziet *Escarre*.

ESSORE, wordt ghesept van 't dack des huys / als meest in de locht/ wanneer 'tselve is van een ander *esmail*, als 'tcorpus van 't huys.

ESSORANT, vlieghende ende die locht nemende. Ziet Geliot / want in materie van Valckonnerie/ soo wort ghenoemt *un Faucon sor*, die welcke ghevloghen heeft / ende wordt ghestelt teghen die den nest noch niet en verlaten.

ESSONNIER, oft TRESCHEUR, is een specie van treck oft draet/ in forme van een vierkanten boordt binnen den schildt.

Noteert d'onderschept tusschen *Bordure*, *Essonnier*, *Filet*, *Orle*.

Die breedte van de *Bordure*, siet verbo *Bordure*. 2. Die *Bordure* raeckt die kanten van den schilde. 3. Is van ghelijcke forme met den schilde.

Orle bevat de helft van de *Bordure* breedte.

Den *Essonnier* bevat die helft van de breedte van den *Orle*.

Filet en begrijpt maer in syn breedte 'tderde oft vierde part vande *Orle*, en is gelijck eenen groven treck oft linie met penne oft penceel getrocken.

Dese

Dese dry woorden alsoo in 't wapen ghestelt / dat tusschen die kanten ende *l'Orle*, *le Trescheur*, & *Filet*, een spatie is/ d'welck spatie is van ghelijcke coleur oft metal/ ghelijck den schilde / ende in waerheyt te spreecken/ is den schilde selfs/ d'welck is ghelast met een *Orle*, *Essonnier*, oft *Filet* van ander *esmail*, als een mantel met passement.

Die *Bordure*, *Orle*, ende *Filet*, volghen in hen forme die figuere des schildts.

Den *Essonnier* formeert sich meest vierkantich / naer forme des schildts/ ende die sommighe zijn simpel/ d'ander dobbel/ sommighe *Fleuronné*, etc. *Contre-fleuronné*.

Anno 1189. Rasse/ Heer van Gavre/ voert syn zeghel te peerde/ ende in den schildt van den Ridder aldus/ sonder meer.

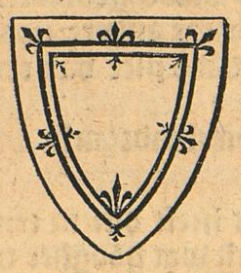

Filet, is eenen draet ghetrocken als *la Barre*, uyt den slincken hoeck tot beneden in den rechteren.

Den *Orle* staet juyst soo verre van den kant des schildts/ als syn breedte is somwijlen isser maer eenen/ somwijlen twee/ somwijlen dry/ in sulcken ghevalle sy den gheheelen schildt occuperen.

Somwijlen ghebruycktmen dit woordt *Orle*, niet teghenstaende datter egheene linie en is doorgaende binnen den schilde / langhs de kanten; maer alleen eenige stucken in ordre volgen langhs die kanten/ 'tzy datter ander figueren in't middel des schildts zijn/ 'tzy niet.

ESTOILLE ende MOLETTE, een Ster ende Raye/ is differerende alleenlijck/ dat *Molette*, raey van de spoor / is open in 't midden / ende de Sterre niet.

Oock die Sterre kan men ghekennen per radios tortuosos, gekromde stralen.

Men vindt Sterren die haer maer ter helft en verthoonen/ zijnde overdeckt door een van de principale stucken; by exempel/ door 't *Chef*.

ESTREZ. Feron seydt/ dat 'troodt Cruys / d'welck Mattieu II. de Montmorancy/ in plaetse van 't wit heeft ghenomen/ wordt van vele genoemt *Estrez*. Qua ratione, werdt niet verhaelt. *Catalogue de Conestables de France*, *pag.* 23.

F.

FASCE, FACE, FAISSE, ou FESSE, is een van de deelen *honorables ordinaires*. Den *Fasce* bedeelt over zijden als een balck den schilde/ te weten/ het opperste van 't poinct/ bevat 'tderde deel des schildts / wanneer daer by gheen ander deel en is.

Siet verba *Devisé*, *Burellé*, *Denché*, *Engreslé*, *Eschiqué*.

NOTA. *Fasce Garny*, *ou Charge des Fasces*, versien met *Fasces*, wordt gheseyt van sommighe ghedierten / als Leeuwen/ Arents/ soo wanneer die in plaetse van een *esmail* te wesen/ sy zijn van tween / ghedeelt in ghelijcken

ghetale van *Fasces*, d'welck niet en bedecken als 'tlichaem oft van den Leeuw / oft van den Arent / blijvende 't veldt vol ende gheheel. Ziet *Supportant*.

FANON, is den manipule / d'onderschept tusschen *Porter*. *Le manipule & le Fanon*, is / dat den manipule aen den slinckeren arm door den Priester wordt ghedragen / ende den *Fanon* wordt in de *Armories* ghepresenteert aen den rechten arm / waer van dit woordt komt *Dextrocher*. somwylen specificeertmen oock die frengien / die welcke aen d'eynde des *Fanons* zijn.

FAUSES ARMES, wanneer / etc. vide *Enquerir*.

FERMAUS vide *Boucle*.

FEUILLE, FEUILLE', bladt / gebladert. In de *Armories* steltmen bladeren van Eycken / Hulst / ende andere boomen. Ziet verbum *Denché*; alwaer ghcannoteert staet / dat d'pser van een zaghe oock wordt ghenoemt *Feuillé*.

Men vindt dry-bladt / vierbladt / acht-bladt / vijf-bladt / ende *Augevins*, ses-bladt.

FICHE', d'welck een point heeft om in eenich dingh inghehecht te worden / *une Croix Fichée*, d'welck wat hoogher is als breedt / ende den beneden tack scherp heeft om in d'aerde te steecken; d'ander ghemaeckt zijnde naer fantasie.

FIERTE', wordt ghesept van Walvisch / soo wanneer hy syn tanden / vinnen / oft vederen *Ailerons*, ende staert van ander *esmail* heeft.

FILET. Ziet *Essonnier* ende *Bastards*.

FIZELE'. Ziet *Fuzelé*.

FLANCHE', FLANQUE', FLANCQUES, is een figuere / bedeelende den schildt in syne zijden / somwijlen door twee halve ovalen / of vierendeel van een raide / somwijlen met twee halve *Lozanges*, die welcke hunnen oorspronck nemen uyt de bovenhoecken / te weten / van 't *Chef*, ende eyndende beneden in den schilde / omtrent daer hy hem begint te krommen / om synen poinct te formeren. Dusdanighe schilden (seydt (a) Liegh) worden verkreghen van Koninghen / in recompense eeniger deughden; specialijck voor die gheweest zijn in Ambassade / want in sulcken ghevalle / kan een Edelman soo veel dienst doen aen synen Prince / als eenen Ridder in 't veldt. Sommighe met twee minder boghen / die welcke d'Engelsche noemen *Volders*, dat sy trecken van 't Fransch woordt *Voire*, een Spieghel / ende is het teycken van recompense eenigher goede diensten wel uytghevoert by Edel vrouwen.

a Display of Heraldrie, Sect. 2. Chap. 7. pag. 65.

FLEURS, worden tot selthienen toe in 't wapen ghestelt / ende wanneer desen *nombre* overgaen wordt / seydtmen *Semé*, gelijck 'tselve woordt oock wordt ghebruyckt van *Croisettes*, *Billettes*, etc. maer onevghentlijck / want die niet en worden ghezaeyt.

FLEURETE', FLEURONNE', FLEURE', FLORENCE', d'welck ghekant ende gheeynt is met bloemen. Ziet *Essonnier* en *Croix*.

NOTA. Dat Bara wilt onderschept maecken tusschen *Florencé* ende *Fleuronné*, te weten / dat *Florencé* wordt ghesept van een *Croix*. By exempel / d'welck verciert is met Lelye-bloemen aen de kanten.

FLEURONNE', d'welck met andere bloemen / hoewel (seydt Geliot) men niet en bevint andere puncten van een *Croix*, ofte stock / als Lelyen / maer

maer wel klaverbladeren/ ende seydt daer en boven/ dat men in't blasonneren van pet/ d'welck met Lelpen/ verciert is/ men moet seggheu / *Fleuronné*, *Fleuré*, *Fleureté*, *Florencé de France*, ende d'welck is sonder Lelpen/ simpelijck *Fleuré*, *Fleuronné*, etc.

FORT, is een soorte van eenen laeghen ende breeden thoren.

FOURCHE, ou FOURCHU, ghedeylt in tween / wordt ghesept van de staert der Leeuwen/ in tween ghekloven / wordt anderstints ghblasonneert.

Nouë, ter oorsaecken dat den staert is dobbel / ende alsoo die *pendantes* zijn ghebonden d'een aen d'andere / oft *passé en Sautoir*, *ou*, *Croix S^t. André*.

Wacht dan van die maniere van spreecken van Bartholus/ die welcke seght/ hem verleent te wesen van den Koninck van Bohemen/ (te weten/ Carolo den IV. Keyser/ wiens Raedtsheer hy was) te moghen voeren voor hem / ende die ghevrunden van sijns vaders weghen / eenen rooden Leeuw/ met twee steerten / in een gouden veldt: wiens segghen niet en wordt gheapprobeert/ want tegens natuyren ist/ dat een dier twee steerten hebbe / maer gheseght: *Il porte d'or au Lyon à la queue Nouée*, oft / *Fourchue de gueules*, & dicitur Fourchu, quasi Furcata.

Wordt oock ghesept van een Crups/ d'welcke schijnt tweehoeckich of tweevorckich te wesen. Hoedanich Crups Franciscus de Foveis heeft sien voeren seecker Engelsman / met name / Joannes Desp/ die welcke groot en gheacht was in syne tijden.

FOVRRVRES, vellen / raeuw ende gevarieert. Ziet *Hermine* ende *Vair*, ende *Pannes*.

FRANCQ QVARTIER, oft/ *Canton d'honneur*, is 't eene quartier van den schilde / boven aen de rechter zijde / een wepnich minder als het gherechte vierdepart des gheheelen schildts. Ziet Berliot/ de welcke leert/ dat men stelt op sulck quartier eenighe wapen/ anders als die in den schilde zijn: sonder *Escartelage* wordt ghenomen *Leueure de quartier*.

FRETE FRETE', zijn *Cotices* krupsweeghs over den anderen ghetrocken/ in forme van *Bandes* ende *Barres*, ruytsche oft traliens wijse; met een woordt/ 'tis een tralie met boven spitse rupten. d'Onderschept tusschen *Frete*, ende *Lozange*, is / dat *Lozange* heeft eene van syne *Lozanges* van metal/ ende d'ander van coleur/ ende tusschen elck van de *Lozanges* egheen ydel en is: daer *le Frete*, bestaet van lijsten pladt/ langh ende breedt/ ghelijck een *Cotice*, d'welcke lijsten hun *esmail* hebben/ ende 'tydel d'welck tusschen beyden is/ by figuere van *Lozange*, ende behout die plaetse van 't veldt / heeft syn *esmail*.

Daer zijn noch *Fretes*, ghenaemt *Treilles*, d'welck ghenaghelt zijn omtrent / daer de lijsten ende stucken zy by den anderen ghevoeght worden/ verschillende alsoo van de *Fretes*, dat die hunne lijsten naeckteliyck hebben ghestelt/ d'een op d'ander. Ende staet te noteren/ datmen die *Treilles* blasonneert / *Cloué de couleur*; soo wanneer die *Frete* van metal is / ende contrarie *Cloué de metal*, ist saecke die *Frete* is van coleur.

FVSEES, FVZELE', ou FIZELE', zijn rupten/nemende haren naem van de spillen die de vrouwen ghebruycken in't spinnen/ zijnde aen beyde de eynden smal ende pointich/ in't midden dick ende breedt/ even als de schilden voor de vrouwen. Men gebruyckt die in de *Bandes*, *Croix*, *Pal*. Sommwijlen

wijlen in seecker ghetal / somwijlen sonder *nombre*, *Semé de Fusées*. Ziet *Lozange*.

FVSTE'. Siet verbum *Arbre*.

G.

GEMELLE, is een soorte van eenen dobbelen *Fasce*, maer dry-part kleynder/ men noemtse *Gemelle*, als tweelinghen/ om datmen daer twee stelt/ d'eene naest d'ander in eene ghelijcke distantie/ maer die breedte van elck van haer.

Die *Gemelle* wordt ghestelt ontrent de selve plaetse/ daer den *Fasce* wordt ghestelt/ te weten/ in't midden van den schilde/ wanneer daer maer een is. ist saecke daer twee ofte dry *Gemelles* zijn/ men schickt die door den geheelen schildt met sulcken proportie/ dat yder *Gemelle* zy meer ververret van d'andere/ als die twee deelen / de welcke maecken den *Gemelle*, zijnde van den anderen. Andersints / ist saecke dat yder stuck zy ghelijckelijck van den anderen / soo salmen die wapen blasonneren *Fascée*, *ou Burelée* naer den *nombre*.

GENTIL-HOMME DE NOM EN D'ARMES, de welcke voert die wapen ende naem van eenich landt ofte contrepe/ niet teghenstaende hy aldaer egheen Heere af en is.

GUIVRE', *Guire*, *Wivre*, *Bisse*, is een groote Slanghe / hebbende haren staerte ghebronghen.

GOMENE, oft GUMENE, is die touw oft kabel van een ancker/ ende is somwijlen van den selven *esmail* metten ancker/ somwijlen van een ander/ alsoo wel als den *Stangue*, ende den diverschen balck oft anckerasch/ de welcke zijn d'ander deelen van den ancker.

Noteert dan/ dat den *Stangue* in den ancker is 't hout/ d'welck sich inboeght in't yser des anckers.

Den *Trabe* is 't dwershout van boven.

GONFANON, GONFARON, CONFERON, GONFALON, is eene soorte van Kercken-banen / met dry ofte vier *pendants*, ofte uythanghsels beneden/ eyndende niet vierkantich/ ghelijck de *Bannieres*, maer beneden half rondt/ die meeste in't ghebruyck zijn/ met dry *pendants*, somwijlen ghekant/ of krengien hebbende/ van een verscheyden *esmail*, somwijlen simpelijck ghebooyt.

GOUSSET. Ziet *Rebattement*.

GRENE'. vide *Guiron*.

GRESLE', wordt ghebruyckt van croonen van Graven/ ende Marquisen/ de welcke zijn ghelast met een orde van groote ende ronde peerlen/ *Greslé*, als behaghelt met Peerlen; onderscheyt isser nochtans tusschen een Marquisen croon/ ende een Graven croon/ te weten/ dat dese maer en heeft een orde ende vervolghe van Peerlen/ daer die Marquisen noch in vier zijden hebben vier bloemkens/ ende vier dryckens van Peerlen. Ziet voorder den Autheur.

GRIFFON, half Arent/ half Leeuw/ hebbende 't hooft / ende die borste/ ende die twee dyen/ versien met klacuwen als een Arent/ met groote vleughelen/ hebbende 't achterste als een Leeuw met beenen / pooten/ klampnaghelen/ ende staerte.

Griffons te draghen/ (seydt als voorzen) beteeckent een grootdadich/ende sterck oorloghsman. Want dese beeste is den Arent ghelijck/ aengaende 'thooft/ maer in d'achterste deel den Leeuw. Vide ergo & concipe eorum conditiones.

GRILLE GRILLE', beteeckent die ysere Geerden voor 't visier/ dienende tot beschermunghe der ooghen/ ghemaeckt als een rooster.

Dese *Grille* ende 'tvisier/ worden eyghentlijck ghenoemt met den naem *Mezail*, beteeckenende dit woordt/ 'tmiddendeel des hemels van voorzen teghen den neuse ende neusgaten.

GRILLE, beteeckent oock een ghetrailde deure. Ziet beneden.

GRILLET, oft GRILLOT, ronde bellekens/ d'welcke worden ghestelt in de half bandekens van jonghe Honden/ Wuylen/ende aen de pooten van de jacht-voghelen. Worden in ghetal ghestelt soo vele men wilt/ sonder ghetal/ wordt ghenoemt *Semé*.

GVEVLES. Ziet *Couleur*.

GVLPES. Ziet *Besans*.

GVSES. Ziet *Besans*.

GUIRON, oft GIRON, is een dryhoeckighe figuere/ met een langh spits. selden isser maer een in den schilde / meestendeel tot 8 toe / 9 oft 10. de welcke al te samen eynden of versamen met haer langhe spitsen in't midden des schildts. Ist saecke 'teerste deel van de rechte zijde van 't *Chef* is van metal/ 'tvolgende is van coleur/ ende alsoo/ vervolgens rondtom den schilde. Syn beteeckeninghe/ siet den Autheur/ c. 6.

Die *Gutrons* zyn somwijlen ghechargeert.

H.

HABILLE', VESTU. Ziet *Chappé*.

Habillé, wordt oock ghesept van een schip/ d'welck syn zeylen van ander *esmail* heeft als 'tschip.

HACHEMENS, oft HANCHEMANS, zijn die bindtselen van de plumagien met verschepden knopen ende vlichten / met langhe staerten ende eynden/ vlieghende in de Locht.

HAMAIDE, is een *Fasce* van dry stucken / *Alaizées*, dat is/ die niet en raecken die kanten van den schilde/ ende neemt syn naem van 'twapen van de Heeren van Hamayde. Andersints zijn 't dry stucken oft *Fasces*, d'onderste gheboghen naer 't punct van den schilde.

HEAVME, is den Helm/ 'teerste ende cierlijckste deel der wapenen / als bekledende 'thooft / 'tprincipaelste deel des lichaems/ d'welck ghequetst zijnde/ d'ander hun qualijck hebben / moet daerom voor al ghewapent zijn. wordt met ander namen ghenoemt/ *Armet*, *Casque*, *Pot*, *Cabasset*, *Bassinet*, *Salade*, *Morllon*, ende *Bourguignote*, om dat d'oude *Bourgoignons* eerst de selve hebben ghebruyckt.

Den Helm heeft syn *Mezail*, is een vercierset der wapen/ende *marque* van Edeldom/ waerom d'onedele dien op de wapen niet en souden vermogen te hebben. Ziet voorder den Autheur.

HERAVT, oft ROY D'ARMES, zijn voormaels inghestelt om aen te wijsen die mannen/ verheven tot militaire eere/ ende te ordonneren betame-

tamelijcke wapenen aen den Edelen. Zijn 'tselve / dat by de Romeynen *Feciales*, dienen om te doen *messagie* van ghewichte / ontseggingh tot oorloghe / proclamatie des selfs / oft van vrede / assisteren in alle acten van eeren / ghekleedt met hare *Surcots*, oft wapen-rocken / 'tzy in 't doopsel van Princen / creeeren van Ridderen / oft andere dignitepten van Baron / Grave / etc. In't contracteren ende solemniseren van Houwelijcken. In't croonen oft hulden der Princen / ende in hunne uytvaerden ende begraeckenissen.

Zijn eyndtlijck *Messagiers d'honneur*, ende plachten eertijdts seer in gebruyck te wesen; soo dat yder Heer van gewichte / syn *Herault d'armes* hadde / die hem intituleerde naer die qualitept van syn Heere / als / St. Pol / Lalaing / etc. oft wel voerden een naem van *Soubriquet*, diemen hun gaf als sy ghedoopt werden. Waren vrye persoonen / die over al mochten trecken ende reysen / sonder te mis bruycken. Het was specie van Religie / hun eenich onghelijck / stoot / oft hinder te doen. De groote Princen maeckten soo veel Heraulten / als haer goet dochte / ende hun nodich was / ende gaven een naem die het hun ghelickte.

Hun tweede ampt / was notitie te nemen / ende te registreren de vromeyten van de vassalen / van haren Heere in oorloghe ende bataillien / dat voormaels wel konde ghescheden / eer de inventie van het buspoeder bekent was. Hielden oock memorie van de Tournoyen en *jousties*, ende waren doende om die te ordonneren / ende dirigeren naer het eerlijckst / ende naer costume ende wetten van dien. Epschten vonnissen van de gheordonneerde Rechters / in faveur van partyen / het welck sy oock deden in de *Combats*, oft *Duels à outrance*, die ghescheden tot preuve van eenighe saecken by beroepinghe / nu niet meer in usance. *En fin*, het was een ghebruyck / dat wel gheadviseerde Edelen / in 't stuck van wapenen oft *Actes d'honneur*, niet en deden / sonder te hooren den raedt ende goetduncken van de Heraults / die door een langhduerighe prackthycke ende studie / van hunne ampts functien / waren ghekomen tot een perfecte kennisse / van al 'tgene dienstich was om ghevoechlijck de wapenen te ghebruycken / jam quisque quod vult, sanctum judicat.

HERMINES. Armelynen / is den roof oft vel van een Pontische Rat oft Muys in Asien / wesende wit van hayr. Die Senateurs van Roomen voerden hunne Tabbaerden met dese / ghelyck oock hedensdaeghs duldanighe vellen tot cieraet dienen. Maer die peltiers / om den luyster van 't wit door 't by-stellen van contrarie te meerderen / mengent ende onderscheydent met kleyne beetkens van swarte blinckende vellen van Lammeren van Lombardien / ende alsulcke zijn in't wapen van 't Hertochdom van Bretagnen. Ziet *Pannes*.

HEURTES. Ziet *Torteaux*.

HONNEUR. Onder die neghen vierkantighe deelen van den schilde / is dese een die men noemt *point d'honneur*. Wordt genomen gheheel beneden 't *Chef*, ende aen 't boven van de volgende *Fasce* tusschen 'tmiddel des schilts ende *Chef*. Ziet *Equipolle*, ende *Nombril*.

Men noemt oock quartier *d'honneur*, d'eerste quartier oft *Canton* van den *Chef*. Ziet *Franc quartier*.

HONORABLES ORDINAIRES. Van dese is den nombre onseecker / Vara noemter neghen / *La Croix*, *le Chef*, 't *Pal*, *Bande*, *Fasce*, den *Cheuron*,

Cheuron, den *Sautoir*, *le Giron*, ende den *Escusson*. d'Ander voeghen daer toe den *Barre*, de *Bordure*, ende den *Essonnier*.

HOUSEAU, Leersen/ daer zijnder gekante/ dat is/ waer van die voeten keeren sich naer de upterste des schildts/ den eenen naer den rechten hoeck van 't *Chef*, den anderen naer den slinckeren/ ende den derden naer 't poinct boven in 't midden des schildts hen t'samen voeghende.

I.

INCARNATION AU NATVREL, wordt toeghevoeght aen den Wildeman/ wanneer hy niet en is geschildert noch van goudt noch silver/ noch ander coleur.

ISSANT, wordt ghesept van 't kindt van roode verwe/ uptkomende upt die Slanghestrote in de wapen van Milanen/ wordt oock ghebruyckt van de Leeuwen/ wanneer de selve maer en verthoonen hunnen achtertrain in 't bovendeel/ oft *Chef* de *l'Escu*, al of 'thooft ende hunne voordeelen waren uptghegaen ende uptgheklommen upt den schilde. Is daerom een Leeuw *Naissant*, differerende van *Issant*, dat *Naissant* synen voor *train* 'thooft/ hals/ schouderen/ voorste voeten/ ende d'upterste deel syns starts verthoont/ in wat deel des schildts hy oock is gheposeert/ 'tzy in 't middel/ 'tzy in 't bovenste/ 'tzy in 't benedenste: die reste des lichaems zijnde als verborghen onder den schildt/ upt wiens veldt hy schijnt upt te komen/ ende alsoo als ghebooren te worden.

IVMELLES. Siet *Gemelles*.

L.

LAMBEAU, ou LAMBEL, is d'edelste breucke.

1. Wordt ghestelt in 't midden van den *Chef* te lancx door/ sonder nochtans aen te raecken d'eynden van den schilde/ naer den reghel/ anders verschepden. Oude *Lambels*, die ick ghesien hebbe in schilden/ raecken d'eynden oft kanten van den schildt/ als dat van Arthois/ Repserschept/ Brederode/ die den *Lambel* voert by naest in 't middel van den schildt.

2. Is versien met *pendants*, die hun verbreyden ghelijck d'pser van een aer/ ordinaris zijnder dry aen yder eynde/ ende een in 't midden/ somwijlen vier/ vijf/ maer worden ghestelt van den anderen in ghelijcke ende juyste distantie/ somwijlen zijn sy simpel/ somwijlen gechargeert.

3. Wanneer die Cadets van Cadets/ willen behouden 't *Lambeau* van hunne vaders/ sonder andere *Brisure*, soo moeten sy/ volghens hun voortkomen ende ordre/ daer by voeghen een *pendant* oft uythanghende stück/ ende soo vervolghens tot sesse/ ende niet meerder.

Ende die oorsaeck/ waerom dat 't *Lambeau* maer heeft dry pendanten/ als vier/ of vijf/ of twee/ (seydt den ghemelden de Foveis) is dese; om dat door d'eerste pendant/ wordt beteeckent syn vader; door 't tweede/ syn broeder den Hæres; ende door 't derde/ den tweeden broeder. Ist saecken in de *Armories* worden bevonden vier pendantkens/ seght/ dat dese is den derden soone; inghevalle vijf/ den vierden; ende generalijck by hem aengemerckt/ dat die onderschepdentheden der teeckenen/ als zijn/ Crupeen/ *Lambel*, etc. niet en worden ghescildert boven 'tghetal van thienen; ende inghevalle in meerder ghetal worden ghestelt/ dat ghescht in Pulverizato, ende menichmael in Cruce Cruciata.

LAMBREQUINS, zijn een deel van den timbre/ ende zijn die plumagie

oft feulagien/ de welcke achter uyt komen/ ende verspreyden hen om den schilde. Sommighe zyn ghefomeert van *Feuillages* onder malkanderen ghemengelt/ andere zyn ghecomposeert van natuerlycke pluymen / maer zyn minder gheacht.

Maer by de regulen van de konst/ den grondt/ ende 'tgros van de *Lambrequins* moet wesen van *esmail*; ghelyck den grondt ende veldt des schildts/ ende de eynden (dat is / de buyten oft boven zijde) van ander *esmail*, te weten/ van de figueren des wapens; welverstaende 't *esmail* van de levendighe figueren altydt ghepreferceert voor 't *esmail* van de doode / data paritate temporis.

Exempel:

GONSAGE, voert *d'argent à la Croix patée de gueules, cantonné de quatre anglettes de sable*, soo ghegheven aen Johan Franchops de Gonzaga/ ten tyde zyn der creatie/ als Marquis van Mantoue / by den Keyser Sigismundus anno 1433. den 22 September.

LAMBREQUINS *d'argent & de sable*.

MONTMORENCY *d'or à la Croix de gueules en d'argent*, wesende 'toude wapen/ oock soo ghevoert by Messire Mattieu de Montmorency / Connestable van Vranckryck/ sonder *Allelions*, in 't groot tournoy te Compiegne/ ten tijde van St. Louijs/ 1237. *Je trouve* (seydt seecker *M.S.* van remarquen/ op de namen ende *Armories* in de *Catalogue de Connestables de France*) *ce Mattieu en grand Tournoy de Compiegne, du temps de St. Louis, & portoit ses armes sans les Alelions*, daer naer gheaccompagneert met *de Aiglettes d'azur*.

LAMBREQUINS *d'or & de gueules*, ghebleven.

Doch staet te noteren / dat hier inne gheenen reghel en is ghehouden die vast gaet / want de *Lambrequins* was eer een zyde kleedt / hanghende locht aen de Helmen / soo men siet aen d'oude zeghelen / het welcke pder voerde *à fantasie*, ende de pluymen en waren by ons noch niet bekent/ of in ghebruyck. Daerom sietmen in d'oude gheschilderde of gheseneden wapenen dese maniere van Helmen ende *Lambrequins* sonder meer satsoen.

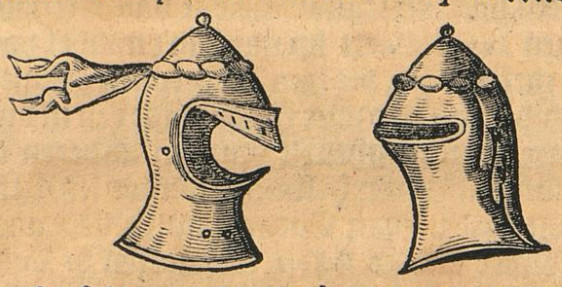

De nieuwicheyt heeft daer na de *Lambrequins* wat meer toegereckt: is vermeerdert alsmen siet in dese figuere/ daerse in't jaer 1432, noch mateliic zijn/

maer in 't seculum 1500. zijnse noch al wat vermeerdert/ ende nu en isser gheen mate noch maniere te vinden. (a) (b)

a *Sigilla Comitum Flandriæ.* b Sepulture van den ghemelden D. de Rouck, tot Berghen.

De

De *Lambrequins* van onse Hertoghen van Brabandt/ zijn buyten *d'Hermines*, binnen *d'or*.

De Heeren van de Ligue / *d'or à la Bande de gueules Lambrequins de sable semé de feuilles de peupliers (cours) d'or, doublez de gueules.*

De Heeren van Egmondt van ouden tijden/ *de sable semé de Cours d'or & fourez d'azur.*

Die van Hoorn / *d'or à trois trompes de gueules, Virollez d'argent, Lambrequins d'Hermines & de gueules.*

LAMPASSE', LANGUE', (hoewel *Lampassé* in 't blasonneren gemeender is) is ghesept die tonghe buytenste hebben.

Noteert/ datmen dese termijnen niet en gebruyckt/ dan wanneer *d'esmail* van de tonghe anders is/ als van 't corpus. Siet *Aigle*.

LEOPARD. Den Leopard is een seer wreedt ghedierte/ voortsghekomen als in overspel van een Leeuwinne ende den Pardus. Isidorus 12.

Is snel ende bloedtdorstich/ van diversche coleuren / ghelijck den vader den Pardus.

Hoe den Lupard gekent wordt van de Leeuw/ boven 'tgene Bartolus de Picturis armorum aenteeckent/ staet te noteren/ dat den Lupard is verschillende van den Leeuw in grootte en waer hy gheschildert wordt / is van verscheyden verwen/ hebbende een effen borst/ waer tegen den Leeuw heeft een rouw-hayrighe borst. Den Lupard egheen mane hebbende / ghelijck oock en heeft de Leeuwinne/ al-hoewel die Armoristen den Lupard een mane gheven/ ghelijck den Leeuw.

Ander onderschept wortter van sommighe ghegheven / te weten/ dat den Leeuw moet gheschildert werden met een half aensicht/ maer den Lupardt met een geheel. Maer dese opinie (seydt Franciscus de Foveis) moet gheschouwet worden / te weten / dat den Leeuw moet gheschildert worden met een vol aensicht / ende den Lupard met een half. Want / in ghevalle desen reghel waerachtich ware/ soo volghde daer uyt / de Leeuwen egheensints al grijpende en souden konnen worden gheschildert / d'welck strijdt teghen die Rechten / ut patet per l. ursus. ff. de acquir. rerum dominio, alwaer ghesept wordt/ dat die ghedierten moeten worden uytghebeeldt in actu suo ferociori. Maer alsoo moet het ghedaen worden in den Leeuw/ etc.

Die Armoristes maecken alleen onderschept in posture. Den Leopard (als ghesept is) keert altijdt 'thooft vol en gheheel voorwaert/ is vertoonende beyde syne oogen ende ooren ; daer en boven marcherende: daer den Leeuw 'thooft heeft ter zijdewaerts/ vertoonende alleen een ooghe ende oor / is altijdt *rampant* ende *ravissant*, ende om hoogh : ende soo wanneer den Leopard is afgheteeckent *rampant*, wordt gheblasonneert / *Leopard Lyonné*: ende van den Leeuw *passant*, seydtmen/ *Lyon Leopardé, ou Lyon Leopard.*

Aengaende 'tdraghen van den staert / den Leeuw heeft trossen hayrs/ ende d'eynde syns staerts ghekromt naer den rugghe/ ende is een marcke van de staerte boven den Leopard/ want een gedierte meer force van doen heeft om syn staert innewaerts te krommen/ maer den Leopard/ al hoewel hy 'tgros van syn staert keert naer syn rugghen-graedt / d'uyterste nochtans kromt hy buytenwaerts.

Voerne vinde d'uyterste van de staert ghedraeyt naer den rugghe / als mede Renesse in oude registers van Heraults.

Den Leeuw ende Leopard hebben gemeyn/ datmense schildert *à fantasie*,

somwijlen *Armez* ende *Lampassez* van ander metal oft coleur / als de rest is van hun corpus / somwylen van een. Ziet *Lampassé*. Den Leopard sietmen selden ghekroont. Dese marcke der eeren zijnde ghereserveert aen den Koninck der dieren / den Leeuw.

Den Pardus / is een dier seer snel / rondt / gespickelt met witte placken / ghelijck een Panther-dier / seer bloedtgierich / ende sterft dickmaels van springhen ; ende dit ghedierte is verschillende van den Panther / om dat den Panther heeft witte placken / Plinius l. 8. Dese beeste is seer gheneghen tot het eten van menschen dreck / waerom de jaghers hanghen op de boomen menschen dreck : naer de welcke / als hy opspringht / wordt ghedoodt.

Is een ghedierte seer ontaerdende : want vermenght sich met de Leeuwinne / waer van voorts komt den Leopardus. Arist. l. 8. de Animalibus.

Ende wanneer syne jonghen gherooft zijn / is wreeder. In Glossa. Ozee. 3.

LEVEURE *de Quartier*. Ziet *Francq Quartier*.

LEVRIER. Den Hasewindt wordt verthoont / gaende ende marcherende ghelijck den Leopard / of loopende naer syne natuyrlijcke dispositie / of klimmende / ende om hoogh / ghelijck den Leeuw.

Twee in de wapenen moeten om hoogh / hooft teghen hooft staen / elck den anderen aensiende / malkanderen ondersteunende / oft beter / die voeten van voore t'samen voeghende. Ziet *Affronté*.

LICORNE. Ziet de beschrijvinghe by Geliot.

LIE'. Wordt 1e. van't reepen ghesept. 2de. Van graen-schoven. 3de. Van de trompe. Ziet *Enguisché*.

LOZANGE, is een vierkantighe figuere / een weynich langher in syn hooghde / als sy is in haer breedte / met alsulcke proportie / dat sy hebben seven in hooghde / vijf moet hebben in breedte.

Is verscheyden van de *Fuzée*, dat dese in 't midden engher ende meer ghesloten is / ende een weynich te ronde gaende / noch oock soo scherp ende spitsich op de hoecken niet en is.

Is differerende van *Macles* ende *Rustres*.

Die *Lozange* is vol ende sonder openinghe / alsoo datmen egheen deel van 't veldt daer onder en kan ghesien / daer d'ander open zijn / ende daerom kan over zijden des openinghs sien 'tveldt.

Die *Macles* hebben in 't midden een openinghe van alsulcke formaet als sy zijn / te weten / Lozangesche wijse / want die *Macles* een soorte van *Lozanges* zijn.

Die *Rustres* hebben ronde gaten / ende doorschijnende openinghe.

DE L'UN EN L'AUTRE. Seydtmen / soo wanneer den schilde is *party*, *Coupé*, *Taillé*, *ou Tranché*, van differente *esmaux*, ende dat in elck deel is een ende 'tselve Blason ende figuere / ende is van noode dat 'tdeel / d'welck is op metal / zy van coleur / de welcke coleur is 't *Champ* van d'ander / ende reciprokelijck.

LION. Ghelijck onder die voghelen / Koninck is den Arent ; onder de visschen / den Dauphijn ; alsoo onder die viervoetighe mach met meerder recht gehouden worden den Leeuw / om syne sterckte ende genereusheyt niet alleen / maer om seeckere Koninckliijcke qualiteyten die in den Leeuw zijn te vinden. Ziet den Autheur.

Waer-

Waerom den Leeuw te voeren/ is mede een teecken van wreedtheyt en generositeyt. Dat sy dan hen wachten van yet te doen teghens de bedupdinghe des Leeuws/ die Leeuwen voeren/ seydt de Foveis.

Men gheeft den Leeuw verscheyden posturen: eene ende meest natuyrlijck is / wanneer den selven wordt ghestelt *Rampant* of *Ravissant*, sonder cieringhe/ te weten/ sonder Croon/ sonder te wesen *Armé*, oft *Lampassé*, met een ander *esmail* als 't corpus is.

Ende soo wanneer den Leeuw ghekroont is/ soo is de Croone somwijlen van 't selve *esmail*, ende wordt indien ghevalle gheblasonneert *Couronné de mesme*. ende worden luttel Leeuwen gevonden/ die gekroont zijnde/ zijn *Armez* ende *Lampassez* van ander *esmail* als die Croone. ter contrarien/ ist saecken sy gearmeert zijn met een ander *esmail*, als hun corpus/ soo worden sy ghelampasseert met 't selve. alsoo doetmen oock in de Croone.

Van den staerte des Leeuws en wordt niet ghesproocken / ten zy den selven sy *Novée* oft *Passée en Sautoir*. Ziet *Fourché*.

LION ISSANT, NAISSANT. Ziet *Issant*.

LION BROCHANT, is van den selven satsoene/ als 'tgemeyn satsoen is van den *Rampant* oft *Ravissant*, mach ghekroont wesen *Armé Lampassé*.

Wordt ghenoemt *Brochant*, soo wanneer op den grondt oft veldt des schildts is eenich Blason/ ende op 't selve Blason den Leeuw is ghestelt/ ende alsoo bedeckt een deel.

LION SANS VILENIE EVIRE'. Die niet versien is noch van Roede/ noch Klootkens. want het een vilenie ende schaemte is / parade te doen/ ende monsteren met dusdanighe lidtmaten.

LION DRAGONNE', is voor Leeuw/ achter Serpent.

Die Leeuwen werden somwijlen in ghetal in 't wapen ghestelt/ ende somwijlen chargeren sy eenich deel/ ende om dieswille als dan men die selve moet representeren kleyn/ worden gheblasonneert.

LYONNETS, ou LYONCEAUX. Men contenteert sich somwijlen met die hoofden van den Leeuw oft Leoparden in de wapen te stellen/ oft alleen/ oft gheaccompagneert/ hoe de selve ghestelt. Ziet *Leopard*.

LYS, schijnt meer een (a) Lis bloem te wesen/ als een Lelye/ want die Lelye en representeert die figuere niet/ maer wel de Lisbloem/ doch is nu ghenomen voor een Lelye by de Franschen / hoewel ick gheloove eertijdts van een Lis bloem is verstaen gheweest/ ende in 't beginsel de belastinghe eens Koninckliicken schilde / ordinaris ghedraghen by de Koninghen van Vranckrijck / namentlijck/ Philips Augustus/ die in synen zeghel maer en is voerende een Lelye/ sonder meer; doch nu verloozen dat privilegie door verloop van tijdt/ ende gheworden een ghemeene dracht/ als het purpel.

a *Fauchet liv. 1. de l'origine des Armories.*

Somwijlen worden die Lelyen in de wapen ghestelt sonder poinct beneden/ ende men blasonneert dusdanighe/ *sans queue*, oft/ *à pied nourry*, oft/ *pied couppé*.

Somwijlen worden sy ghestelt gheheel/ ende ghelijck die wassen in de Hoven/ *un Lys naturel*.

M.

MACLES. Ziet *Lozange*.

MACONNERIE, wordt van mortel-strepen ghesept/ die welcke ghevon-

ghevonden worden in de ghebouwen / ghemaeckt van ghehouwen steenen/ etc. zijn ordinaris *de Sable*.

Men vindt oock ghebouwen van coleur oft metal sonder *Maçonnerie*, gelijck den Tour van den Ducq de Bouillon/ die welcke simpelijck wordt gheblasonneert *d'argent*.

MAILLE. Ziet *Boucle*.

MAILLET, houthamer/ verschilt van *Marteau*, dat den *Maillet* altijdt simpel is/ ende sonder vercieringhe/ ghelijck de Kuppers hamers / maer die *Marteaux* hebben den steele gheembouteert/ (vide *Emboutè*) dat is/ onder beslaghen/ ende noch somwijlen versien met een ronde gespe.

MAISON, wordt nu verthoont van een *esmail*, nu van verschepden. Ziet *Essoré*.

MAISTRE, wordt ghesept van de grootste ende meestedeel des schildts/ want 'tbeneden deel maer en is versien met een poinct / *le Maistre*, is de meeste boven.

MANTEAU, is den waren Wapenrock / in den welcken pleghen die wapenen ghestelt te worden/ soo wel als in de Bannieren ende schilden: wordt oock ghenoemt *Cotte d'armes*, oft/ *Surcot d'armes*. Is eyghentlijck de parade van de Ridders / want die dese dignitept niet en hadden / hunne wapenrock niet en mochten vercieren met hunne Blasoenen/ dat alleenlijck de Ridderen toequam/ ende dienden/om dat de persoonen van meeste exstime souden bekent wesen/ ende men mach discerneren de septen van wapenen die sy deden. In de beschrijvinghe van de batalie van Woeringhen anno 1288 ghescht/ ende als dan beschreven door een Autheur/ die sich mede daer in vondt/leestmen aldus/ spreeckende van den Hertoch van Brabandt:

M. S.

Al dat die Hertoghe hadde an,
Wapenrock, Helm, en Brithieren,
Dat hadde al teecken van Sidre Baniere,
Alst te rechte hebben soude
Van Sable metten Leeuwe van goude:
Dit teecken voerde hy al ghebeel,
Sijn Broeder daer op dat Talesteel,
En die Bare sijn Oom bastaert;
Anders en was daer in die Vaert
Niemant, die derghelijcke droech,
Daer by was die Hertoghe ghenoech
Kennelijcke, &c.

Brithieren schijnen te wesen twee plaetkens / die sy droeghen aen hare schouderen / ghearmorieert met hunne wapenen. Ziet den zeghel van desen Hertoch (a) Jan / de anno 1289. Insghelijcx (b) van Arnoldus de Wachtendouck; ende Wolffert / Heer van Keppel.

Item / van (c) Robertus ende Lodovicus/ Graven in Vlaenderen.

a *Trophees de Brabant, tome 1. preuves pag.* 122.
b *Annales de la maison de Linden, preuves pag.* 48.
c *Sigilla Comitum Flandriæ, pag.* 53. 51. 54. 55.

MANTEAU DE GUERRE, wordt ghemaeckt ghelijck ghenoech bekent is. Ziet als voren.

MARTEAU. Ziet *Mallette*.

MASSACRE. Ziet *Cerf*.

MEMBRE'. Ziet *Aigle*.

Mar-

MERLETTE. Ziet *Allerions.*

Merulas te voeren / (seydt Franciscus voorsz.) is een teecken dat den dragher is Edel gheworden door syn sterckte ende vromighept/maer naer opinie van andere/ dat dusdanighe egheene groote substantie in goederen en heeft/ maer dat hem 'tfundament ontbreeckt / ende leeft door gheconquesteerde/ ende alnoch te geconquesterende goederen: want dese ghevoghelte moeten afghemaelt werden sonder voeten/ als egheen steunsel hebbende/ ofte substantie. Ende dusdanige/ (seydt hy) die dese wapen voerden in de Hoven/ ende dienst der Koninghen/ ofte van andere / zyn / ende leven by de gratie der Heeren/ ende alsdan zyn sy Edel: waer uyt besluyt den Autheur/ dat pemandt niet alleen edeldom en verkryght door groote ryckdommen / maer wel meer ende eerder door andere deughden. Ziet Bartol. Cod. de dignitat.

De pooten van Merletten (seydt Bekenhawh) zyn soo kort / dat sy qualyck konnen gaen. De Griecken noemen haer Apodes, quasi sine pedibus, niet dat sy egheen pooten hebben ghelyck andere voghelen / maer om dat sy die soo niet ghebruycken konnen/ ende nedervallende / op den grondt bedecken; ende uyt die reden afghemaelt in 't wapen sonder pooten. ars imitatur naturam in quantum potest.

METAL. Men kan gheen reden gheven / waerom die *Heraults des Armes*, ende andere Directeurs van de wapenen/ hebben meer ende liever ghekosen 'tgoudt ende silver/ als lootwit oft oocker; dan ten ware dese/ om dat goudt ende silver de ryckste metalen zyn/ ende meest uytluysterende boven die coleuren/ ende oversulcx doen die stucken in 't wapen meer hun selven verthoonen.

MIRAILLE, wordt ghesept van den Pepel/ als hebben spieghels op den rugghe.

MOLETTE, is het radt van de spoor/ of de spoor selfs/ aengesien de reste maer en dient om die spoor vast te maecken. Ziet *Estoille.*

MONDE, is eenen Keysers bol/ boven hebbende een Cruys / *Surmonté ou sommé d'une Croix.*

MORNE. Ziet *Emboutè.*

MONTANT. Ziet *Croissant.*

MORAILLES, zyn nyptanghen langh ende ghekerft / die welcke de Mareschallen ghebruycken om beter die Peerden te dwinghen.

MOUCHETE'. Ziet *Decoupé.*

MOULIN, FER DE MOULIN, ou CROIX DE MOULIN. Ziet *Ancre* oft *Nille.*

MOUVANT, treckende oft gaende van een seecker zijde/ naer een ander zyde des schildts.

N.

NAISSANT. Siet *Issant.*

NAVIRE. Siet *Habillé.*

NELLE. Siet *Ancré.*

NOUE'. Siet *Fourché.* Wordt oock ghenomen voor *Lié*, ghebonden/ ende omcinghelt (*entouré*) *d'argent à deux Fasces Nouées de gueules.*

NOM-

NOMBRIL. Den schildt wordt bedeylt in neghen poincten/ (siet *Pointe.*) waer van de drp principale maecken die plaetse van 't *Chef*, die plaetse van *Fasce*, ende van de *Pointe*, oft voet van den schilde. 'tOnderste van 't *Chef*, 'twelck is 't *Point* daer den *Chef* hem voeght met den *Fasce*, wordt ghenoemt *la place d'honneur*, ende d'onderste van den *Fasce*, d'welck is 't *Point*, alwaer den *Fasce* sich voeght aen den *Pointe* oft voet / is 't *Point du Nombril*, alsoo dat *Nombril* niet en is 't oprechte midden des schildts / ghelijck den navel in 'smenschen lichaem.

O.

OILLET, is een bloeme van verschepden coleuren.

OOGOESSES. Siet *Bexans.*

OYSEAUX, worden in wapen ghestelt tot 16 toe / boven dit ghetal/ seydtmen *Semé.* vide *Animaux.*

OMBRE, OMBRE', schaduwe / wordt ghesept van figueren doorluchtich/ ghestelt op 't gros van 't wapen/ sonder *esmaux*, maer die de selve als overschaduwen.

'tExempel van sulcke *Armories* is mede in desen *Nederlandischen Heraulds* voorghekomen/ te weten/ *Bande d'or & d'azur de six pieces, à l'ombre d'un Lyon Brochant sur le tout, la Bordure engreslé de gueules*, als wy 'tselve vinden op een oude Sepulture by ons alhier tot Bergen/ onder de quartieren van Berghen/ Grimbergen/ met den stam-naem Trasignis/ ende met syn *esmaux*, in 't *M. S.* der Genealogien van 'thuys van Borsellen/ Ermunde/ Trasignies/etc. De Sepulture/ beneffens hare parade in 't representeren van man en vrouw knielende / de man gheheel ghewapent / uytghenomen 'thoofs ende handen/ heeft dit Grafschrift met dese Quartieren:

Reymerswale,	*Glymes,*
Gavere,	*Boutershem,*
Hersele,	*Hamale,*
Touckes,	*Trasignis,*
Sickelen,	*Boshuysen,*
Slove,	*Sprutette,*
Mersche,	*Tornuer,*
Varnewijck,	*Perrete.*

D· O· M.

NOBILI HEROI ADRIANO DE REYMERSWALE, EQUITI AURATO, D. DE LODIICK, NIEUSTRIEN, WEIDENE, ET IN SEVERGEM, QUI OBIIT ANNO M D XXXIIII, V MAII, AC IOANNÆ DE GLYMES, IACOBI BARONIS DE GRIMBERGEN FILIÆ. QUÆ OBIIT M D XXXII, XVI MARTII, IOHANNA FILIA OPTIMIS PARENTIBUS, HOC MONIMENTUM RESTAURARI AC EXORNARI CURAVIT.

ONGLE', ARME', ghewapent met hoorn oft klauwe.

OPPOSE'E, wanneer die puncten van eenich *piece coupée*, d'een den anderen boven ende beneden teghenstaen. Siet *Chappé Chaussé.*

OR, is onder die metallen/ d'welck die Sonne is onder die Hemelsche lichten. 'tis d'eerste onder die metallen/ en coleuren der wapen.

Ende van dese coleur bestaen die Keyserlijcke wapenen, te weten/ eenen swarten ghekloven Arent explané, of uytghestreckt in een gouden veldt.

Ende waerom den Keyser heeft een gouden veldt/ (seydt den ghemelden de Foveis) ende egheen ander coleur/ aengesien color aureus egheen principale coleur en is/ ende den selven moet ghedient werden met die principaelste oft treffelijckste. want den selven is/ Sicut Deus in cœlis, ita Imperator in terris. Wordt geantwoordt/ dat het goudt onder die metallen is 'tghemoeichste/ ende dat het niet en betaemt dat den Keyser in alles sy wreedt/ maer in sommighe sachtmoedich; daerom heeft den selven aenghenomen om te matighen 'tgoude coleur.

Nu/ aengaende die vraghe/ waerom den selven voert eenen swarten Arent ghekloven/ en uytgestreckt naer syn segghen; wordt geantwoordt/ om dat den selven niet meer en soude hanghen naer d'een zijde/ als naer d'andere. Item/ dat syne Keyserlijcke Majesteyt betaemt niet alleen veraert te wesen met die wapenen/ maer oock met die wetten. Die swarte coleur in den Arent/ beteeckent wreedtheyt ende strakheyt.

ORIFLAMME, is een soorte van Banniere/ in forme van wimpel/ met twee steerten/ overzaeyt met vlammen *d'or*, in eenen schildt *de gueules*, eyghentlijck ghenoemt *la Banniere St. Denis*, uyt redenen de Koninghen van Vranckrijck de selve ontfinghen met een Benedictie/ uyt handen van den Abt van Ste. Denys/ wordende ghedraghen voor den Koninck in bataille/ ende by 'tghemeene gheimagineert uyt den Hemel ghekomen/ aen den Koninck Clovis den eersten van dien name/ naer synen doop. Siet du Tillet/ *Recueil des Roys*, *pag.* 330.

ORLE. Siet *Essonier*.

OTTELLE, is een figuere *d fantasie*, haer uytbreydende in 't eynde tot een ronde/ ende van voren spitsitch/ d'welck seer ghelijck is aen d'pser van een Lance/ sonder openinghe. Andere segghen/ dat zijn Amandelen; ordinaerelijck steltmen hier in forme van *Santoir*, die puncten buytenwaerts.

OURS, heeft syn bysonder ghestalte ende posture. Den Beer en verthoont nimmermeer meer als een ooghe ende oore/ ghelijck den Leeuw. Is somwijlen *passant*, somwijlen *rampant*, somwijlen de bout om hoogh.

Den Ursus heeft synen naem ab urgendo, om dat den selven sterck aendringt en praemt/ende wel valt hout den welcken hy klamt/Plin. l. 8. c. 38.

Is een bitter ende onverduldich dier/ d'welck sich soeckt te wreecken tegen een yder die hem aenraeckt. Waerom/ soo wanneer yemandt hem inghevaren heeft/ ende hy den selven aengegrepen heeft/ ist by aldien een ander hem aentast/ terstont soo verlaet hy den eersten/ ende grypt ende valt desen tweeden aen; ende soo wanneer daer een derde komt/ die hem invaert/ soo verlaet hy den eersten ende tweeden/ ende staet meest tegens den derden op/ ende syne sterckte is meest in syn voorste voeten.

Wanneer hy hem niet wreecken kan/ met het supghen op syn poot bedwinght sich selven/ oft hy segghen wilde;

Wanneer van meerder siet, u ongh'lijck te ghescheiden,
En dat ghy niet en kondt gheweldt daer teghens bieden,
Slacht my, die met ghedult die slaghen op sijn huydt
Ghebonden staende krijcht, suycht al ten pooten uyt.

Ende men siet dat den Beer hongherich wesende / ende willende den honich van de Byen rooven / wordt belet door d'inventie ende ghebruyck van eenen hamer/ den welcken/ als hy wilt met synen voet werch stooten/ soo komt den selven wederom/ syn oore slaende; waer over ontstelt ende gram wesende/ soo verstoot hy den selven met meerder kracht/ den welcken weder bottende/ kortsigher trekt den Beer/ ende dit gheduert soo langhe dat syn hooft (want 'tselve d'wiel is) kranck gheworden zynde/ beswijckt/ ende valt neder op seecker aldaer ghestelde pinnen / ende scherpe houten/ ende alsoo is den selven door syne dwaeshept/ oorsaeck van syne doodt. Arist. l. 16.

P.

PAIRLE, is een figuere/ bestaende uyt dry *Cottices*, uytkomende uyt de twee hoecken des *Chefs*, ende van den beneden puncte hem t'samen voeghende in 't midden des schildts/ maeckende alsoo de letter Y, uytghenomen dat deel/ komende uyt 'tpunct/ is wat langher/ alsoo dat het haer ghelijck maeckt aen d'andere twee tacken.

PAL, is mede een van de deelen *honorables ordinaires*, ende heeft syn voortskomende linie recht van boven dwers door 't midden van den schilde/ tot beneden in het *point*, ad modum pali. Conferreert voorts 'tblasonneren van den *Pal*, met 'tblasonneren van den *Bande*.

PALE' & CONTREPALE', wordt ghesept wanneer den schilde is ghecoupeert / ende dat die halve *Pal* van 't *Chef*, hoewel van ghelijcken *esmaux* met die van 't *point*, zyn niet tegenstaende verschillende in hen ghemeten ofte rencontre/ alsoo dat/ ist saecke d'eerste als *Pal* van 't *Chef* is van metal/ d'ander teghen over beneden/ ende 'tselve supporterende/ moet wesen van coleur/ ende soo voort aen.

PAL FLANCHE', open ende hol boven ende beneden.

DEMI PALI FLAMBORANS, is een soorte van *Emanches*. Ziet *Emanche*.

PANNES, oft PENNES, zijn voederinghe. Daer zijn twee soorten/ *Hermines* ende *Vair*, d'een ende d'ander heeft *argent* voor metal; ende voor coleur/ heeft *d'Hermine* swart; ende *Vair*, *azur*; waerom als desen reghel is ghehouden/ sal ghenoech wesen te segghen: *Il porte d'Hermines. Il porte du Vair.* Maer aengaende den *Vair*, ist saecke *d'esmaux* anders zijn als van *argent* ende *azur*, moet uytghedupt worden.

PAPILLONS, worden ghekormeert in 't wapen met de vleughelen open ende uytghestreckt/ ende uyt oorsaecke dat den Pepel heeft die vleugelen ghescholdert met spieghels / wordt hy ghblasonneert *Ombré en Miraille*. Ziet *Miraille*.

PAPELLONE', wordt verthoont by forme van schelpen oft halve ringhen/ van de welcke die eynden trecken om hoogh/ ende die halve ronden om leegh/ ende dat met ghelitten ende beschickinghe d'een op 't ander/ by forme ghelijck zijn die ronde teghelen oft schalien/ waer mede die huysen worden ghedeckt. die geheel van dese schelpen/ behouden die plaetse van't veldt/ ende die kanten die ghebroocken en verciersel.

PARTY. Ziet *Coupée*.

Die vrouwpersoonen komende door haer houwelijcken in de stammen ende familien van hare mans/ voeren die wapen van de selve party/ met die

die van hare vaders / al-hoewel sommighe sustineren / dat die vrouwen egheen en moeten hebben; oft wiltmen haer wapen gheven/ die selve souden moeten verborghen zijn onder die wapen van hunne mans; in sulcker voeghen/ datmen de hare niet en sie/ dan als een *Ombre*: waerom in sommighe oude Sepulturen van Vranckrijck werdt ghesien 'twapen van den man / ghetrocken den gheheelen schildt langhs / ende die van de familie van de vrouw uyt te kijcken beneden in een houcxsken/ als wesende met d'ander bedeckt. Charles Loyseau.

Dat de vrouwen wapens hebben ghevoert / kan men ghenoech goet maecken uyt menichte van zeghels de seculo duodecimo, representerende een vrouken/ hebbende het schildeken van hun wapen neven hun staende/ om te bewijsen hun stam / maer men sal niet vinden / dat vrouwen den schilde in de handt voeren. In de oudtste glasen sietmen die wapen van man ende vrouw aldus gheexprimeert / ontrent 't jaer 1270. is van

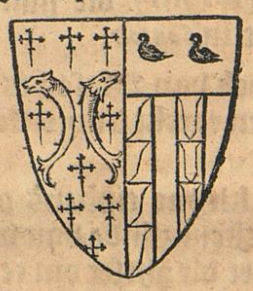

Thibaut de Bar/ ende Jenne de Tocy / want die ruyten niet langh in't ghebruyck en zijn gheweest.

PARTI DE L'UN EN L'AUTRE. Ziet de *L'un en L'autre.*

PASME. Ziet *Dauphin.*

PASSANT, *Marchant, Allant.* (Ziet *Leopard, Lyon, Animaux.*) Is d'ordinaris posture van alle ghedierten der aerden/ d'welck gaet. wordt al contrarie teghen *Rampant* ghenomen.

PASSE' *en Sautoir.* Ziet *Lyon*, ende *Fourché.*

PATE, poot / wordt ghesept van den Leeuw/ Griffioen/ Beer/ ende andere viervoetighe beesten/ oock van den Papegaey.

PATE', wordt oock ghesept van 't Cruys/ quia extremitates ejus sunt patulæ.

Croix patée, ghelijck de Ridders van Malta draghen/ in 't welck men siet/ dat die zijden haer veel meerder verbreyden als sy in 't middel zijn/ zijnde drymael breeder in haer uyterste als in haer begin. Die Ridders van Malta draghen dit Cruys met acht poincten / ter oorsaecken van de acht zalicheden.

PAVILLON, is / d'welck deckt ende bekleedt die wapen van de Keysers ende Koninghen. bestaet uyt twee deelen / uyt den *Comble* oft hooghste/ d'welck is als den hoet/ ende die gordijnen oft omhanghsels / die welcke als den mantel maecken. Die Hertoghen/ hoewel souverains/ en bekleeden hun Timbres ende *Armories* maer met een alleen/ te weten/ oft den *Chapeau*, oft den *Manteau*, als maer hebbende een part tot die digniteyt *du Pavillon*, d'welck is gereserveert gheheel/ ende bestaende uyt alle syne deelen voor die wapen der Keyseren ende Koninghen. Doch wie sal wet stellen aen een souverain Prince? want ick meyne daer geene Heraldische schriften te vinden en zijn/ wetten stellende/ die by yemandt gheadmitteert

zijn van alle de Princen souverains: oock en is niet seer oudt/ dat dese prescriptien in vogue zijn/ meyne niet voor 't jaer 1400.

PENDANT DE LAMBEL. Is niet een Blason/ maer een deel van Blason/ d'welck aenghehecht is/ ende aenhanght aen de beneden kant of voordt van den *Lambel*. vide *Lambel*.

PENNE. Ziet *Panne*.

PENNON. Ziet *Cornette*.

PENNETON, 'tdeel des sleutels/ d'welck 'tslot ingaet om te openen.

NOTA. Vele Edele huysen voeren in hunne wapens sleutelen/ de welcke zijn beteeckenende eerbaer/ schaemte/ gherusthept/ ende macht. Ziet Geliot/ verbo *Clef*. Sommighe voerender eenen/ sommighe twee/ sommighe drij/ sommighe recht om hooghe (*in Pal*,) sommighe leggende/ sommighe teghen rughs (*adorsées*) die hun *Tennetons* hebben ghekeert d'een na d'ander/ of ghestelt in *Sautoir*.

PERY. Wanneer eenich stuck van Blason is ghestelt dusdanichlijck in 't wapen/ dat 'tselve niet aen en raeckt d'upterste/ ende die kanten des schilts. Siet *Abysme* ende *Brocher*.

PICOTE'. Ghetickt met kleyne tipkens oft sproetkens/ ghelijck den Trupte/ die welcke ghetepckent zijnde van weghen syn naturel in de wapen/ alsoo wordt ghescheldert oft gheset om te onderkennen van de andere visschen.

PIED DE L'ESCU. Ziet *Pointe*.

PIED COUPE', oft NOURRI. Ziet *Lys*. Wordt ghesept van de Lelye/ wanneer beneden den bandt/ metten welcken de drij *Fleurons* worden bij den anderen ghehouden/ die welcke die Lelye composeren/ niet anders en verschijnt. Dit woordt *Nourry* wordt dusdanige Lelye toeghescheven/ als oft die in d'aerde ware gheplant/ om haer te onderhouden ende nourisseren.

PIED POSE', wordt ghesept wanneer die Lelyen worden in de wapen ghestelt gheheel/ met een *Point* beneden; soo voeren onse Heeren van Wesemale/ Rotselaer/ Aerschot/ Lier/ ende andere Brabandtsche familien.

PLATE'. Ziet *Besans*.

PLUMETE'. Ziet *Decoupé*.

POINT. Ziet *Equipollé*.

POINTE, oft *Pied de l'Escu*. Is meest beneden deel des schildts/ om dieswille dat naer die ghemeyne reghel/ den schildt moet beneden upten in een *Point*. Ziet *Cornette*.

POINTE', is een stuck van Blason; klimt van beneden uyt die hoecken om hooghe/ ende hout syn punct op in 't midden des schildts/ ende en moet altijdts maer een alleen wesen in eenen simpelen schildt. Ziet *Maistre*.

POINT RENVERSE', is contrarie/ oft beter die selve figuere/ maer die haer is beroerende oft komende van de zijde des *Chefs* nederwaerts/ ende bevat oft besit die twee derdendeelen van de breedte van 't *Chef*, haer selven verdunnende ende minderende tot een spits/ naer advenant sy naeckt 't *Point* des schildts/ d'welck sy nochtans niet aen en raeckt.

Den

Den vermaerden Ridder/ Messire Johan Chaudos/ hadde dusdanich synen wapenschildt/ *d'argent, un point renversé de gueules.* Siet Guillim his Display of Heraldrie, Chap. 6. pag. 61.

POINTE EN POINTE. Ziet *Espée.*

POINTES EN FASCE, zijn *Pointen* van coleur ende metal/ die hen voeghen d'een in d'ander: souden beter moghen ghequalificeert worden met den naem *Emmanches posées en Fasce*, tot distinctie van *Emmanches*, die in *Pal* worden ghestelt.

POMME POMMETE', wordt ghesept van 't Cruys/ wanneer 'tselve syne uytersten rondt heeft by forme van een bolle/ ende gelijck een palster der Pelerinnen. Waerom oock wordt genoemt *Croix Bourdonnée Pommetee*, wordt oock ghebruyckt in 't blasonneren van de wapenen van Cleve/ die welcke zijn *de gueules à un escusson d'argent, &c. aux Rayx d'Escarboucle percez Pommetez & Fleuronnez.*

POTENCE, een Krucke. Ziet *Escarre.*

POTENCE, wordt ghesept van 't Cruys/ d'welck syn eynde heeft ghemaeckt by forme van een Kruck/ oft onse letter T, die welcke is die oude Hebreeusche Tau. Sulcx is gheweest 'tgroot Cruys van Hierusalem/ ghenomen door Godefroy de Bouillon.

POURPRE, in't Latijn Purpura, Tyrius, heeft synen naem van seeckeren (a) visch/ ghenaemt Conchyle, oft Purpura, die in de vergangen tijden in groote abondantie werde gevonden by de vermaerde stadt Tyrus/ gelegen aen de Zee Phœnicia, hebbende in synen mondt een excellent ende kostelijck sap/ van uytnemende deughd in 't verwen der Laeckenen; waer van 't ghebruyck eerst is ghevonden by die van Tyrus/ ende uyt die reden ghenoemt Tyrius color, by niemandt ghebruyckt in d'oude tijden/ dan by (b) Koninghen/ Princen/ oft hare favoriten. Oock na d'opinie van eenighe/ uyt dier oorsaecke/ soo raer in *d'Armories.* Hoe 't selve in 't blasonneren mach ghestelt werden/ ziet *Coleur.*

a The History of the vworld, by Walter Ralegh, l. 2. chap. 7. §. 3. pag. 337.

b *Daniel. cap.* 5. *vers.* 16. Item, *Machab. lib.* 1. *cap.* 10. *vers.* 20. & 62.

Q.

QUARTIER, is een recht vierendeel van den schilde/ wanneer den selven in vier ghelijcke deelen bedeelt is. Siet *Escu.*

QUEVE. Siet *Leopard*, ende *Lyon fourché.*

QUINTE FEUILLE. Siet *Augemme.*

R.

RACOURSI. Siet *Alizé*, 'tghene die kanten van den schilde niet en raeckt. *Croix racoursie.*

RAMPANT RAVISSANT. Siet *Debout en Lyon.*

RAMES, oft RAMVRES. Sijn de hoorens van 't Hert. Siet *Chef.*

RANCHIER, is 't pijl van eender Zepsene.

RENCHIER, is een soorte van Hert/ grooter van corpus ende hoorens/ die welcke langh ende plat zijn op 't fatsoen van die van de Dapnen.

REBATTEMENS, zijn verscheyden soorten van Blasons/ oft merckteeckenen van verkleynen; waer van die figueren veel gemaeckt worden

naer fantasie / ende haer tincture van ondermiddele coleuren / te weten / *tanné ou sanguiné*, niet van metal oft gelast / anders werden additien ter eeren. De principale formen deser figueren zijn:

UNE DEXTRE POINTE: een bedeelinge des schildts boven in den rechteren hoeck van 't *Chef*.

UNE PLAINE: een bedeelinge door een rechte linie in't punct beneden.

POINT EN POINTE: een bedeelinghe door twee gheboghen linien / hebbende haer punct *opposé* 't punct beneden den *Fasce*, in't punct *du Nombril*.

GOUSLETS: een bedeelinghe door een linie ghetrocken boven uyt den rechten ende slinckeren hoeck van't *Chef*, naer 'tpunct *d'Honneur*, ende soo dalende linie-recht tot in't benedenste punct des schilts / in forme *de Poulpitre*; waer by verthoont werden beyde de rechter ende slincker *Gore*. De beteeckeninghe / siet Guillim his Display of Heraldry, Sect. 1. Chap. 8. pag. 32. 33, 34.

RATRE. Siet *Rustre*.

RECROISETE', wordt gesept van 't Cruys / 'twelck heeft andere Traversen te langhs syn tacken / waer van elck maeckt soo vele cruycen.

CROIX CROISSE'E, is een Cruys / d'welck aen yder van syn uytersten een ander heeft / alsoo dat schijnen vier Cruycen te wesen / welcker voeten hun voeghen in't vierkant door een egale distantie in't midden des schildts. Dus danighe Cruycen voeghen ghemeenlijck by hun schilden de Pellegrimmen van Jerusalem. De Sepulture van ....., van Bemmel / ende Joffrouw Cornelia de Rouck / heeft dit Cruys in een schilde / 't wapen van Bemmel / en de Rouck *en Tal*, in't Choor van de groote Kercke tot Berghen.

RESARCELE', gaet oock 't Cruys aen / men moet trecken van buyten ende langhs die zijden des Cruys een *Filet*, maer niet langhs die eynden / alsoo datter tusschen het Cruys ende het *Filet*, eene openinghe zy / die welcke doet verschijnen een ander *esmail*, als is *d'esmail* van't Cruys / oft den *Filet*. Siet Geliot.

ROC ROCHER. Steenrotse / wordt verscheydentlijck ghefigureert / somwijlen ghelijck een seeckere figuere van't Schaeck-spel (meyne wel ghenoemt Casteel) met seeckeren reghel ende proportie / even ghelijck een pilaer / versien met syn vierkant van de pedestael / met een oft twee *Cordons*, ende twee *Pointen* omghekromt op't opperste. De forme sal best verstaen worden door die figuere ende de reden by Guillim his Display of Heraldry.

Somwijlen wordt die *Roc* verthoont na syn naturel / scherp / strak / breedt beneden / ende spits in 't opperste.

ROMPU, oft *Brisé*. Siet *Brisures*.

ROSE, wordt uytghebeeldt somwijlen met een stele / ende werdt als dan ghenoemt / *Rose Soustenue*; sommighe sonder / maer altijdts open; somwijlen die bladeren van een *esmail*, ende 'thert van een ander / wordt ghenoemt *Rose Boutonné*; somwijlen geheel van een *esmail*; ende somwijlen die puncten van de Casse van een *esmail*, d'welck verscheydende is van't *esmail* der bladeren.

ROUGE. Siet *Coleur*.

ROVRE. Siet *Chesne.*
RVSTRE Siet *Lozange.*
SABLE. Siet *Coleur.*

S.

SANGLIER, een wildt Swijn / en verthoont maer een ooghe ende een oore: is altijdt passerende met den hoofde om leeghe / syn naturel volghende/ ende en siet niet herrewaerts oft derwaerts; maer gaet syns weeghs recht henen in/ ende uyt/soo lange den selven duert.

Is fel ende onreyn. Isid. l.12. c.1.& dicitur aper quasi acer, om syne felle wreetheit/want naer die groote van syn lichaem/is't seer fel ende wreedt/van de Latijnsche genaemt Verres, van syn vires ofte krachten/naer't segghen Isidori loc.cit.ende ingevalle dat Schilders willen uytbeelden den haet oft nijt/so schilderen sy eenen mensch/ zijn selven poingiarderende / sittende ende rijdende op een wild Swijn.

Een Swijn dan is van sulcke felheit/dat / ongheacht syn leven /inloopt teghen ysere wapenen der jagheren/ ende dickmael nu ghequetst wesende / den jagheren doodt.

't Swijn te voeren (seyd Franciscus voorz.) is een teecken/dat den dragher is nijdich/ eenen subtilen en stercken krijghsman / die welcke eer ende lieber resolveert te sterven als te vluchten/ende soo syn lijf en leven te salveren. Den ghemelden Autheur sonde daer meer af segghen/ten ware de liefde van Verlandt hem wederhiel.

Men verthoont oock den *Hure* / kop van't Swijn/somwijlen binnen den schilde/somwijlen voor *Cimier.*

SAVTANT, is eyghen aen den Ram/ghelijck *Rampant* aen de Leew.

SAVTOIR, SAVTEVR, SAVTOVR, is een van de stucken ghebeeten *honorables ordinaires*, hebbende de forme van een Cruys / doch differerende van alle d'andere / die welcke hebben haer partijen d'een recht opgaende / ende d'ander traverserende / daer dit is oblique ende *Biases* ; als de letter X, ghemeenelijck ghebeeten 't Cruys van S. Andries / ofte van Bourgondien. Die redenen / siet den Autheur en 't Cruys / den schilde van Aa.

Sommige *Sautoirs* zijn simpel/gaende tot die eynden des schildes.

Andere zijn opgehouden / *Alaizez*, noch zijnder *Sautoirs chargez*, andere die van *Pannes* zijn/so wel als't Cruys.

SEANTES PARTITIONS. Siet *Accompagné.*

SEME, wordt ghesept / soo wanneer eenige figueren verbullen den schilde/ sonder *Nombre.*

NOTA. Datmen dit woordt *Semé* oock ghebruyckt / wanneer vogelen ende andere stucken/die men niet en zaept/sonder getal vullen den schildt/ ghelijck zijn schelpen / etc.

SENESTRE, die slincke hand. Maer dit woordt (*gauche*) en gebruyckt men niet in't blasonneren/ghelijck oock niet (*droicte,*) maer men seydt *dextre-Senestre, le Bras dextre*, of *dextrochere*, etc.

SENESTRE, verghesellschapt op de slincke zijde.

SINISTRE, ghesetop de slincke zijde / so wanneer den schild is *Party* en *Pal*, ende die twee derdendeelen naer die rechte zijde / zijn van een *esmail*, ende d'ander resterende nae die slincke zijde/is van een ander.

SICA-

SICAMOR, is een Cercle gebonden/ghelijck een reepe.

SOLEIL, wordt verschepdentlijck verthoont/aengaende syn stralen. Somwijlen worden hem ghegheven 16 / somwijlen 8. ist saecke minder of meerder in ghetal worden gevonden/moetmen die stralen uytdupden.

SOMME. Siet *Cerf ou Donionné.*

SOVS LE TOVT, wordt ghevonden / soo wanneer in't *Pointe* van den schilde/ ende in't gheheel beneden van de principale wapenen/ ende allen *Cantons* ende qvartieren / die welcke daer moghen wesen/men stelt een laetste ende onderste/van welck't veld bevat die gheheele breedte des schildts ende en heeft maer voor syne hoogte die spatie ende wijdte: alwaer den schild hem begint te krommen om sich te eyndigen in een *Point*, is een specie van *Rebattement*, ghenoemt *en plaine sous le tout.*

Daer zijn noch *Cantons* oft uyterdeelen des wapens / die welcke men oock stelt aen't *Point* van den schilde/niet geheel (*Sous le Tout*) onder al / maer alleen van een deel/d'welck men noemt *Enté en Pointe.* Siet die wapen van Savoyen in haer beneden deel.

SOVSTENV. Ziet *Supporté.*

STANGVE. Ziet *Gomene.*

SVPPORTS, SVPPOSTS, *ou Tenans*, die welcke houden /draghen/ ondersteunen den schildt/niet dat een boom/'tzy groen ende in syn naturel/'tzy ghetronckt / aen de welcke sommige hechten ende hangen hunne wapenen/ mach ghenoemt worden *Support.*

Die oprechte *Supporten* zijn ghedierten een oft twee / d'welck niet toeghelaten is dan aen Koninghen /Princen/ ende groote Heeren. Ziet den Autheur.

Heer Willem Draeck/ Schepen t'Antwerpen/1452. voert twee *Supports*, te weten / Joffrouwen.

Heer Wouter van der List/ heeft synen schildt ghesupporteert *à dextre* van een Jonckvrouwe; *à sinistre*, van een sittende Eenhoorn.

Den wapenschildt van een *Branche*, van het oudt ghesladt van Kouck/ vinde dus ghesupporteert door een man van wapen/op een oudt glas: Ende was den schilt vaen Johan de Kouck/ Capitein verschlagen in eenen strydt tegens de Barbaren ter Zee.

Volghens d'originele by den Autheur.

Ende men moet niet dencken dat dit gheschiede by conniventie oft intrusie/ want ick soude van siecle tot siecle konnen bybrenghen exempelen / soo dat het schijnt/oock gheoorloft was in dese Provintie van Brabandt/ *Supports* een oft twee te stellen.

Plus

Plus valent exempla, quam præcepta; Leo X.
Et melius docemus vita, quam verbo.

Elcke Provintie heeft sijn ghebruyck/ ende dat in d'eene is toe-ghelaten/ wordt dickmaels in d'ander niet ghetolereert: want die Heeren/ of het ghebruyck maecken die wetten.

SUPPORTANT, wordt ghesept van den *Fasce*, wanneer in't *Chef* van de wapenen eenigh Dier is/ d'welck schynt ondersteunt ende onderhouden te wesen door den *fasce*; in sulcken ghevalle wordt den *fasce* ghequalificeert *Supportante*.

Ende is onderschept tusschen *Supportant* ende *Chargé*, door dien men den *fasce* noemt *Chargée*, wanneer eenigh deel boven oft (beter) binnen den *fasce* is. Maer *Supportante*, wanneer die figuere hoogher is/ ende in 't veldt des wapens ontrent *'t Chef*.

SUPPORTE SOUSTENU, wordt gesept vande wapenen/ die welcke dry ofte vier quartieren hebben boven in den schilde/ ende onder beneden naer den poincte. Nademael die beneden zijn/ draghen die boven zijn/ worden gheblasonneert *Supporté*.

Dit woordt *Supporte*, wordt daer en boven verstaen/ wanneer 't *Chef* is van twee *Esmaux*, ende *d'esmail* van't boven-deel/ bevat ende besit de twee derdendeelen; men blasonneert sulcx *Supporté*, te weten/ van 't ander derdendeel.

SURMONTE', wanneer *l'esmail* van 't beneden deel van 't *Chef*, overwindt ende die reste te boven gaet.

Men sepdt oock/ *le Sceptre de France Surmonté d'une fleur de Lys*. Siet *Sommé*.

SUR LE TOUT. Siet *Chargé*, *Surchargé*. Wordt oock gebruyckt in't blasonneren van den ouden *Baston*, stock van Bourbon/ die welcke die geheele wapen door trock; ende van de strepen der Bastaerden. Siet *Brocher*.

SINOPLE. Siet *Coleur*.

T.

T oft TAU, is een specie van 't Cruys van sulcke forme/ als is't Cruys *Potencée*. Sulcx draghen de Religieusen van St. Anthonis/ van *azur* op hunne rocken ontrent 'therte. Siet *Potencée*.

By ons die familie van Berte voert insghelijcx in eenen azuren schildt alsulcke drie Cruycen/ oft *Tau d'or*, te weten/ *deux au un*. Voortaen staet te observeeren/ dat subtijlick is te onderscheyden dit woordt/ dry, of *troù*. Want inghevalle die dry *Tau* ghestelt worden dryhoeckich in scuto, is niet te twijffelen/ of is ghenoechsaem ghesept/ met alsulck ghetal en maniere van spreecken/ *Il port d'azur a trois Tau d'or*; maer inghevalle die dry *Tau* werden gestelt Palati, pijl/ of staecks-ghewijse/ is het niet ghenoegh soo te seggen: want den schilder/ oft oock pemandt anders dit hoorende/ en verkrijght gheen volkomen bescheet of onderwijsinghe; maer men moet alsoo spreecken/ dat dien voert dry Cruycen/ of *Tau d'or* (ad modum pali) *en pal*: ende 'tselve moet oock ghevoeght worden in dusdanighe wapenen/ in de welcke die dry *Tau* worden gestelt *en Bande*, *Fasce*, etc. naer dat in de wapenen ghesien wordt ende bevonden.

TABLE D'ATTENTE, zijn schilden alleenlijck van metal of coleur/ sonder eenighe figuere. Siet *Escu*, en den Autheur.

TACHETTE & COULORE, wordt ghebruyckt van Salmander.

TAILLE'. Ziet *Coupé*.

TAILLE FRANCHE', wanneer in 't middel van *Taille* is een kerf oft inhouw.

TARRER, oft TOURNER. Ziet *Heaume*.

TAVELE. Ziet *Moucheté*.

TAUREAU. Siet *Bœuf*.

TENANTS, de welcke eyghentlijck houden / als *Supports* draghen ende ondersteunen den schildt. Ziet *Supports*.

TESTE. Ziet *Araché*.

TIERCES, ou TIERCHES, zijn *Fasces en Devise*, ghedeelde *Fasce*, de welcke dry en dry worden ghestelt/ ghelijck die *Gemelle* twee ende twee. Ziet *Gemelle*.

TIERCE', wordt ghesept van den schilde/ wanneer den selven is gedeelt in dry deelen/ 'tzy in *Pal*, 'tzy in *Bande*; wordt aldus geblasonneert in *Pal*; *Portoit d'azur au chevron d'or, party d'or a la Fasce de Gueules, Tiercé d'argent: a la Bande; de Sinople.*

TIERCE', met of door *Bandes*, wanneer den schildt is gedeelt in dry ghelijcke deelen/ als in dry Banden/ bestaende uyt dry verscheyden *Esmaux*, sonder ander *Champ*, noch figueren: *Portoit Tiercé en Bande d'or, de Gueules & d'Azur.*

TORQUE, is eenen gouden ghedraeyden bandt / soo wel ten respecte van syne circumferentie/ als van syne draeyinghe / ghemaeckt van eenighe gheweven stoffe/ als is om de hoofden der Mooren/ ende hoeden der Turcken. Is het minste noble/ onder alle vercierselen/ ende altijdt van 'tprincipaelste *Esmail* van 't gros der wapenen/ soo wel als de pluymen oft feulagien.

TORTILLE', *Bandé, Lié*, ghebonden oft ontbonden / wordt ghesept van Mooren-hoofden met bandekens ombonden; welcke bandekens zijn ghelijck den *Bourlet*, die welcke somtijdts dient voor *Timbre*.

TORTEAU, oft TOURTEAU. Ziet *Bezans*.

TOVRNE', ou CONTOVRNE', wordt verstaen/wanneer d'aensicht van de ghedierten/ oft van andere figuyren is averrechts ghekeert/ te weten/ niet na die rechte zijde/ waer toe alle ghedierten ende figuyren hun aspect moeten hebben/ maer naer slincker zijde; dusdanige worden ghenoemt *Tournez ou Contournez*. Ziet *Contourné*.

Aengaende de *Croissants*, die moeten regulierlijck hebben hare spitsen opwaerts; maer ist saecke sy die ter zijdewaerts hebben/ worden gheblasonneert *Tournez*. Ziet *Croissant*.

TOVR, SLOT, TOVRNELLE, die Torens/ worden op verscheyden formen verthoont; sommighe rondt / sommighe vierkantich / sommighe met canteelen oft tinnen/ sommighe met vensters/ sommighe sonder poorten / sommighe hebben die poorten getrailleert als die schutbalcken/ sommighe hebben boven noch een kleyn toren (d'welck dient voor een *Donion* ende bysondere Fortresse) sommighe hebben op 't bovenste eenen weerhaen. Ziet *Donionné*.

TRA-

TRABE. Ziet *Gomene*. *Trabe* werdt oock verstaen van de stock/ die welcke de wapenen ende Banieren houden ende draghen.

TRAICT, is een ordentlijck ghevolgh/ oft ordre van rupten van een schaeckbert.

NOTA, datmen *Traict* niet en ghebruyckt/ wanneer 'tveldt ghheel is van rupten/maer men seydt simpelyck/ *il porte eschiquité d'or & d'azur*. Maer ist saecke/ daer maer twee of drp ghevolghen en zijn/ soo blasonneerde N. *portoit d'or a la fasce eschiquité d'argent & de gueules de trois Traicts, ou de deux Traicts*; soo wanneer in't gheheel vierkant maer drp ghevolghen en zijn van rupten/ alias poincten/ soo blasonneertmen/ N. *portoit quatre points d'eschiquier d'or equipollez a cincq points de gueulle*. Ziet *Equipollé*.

TRANCHE'. Ziet *Coupé*. *Tranché Taillé*. Ziet *Taillé Tranché*.

TRANCHE EDENTEE', wanneer in plaetse dat *Tranché* maer en wordt uytghedeelt simpelijck by forme van een *Filet*, strepe/ strene tot een *Bande*, die twee deelen des schildts (in plaetse van den *Filet*) in malkanderen komen als met tanden.

TREFLE, TIEREE, FEUILLE, wordt eyghentlijck ghesept van een Claverbladt/ dickwils ghestelt met syn steelken/ sonder t'exprimeren/ of 'tghene ghestelt wordt Clavers-wyse.

TREILLES. Ziet *Frete*. Wordt oock ghenomen voor 't rooster of traillewerck/ d'welck is in't vesiere des Helms/ de welcke dienen tot *Timbre*. Ziet *Heaume*.

TRESCHEUR, Ziet *Essonier*.

TIMBRE, eyghentlijck ghesproocken/ is al dat boven den schildt wordt ghestelt/ waer van komt dese spreucke/ *Timbrer ses armes*, *Timbres* bekleeden ende vercieren syn wapen; al hoe-wel somwylen dit woordt *Timbre*, meer eyghentlijck wordt verstaen van den Helm/ als van d'ander cieringhe. Ziet den Autheur.

V.

VACHE. Ziet *Boluf*.

VAIR. Ziet *Pannes*. Die forme is ghelijck een klocxken/ of ghelijck een hoogh hoetken/ met korte kantkens/ alsoo gheposeert/ dat d'een om hoogh/ ende d'ander om leegh zijnde/ sy hun soo wel by den anderen voeghen/ dat door haer menichvuldigen/ zy den geheelen schilde vullen; soo datmen in dusdanighe wapenen/ noch 'tveldt/ noch eenige deel of 'tstuck van Blason/ en mach segghen te wesen/ als de figueren alleen.

VAIRE', *quasi* VARIE', wanneer die figueren van *Vair* zijn van anderen *Esmaux* als den *Vaire* selver; ende in sulcken cas moet men uytdruckelijck bedupden die voorsz. *Esmaux*, *Portoit Vaire d'or & de gueules*.

VAIRE CONTRE VAIR, seydt men/ wanneer of die spitsen/ oft d'onderste van de figuere zijn ghestelt d'een teghen den anderen.

Men siet oock cruycen *Variées*, die verciert zijn met *Vair*.

CROIX VAIRE, wanneer die pottekens/ oft klocxkens hebben hare spitsen *à l'ordinaire*, ende *les Esmaux* oock: hoe sy moeten ghblasonneert worden/ siet *Vaire*.

CROIX DE VAIR *appointée*, soo wanneer die klockkens zijn *Pointe contre pointe*, in't Crups.

VAIR AFFRONTE', wanneer die toppen van de legghende *Vaires* hebben alle hare poincten/ streckende naer't hert oft *Centre* des Crups; *Il portoit de Gueules, a la Croix de Vair affronté.*

VANNET, een klepnen wan. Die *Cocquilles* worden van sommige alsoo ghenoemt.

VERSE', ou RENVERSE', averechts ghestelt als een keper/ met den top nederwaerts/ een wassende Mane/ met de spitsen om leech.

VESTU, is een specie van rebattement/ wanneer den schilde is ghevult met een vierkant/ staende *Lozanger*-wijs/ waer van de vier poincten raecken de vier kanten. Dit vierkant houdt die plaetse van't veldt; ende die vier hoecken die overschieten/ gheven aen den schilde de qualitept/ dat hy ghenoemt wordt/ *Vestu.* Ziet *Chappé Chaussé.*

VILENIE. Ziet *Lyon*.

VILLE, Stadt: worden gherepresenteert oft verthoont/ somwijlen als simpelijck gesloten/ d'ander hebben de muyren met toorens versien/ d'ander met open poorten/ d'ander toe gesloten met poorten/ zijnde van ander *Esmail*, ende ghemetst van Coleur/ oft Metal.

VIROLLE. Ziet *Cornet* en *Enguiche*, wordt eyghentlijck ghenomen voor de ringen aen't mondtstuck en 'tuypterste deel van den hoorn/ of trompe. De trompen in den schildt van den Heer van Hoorn/ mede een van de seven Baenrotsen/ verslaghen 1345; in Oost-Vrieslandt/ volghens dat meer ghemelde M. S. vinde/ *Virollés d'argent.* De woorden aldaer verwapent/ zijn;

Den besten Heer sett ick vooren;
Hi droech gout van keel in Hooren,
Van silver waeren sy ghebonden,
Manlick sach men t'allen stonden,
Als hem last op quam, of noot.
Deer is ten Vriesen bleven doot.

VIVRE, is een ghekromt Serpent/ of een groote Slanghe. Ziet *Gulvre*, ghelijck in het wapen van Milanen.

Daer worden *Fasces* ende *Banden* ghevonden/ genaemt *Vivrées*, die welcke zijn ghevronghen; mochten beter ghenoemt worden *Endentées*, met hotte kerven/ ende seer verre van malkanderen.

VOL. Ziet *Aigle*.

VUIDE, wordt ghesept eenighsints binnewaerts uytghesolt/ ende inghesoncken met een ghelijckmatighe hollighept/ op't achterste deel van een ronde. 'tExempel van't Crups van't Graefschap van Toulouse/ sal beter doen verstaen/ 't welck is *Clechée*, open/ dat men den dach of 'tveldt kan sien daer door/ *Vuidée*, hebbende die acht zijden niet ghetrocken met rechte linien/ maer wepnich hol-achtich/ middelwaerts ingaende/ waer door 'tmiddel ende die eynden van't Crups vele breeder zijn als't corpus van de tacken/ etc.

Z.

ZULES, zijn ghelijck die van Zuplen voeren; ende mepne dat den naem van Zuplen/ het Blasoen heeft den naem ghegheven; want ick en kenne sulck gheen instrument; het en zijn gheene dubbele *Roos*, ghelijck sommighe ghevoelen/ maer schijnt ghenomen *à plaisir*, ende men en vindtse in gheene wapens/ mijns wetens/ als in die van Zuplen/ oft die hun daer van reclameren.

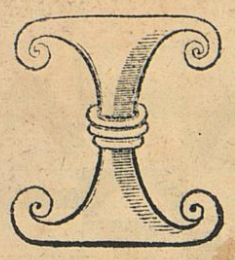

EYNDE.

Eenighe doode teeckenen van Blasoenen,

door af-beeldinghe best te verstaen.

Honorables ordinaires

IX.

Croix. Chef. Tal. Bande. Fasce. Chevron. Sautoir. Escusson. Gyron.

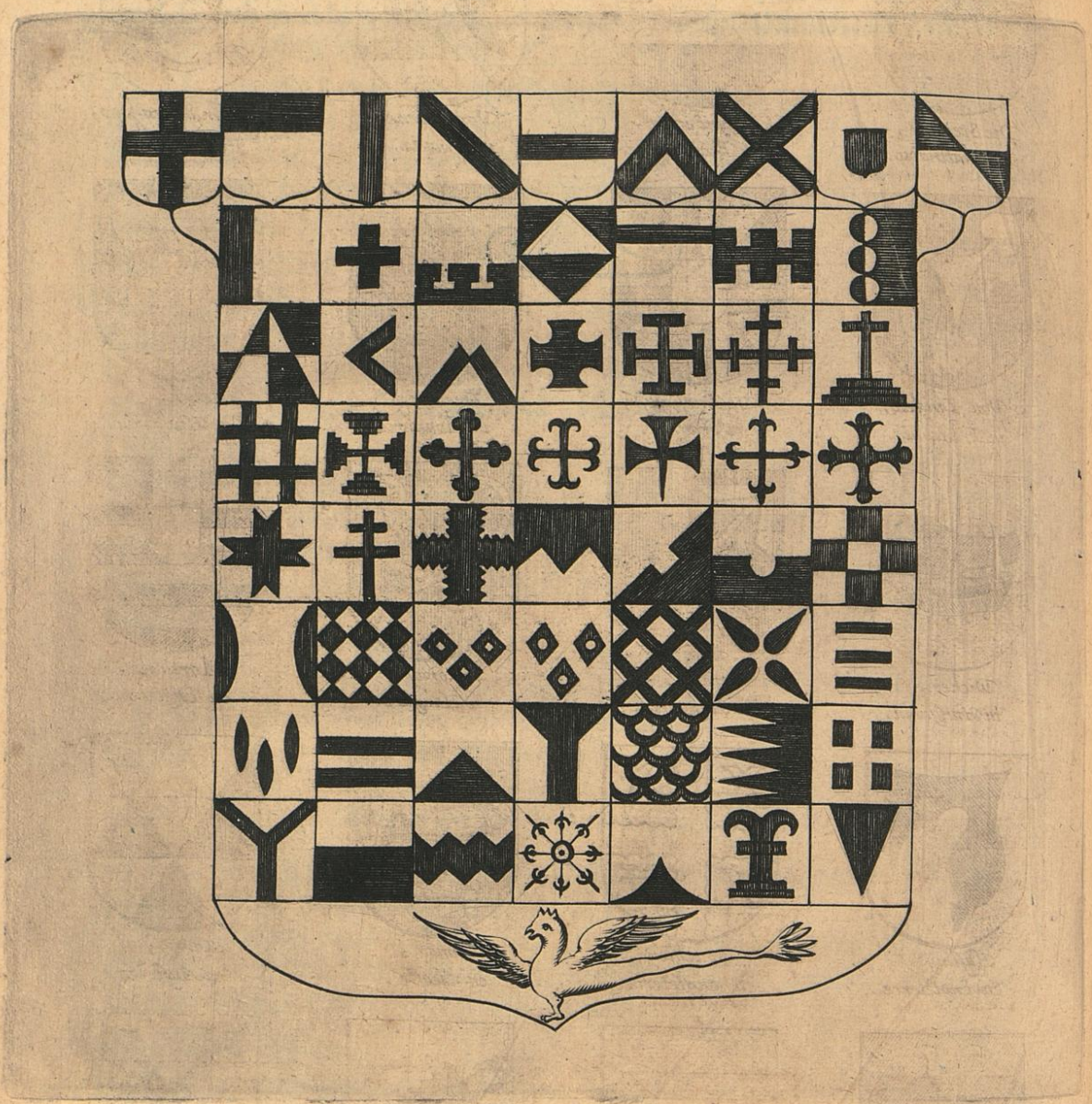

1. *Adextré.* 2. *Alizé.* 3. *Campagne.* 4. *Chappé-Chaussé.* 5. *Chef-soustenu.* 6. *Bretessé & Contre-bretessé.* 7. *De l'un en l'aultre.* 8. *Chappe-Escartelé.* 9. *Chevron-Couché.* 10. *Chevron brisé.* 11. *Croix-paté.* 12. *Potencé.* 13. *Croisé.* 14. *à Degrez.* 15. *Bastonnée.* 16. *Enserrée.* 17. *Fleuronnée.* 18. *Ancrée.* 19. *Fichée.* 20. *Florencée.* 21. *Pometée.* 22. *Doublement-fichée.* 23. *Patriarchale.* 24. *Endentée.* 25. *Emmanche.* 26. *Enclavée.* 27. *Enté.* 28. *Equipollé.* 29. *Flanché.* 30. *Lozange.* 31. *Macles.* 32. *Rustres.* 33. *Freté.* 34. *Ottelle.* 35. *Hamaide.* 36. *Fusees.* 37. *Gemelle.* 38. *Maistre.* 39. *Goussêt.* 40. *Papellonné.* 41. *Pointes en fasce.* 42. *Billetes.* 43. *Pairle.* 44. *Coupé.* 45. *Vivre.* 46. *Escarboucle.* 47. *Point en pointe.* 48. *Roc.* 49. *Pont renversée.* 50. *Un plaine sour le tout a un Dragon a ailes estendues.*

Eenighe

Eenige Seltſame Blaſoenen ende Inſtrumenten, die by ons in geen gebruyck en zyn.

Die Stenger, in Palatinatu.

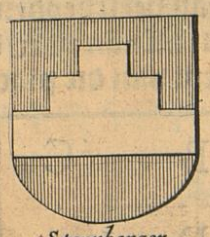
Steynberger, in Bavaria.

Von Borne, in Swavia.

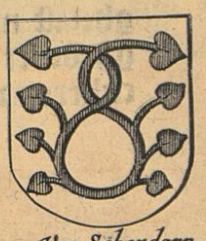
Von Sekendorp, in Franconia.

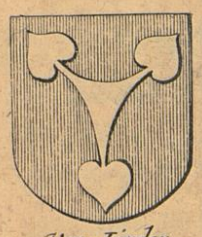
Von Linden, in Franconia.

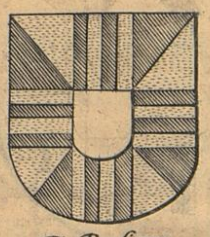
De Preſigny, en France.

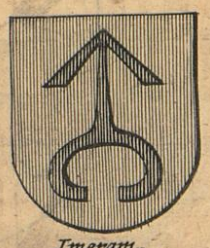
Imeram, in Hongaria.

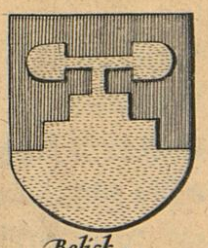
Belick, in Hungaria.

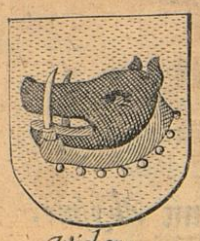
Wicker, in Hungaria.

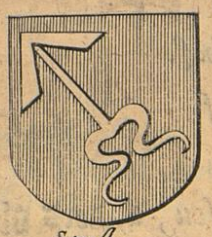
Streſk, in Hungaria.

Goray, in Hungaria.

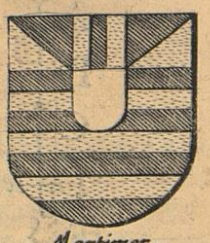
Mortimer, en Engleterre.

Haſtings, en Engleterre.

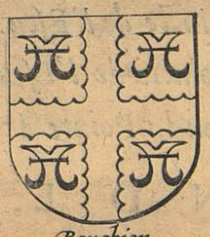
Bouchien, en Engleterre.

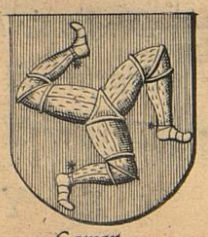
Caman, en Eſcoſſe.

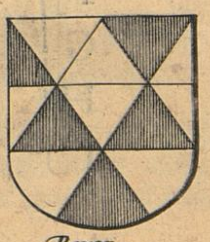
Rover, en Auſtrice.

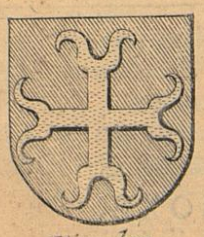
Vieracker, in Gelria.

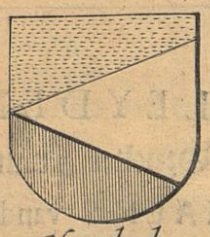
Negendanck, in Meckelborgh.

Criel.

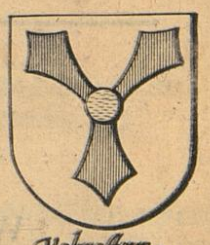
Volmeſtern, in Marcklandt.

Methode om te kennen de Coleuren deſer Blaſoenen.

Or, Argent, Sable, Azur, Gueulles, Sinople.

A F.

AFBEELDINGHE

Van de neghen poincten/ oft plaetsen des schilds/ waer van hier voor onder 'twoordt *Nombril* ghesproocken is/ en de wetenschap van die in 't blasonneeren seer noodich; namentlijck/ wanneer eenighe van die plaetsen zijn ghelast met bysondere teeckenen van verscheyden soorten/ dat dickwils ghebeurt in sommighe schilden/ om als dan yder sijn eyghen ende particulieren naem/ naer die weerdighept van die plaets/ toe te voeghen.

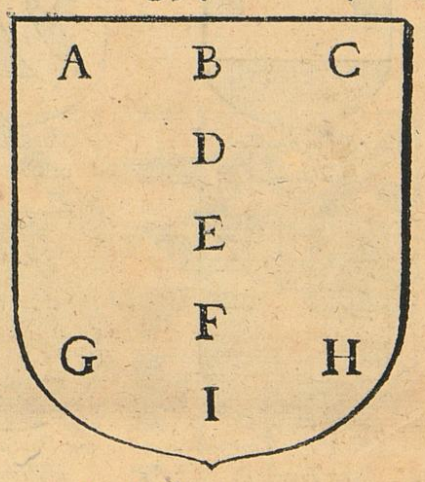

A	*le Point, ou Place*	*Dextre du Chef.*
B		*du Milieu du Chef.*
C		*Senestre du Chef.*
D		*d'Honneur.*
E		*du Cœur de l'Escu*, anders ghenaemt *Abysme.*
F		*du Nombril.*
G		*Dextre de la poincte de l'Escu.*
H		*Senestre de la poincte de l'Escu.*
I		*Dernier & bas en la Pointe de l'Escu.*

E Y N D E.

Ghedruckt tot LEYDEN,
In de Boeck-Druckerye van
WILLEM CHRISTIAENS vander BOXE.

In't Jaer 1645.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

WAERSCHOUWINGHE

Aen den

LESER.

Het sal den Goet-gunstighen Leser gelieven dese Correctien/ en Additien/ die midts onse absentie/ soo in 't af-schrijven/ als Drucken/ ende langh ligghen van de Coppe onder de Persse veroorsaeckt/ ende hem onder 't lesen konnen hinderlijck zijn/ eerst aen te teeckenen/ ende alsoo te lesen: de voordere mis-stellinghe kan in 't lesen/ soo lichtelijck verbetert/ als gheobserveert werden.

Pag. lin.

2. 36. qua quis.
3. 36. deriveerde op.
4. 24. behielde en voerde den tÿtel van DOMINUS FRATRUM, waerom d'andere broederen hen neyghden voor hem/ als hunnen Prince/ Gen. 27. v. 29. ende C. 32. en 33. om dat hy be-erfde die weerdigheyt sÿns vaders. l. 25. over zÿn. l. 28. Exod. Cap. 4. l. 30. ende Exod. 24. dat door Godts bevel tseventich van de selve Ouderlingen der kinderen Israels met Moses souden op-klimmen: welcke tseventich Deut. 1. als elders boven den naem SAPIENTES werden ghegeven den tÿtel van (a) NOBILES, PRINCIPES: ende dierghelÿcke daer benevens. a *Version. Hieronymi.*
6. 30. in al en een yder.
8. 46. die meynen dat sulcx mede op dien tÿdt by de ghemeene Edele gheschiedt zy: want (seyt hy) dat isser by ghedaen; maer het rÿden met houssen of voet-kleen is mede achter ghelaten/ en uyt die reden den naem van d'Edele daer by ghedaen. Oock.
9. 24. in juvenilem famam. l. 34. vermanende.
10. 17. humerali undulato, libro.
11. 20 quæ.
12. 23. niet wel voeghende.
13. 1. *tablet*, of borst-cieraet. l. 5. eenen geboorden rock/ hebbende beneden eenen omloopenden purpereu boort. l. 7. lararia. l. 30. endromides.
14. 15. die daer met een peert.
17. 21. sy noemden Gentes.

Andere zÿn van ghevoelen/ dat 'twoordt *Gentilhome* als het beteeckent in de Provinciale tale een Edele/ komt van Gentilis, in dien sin/ als Gentilis beteeckent gheen Romeyn/ maer Barbarus, of een vreemdelingh van die Natien die in't Keyser-rÿck ghevallen waren/ en 't selve woordt Gentilis daer naer (midts de Romeynen soo by verachtinghe ghenoemt hadden) hebben opghenomen tot een onderscheydt of teecken van eere/ voor sulcke/ die daer waren onder haer de voornaemste/ oste in der daet Nobiles: als mede om haer daer door van de Romeynen t'onderscheyden/

Pag. lin.

den / en soo t'expressereren haer libertept en bypdom van trybupt en andere belastinghen / die de Romeynen in 't ghemeen onderworpen waren. Hinc nimirum fluxit (seydt Velserus) quod cum Barbari in devictis Provinciis meliori quam Romani jure uterentur, Gentilitatis nomen Dignitatis existimationem induxerit, paulatimque eo res prolopsa sit, ut Gentiles homines absolute pro nobilibus dicerentur. Gelijck wy sien by de Spaensche; alwaer / benessens 'twoordt *Gentilhombre*, een Edelman ghenoemt werdt *Hydalgo*: dat goede Autheuren nemen voor *Hyo d algodo*, of filius Gothi, als afkomstich van de bype ende victorieuse Gothen. Doch weder ten propoose.

23. 41. Præfecti Prætorio.
26. 26. vier-zydich.
27. 3. *la foy*. l. 37. Dias de Vivair. l. 44. verkreghen heeft.
28. 14. interficere adorti erant.
29. 18. te beschutten. l. 23. van deught ende.
30. 10. decepto. *l.* 11. porrigere victos.
31. 21. bpandts list ontslaen. l. 5. L. Sicinius Dentatus. l. 23. Sext. Digitius.
32. 12. Posthumius Tubertus. l. 9. te voet / of te peert. l. 16. Prætor. l. 18. vijf duysent.
33. 13. Aemilius. l. 26. item. l. 36. Posthumius Tubertus.
34. 24. even ghelijck zy. l. 32. in sijn (a) Poliorceticon.
35. 3. ghesocht hebbende.
36. 26. maeckende.
37. 5. apparentlijck hadde verslaghen.
37. ult. gheballen. Oock soo ghevoerdt by Don (b) Gonçalo Fernandes de Cordoua / Hertoch van Sesa ende Terranoua / Grave van Cabra / Ridder van den Gulden Vliese / te weten / *l'escu enté en pointe d'argent, a un Roy More vestu d'azur, enchaisné d'or.*

a *Lib.* 1. *Dialog.* 5. Item, *lib* 5. *Dialog.* 1.

b *Chiff.*

39. 11. *le Chauve*. l. 26. Sanctius. l. 28. Mirammolin. l. 14. De wijdt-vermaerde Stadt van Amsterdam voert insghelijcx de Croone *Imperial* op haren wapen schildt / ter ghedachtenisse van menigen ghetrouwen dienst ende handel in verre Landen / by speciale Acte van den Keyser. De woorden zijn;

Maximilianen, by der genaden Godts, Roomschen Koninck, altijdt vermeerders s'Rijcx, &c. Allen den ghenen die desen Brief sullen sien, oft hooren lesen, saluyt. Omme dat wy bemercken dien groote ghetrouwicheyt, ende goetwillicheyt, ende oock den menichfoudighen, die onse Stede van Amsterdam ende den inghesetenen van dien, tot haren swaren kosten, ons, ende den Voor vaderen van onsen Sone Koninck Philippus, tot diversche stonden ghedaen ende bewesen hebben, bysonder daghelijcx doende in dese teghenwoordighe VVapeninghe, dien wy van noodts vreghen moeten doen, omme onsen Stede van Rotterdam, 'tSlot, ende den Stede van VVoerden, tot reductie ende onse ghehoorsaemheyt te brenghen, soo eest, dat vvy, aensiende hoe die selve Stede niet verciert en is, met eenen alsulcken VVapen, als sy vvel behoort te hebben, ende dat bysonder op dat die Poorteren ende Inghesetenen van onsen voorsz. Stede van Amsterdam, dagelijcx met haren Schepen ende goeden, te VVater ende te Lande, in vele verre vreemden Rijcken ende Landen converserende sijn, in koopmanschappen: VVaeromme ende om der redenen vville voorsz. ende om sonderlinghe saecken ons daer toe porrende. VVy hebben uyt onsen eyghen proprien vvil'e speciale gracie ende authoriteyt verleent, ghegunt, ende ghegheven, verleenen, gunnen ende gheven midts desen onsen Brieven, den selven onsen Stede van Amsterdam voorschreven, dat sy van nu voortaen ten eeuvvighen daghen toe, haren VVapenen voeren ende bekleden sullen, tot eeuvvighen memorie van onser gratie, metter Croone van onsen Rijcken, ende omme dat vvy tselve voor ons ende onse nakomelinghen, vast ende ghestade, ende van vveerden vvillen ghehouden hebben.

Soo hebben vvy, tot een Oorconde, desen Brief beteykent met onsen eyghen name. Ghegheven in onsen Stede van Schiedam, den thienden Februarij, Anno veerthien hondert. Ende vvas onderteyckent. Maximilianus, &c.

40. 28. *qui chantent, ou parlent.*

Ti-

Verbeteringhen der Druckfouten.

Pag. lin.

42. 17. Tibiscus. l 42. ghedicht dese Latÿnsche.

43. 18. digna. en onder die kruycen/ Crux ingradata (immissa) dat men ghemeenlÿck stelt op weghen en graven der dooden/ om dat Godt in den vleesche aen sulcke forme van kruys ghenaghelt is gheweest.
(a) O lignum felix, in quo Deus ipse pependit.
l. 38. Andere leeren 'tselve te.

44. 37. Symbola, de welcke. l. 47. *armories*. In purpuris (seyt (b) Chrysostomus) fulget crux, in diadematis crux, in precibus crux, in armis crux, etc. als wy.

45. 6. sal ons vernoeghen. l. 24. het veldt-teecken van dien geestelÿcken Krÿghs-Oversten en de figuere.

47. 5. *chargé*. l. 21. Azincourt. l. 39. twee van de metallen.

48. 1. Edel ofte *bas* duobus modis. l. 40. in superficie perspicui materiæ puræ.

49. 45. als meer hebbende van het.

51. 13. die naer die prop. l. ultima. reden/ by (c) Plinius.

52. ultima. ——— gaf hem geen eer.
In imitatie van dit segghen wierde den (d) soon van Don Ferrant Gonzague/ wesende een jonghman van goede apparentie/ ende bekomen hebbende 'tbeleydt van een Compagnie peerden/ gegeven dusdanigen witten schildt/ om te voeren in sÿnen Standaert/ met het devÿs/ Virtutis trophæa novæ non degener addet. Niet te min soo.

54. 16. swaer ende duyster. l. 31. waer van te draghen wy sien. l 43. kan den leser vinden inde.

55. 2. is voerende. l. 16. *Guisnes*. l. 22. *Torteaux*.

57. 22. adoreringhe/ d'odieusheyt van Diadema by de oude Romeynen.

59. 44. hoe dat die veranderinghe.

60. 10. primo nobilissimo. *l.* 33. Panhyper-Sebastus.

65. 21. divinis. l. 47. ghesalft: daer nochtans op d'inauguratie van Koninck Henrick III, (e) geen olye in dese ampulle gevonden wierde/ dat beneffens/ in't opsettten van de Koninckl ÿcke Croon op sÿn hooft/ hy uyt-riep tot tweemael/ Och sy quetst my/ en knielende voor den autaer in het hooren van de Misse weder afviel van sÿnen hoofde/ ghehouden wierde voor een quaet omen/ als het oock was voor hem en andere. Doch nopende/ etc.

66. 5. huldinge/ niet te min veel van Francoysen/ en ooc sommige vande curieuste beginnen haer Koninckl ÿcke salvinghe in hem/ ja Baronius. l. 39. recuperarent.

67. 17. *Conig ist*: (f) andere/ *die vvell er ein ghekronter un ghesalbter Koning ist*, dat is/ om dat hy een ghesalfden en gekroonden Koninck is.

68. 1. seyt (g) Lipsius. l. 2. non aliud quam. l. 3. Africa (alwaer t'ombinden was 'tvoornaemste van d'inauguratie) l. 15. voorts ghemeenlÿck gheweest een. l. 22. paupertatem.

69. ult. met Griecxsche of Pyrrische spronghen (*) van Pyrro den vinder.

71. 29. godtlooos Prince. l. ultima. of hy segghen wilde.

72. 4. ——— *Koninckrÿck*.
Niet te min soo sien wy in eenen vryen Staet/ soo wel als onder 'tghebiedt van een Hooft/ dese ghebreecken; ende daerom oock met seeckeren Schrÿver wel segghen moghen/

d'Eerbaerheyt, elacy, moet,, onder voet:
d'Eerbaerheyt, verkeert in veynsen;
Die de konst van veynsen heeft,, eerbaer leeft,
Anders derf nauvv yemandt peynsen.

'tKussen van de ——— l. 34. die aerde (h) kloppen. Ende hier van komt adorari more Persarum. Ipse (seydt Lamp.)

73. 22. (seydt (i) Valerius.)

75. 36. antiquitas. Oock in de heylighe.

76. 4. ut malus: (k) andere malis. l. 22. toeghevoeght heeft: ende in hun exempel

a *Sybil. apud Sozom. lib. 2. c. 2.* by *Gretſ. tom. 1. lib. 2. c. 40.*

b *Oration. quod Christus sit Deus.*

c *Lib. 33. c. 3.*

d *Dial. des Devises, de Paulo Iovio, pag. 133.*

e Segar, *Honor. Militair, and Civil. lib. 3. c. 47. pag. 182.*

f *Martin Rumelin, ad Aur. Bull. Carol. A. Dissert. 4. §. 5. apud* Selden, *pag. 155.*

g *pag. 256.*

* *Strabo l. 7. Plato de leg. lib. 7.*

h *Cornelius à Lapide* in sijn Commentarien op den Propheet Isaia, *t. 49. v. 23. pag. 407.*

i *Lib. 6. c. 2.*

k *Lipsius apud* Selden, *p. 180.*

Pag. lin.

pel soo het schijnt/ mede ghekomen in ghebruyck by de Keyseren in't Westen.

81. 7. excerceris. *l.* 21. imponitur in Nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti: quam

85. 14. patinam.

86. 22. Mafeius/ gheciteert by Gretserus/ de Cruce, lib. 2. c. 47.

87. 47. by de erectie.

94. 5. uytghenomen d'unctie of. l. 26. suo capiti.

107. 5. zijnde maer 'twoordt.

113. 28. supplicum per te.

118. 33. te severissime. l. 41. noch werden onderhouden.

120. 25. *Lemos.* l. 46. *ambos a dos: luego.*

121. 1. van den staet. l. 40. met dese woorden.

123. 49. per Italiam. *l.* 48. Hildes Hemienses.

124. 10. bene merendi proposito.

126. 28. oppidove.

127. 15. *Conceyos.* l. 42. *Condes,* hebbende permissie van te voeren den grooten tijtel van Don, niemandt toeghelaten in de oude tijden dan den Koninck/ d'Infantes/ en Prelaten; doch sommighe segghen/ dat niet alle *Ricos hombres* vermochten dien tijtel te voeren/ maer alleen sulcke als niet en waren verobligeert den Koninck te dienen inden Oorloge dan met haren vrijen wille.

129. 49. majestati nostræ.

131. 21. te excelleren of overtreffen) als naer. l. 31. postquam præfectos omnes. *l.* 35. atque ipse ego. *l.* 38. ejus enim ego. *l.* 40. agunt.

133. 15. Germanos. *l.* 54. Ite milites mei, &c. *l.* 17. vivite posthac. *l.* 19. si quis negaverit inglorius. *l.* 21. aut scurrilitatis. *l.* 22. ad gloriam redundet. l. 24. want het Ridderschap boven den Edeldom besloot de weerdicheyt. l. 46. Maer vermochten wel die Heeren en Princen eenighe.

134. 1. dochter/ vry persoonen hun.

135. 7. paludatus. l. 39. die dignitept by privilegie specialijck.

142. 6. voeten ende soo by de Coninginne. l. 28. potestate.

145. 21. ende hem segghende.

150. 35. cortinis pannorum. *l.* 36. protenderet.

136. 12. Anno 1619.

164. 1. Hertoch van Nivers.

166. 4. pilaren van yder staet.

168. 10. die conditien. l. 15. versien te wesen.

174. 10. Jannez.

176. 28. lijden veel. l. 30. versaeckten. l. 43. aen haren.

179. 22. Magnum.

181. 3. by Alphonsum; by andere/ Sanchium/ Anno 1158.

185. 19. 't Waerschijnelijckste brenghen by die. l. 39. *Gouverner.*

186. 16. brutale natien.

192. 6. Buckingam. l. 17. d'erectie. l. 19. feuda vexillaria. l. 27. voor Rupelmonde l. 29. *& le presenta.* l. 31. *Mon tresredoute.*

197. 4. Marcellinus. Meenen mede. l. penultima. met een kobel.

200. 18. ende by die van Malta.

201. 32. Soo dat mede die.

202. 2. Gouverneur der Stadt Berghen. l. 6. gheworden honorable ende eenen l. 23. somwijlen onderscheyden tot. l. 26. *esquadre.* Soo dat die *Primiers Escuyrs* hebben hunne Schildtknapen onder haer/ als in d'oude tijden van 't Keyser-rijck de Præfecti Sacri Palatii, Cubiculi & Stabuli, hadden onder haer hare Comites. In der voeghen dat dit woordt *Escuyer,* of Schildtknaep/ by na heeft verkreghen sulck een verspreydinghe/ als eertijdts Comes in 't Latijn/ ende dat soo wel ten respecte van sijn verscheyden qualitepten en orders/ als dat *Escuyer* mede is een bysondere charactere van dignitept in 't Hof/ voor die gheen particuliere charge oft bedieninge

verbeteringhen der Druckfouten.

Pag. lin.

ninge en hebben: want als die wierden genoemt Comites honorari; soo dese Schildtknapen / *Escuyrs d'honneur:* als eenige waren Comites ordinis primi, secundi, & tertii: soo van gelijcken sommighe *Escuyrs de premier, second, & tiers estat,* behoudende.

203. 4. troenien.

206. 45. quàm.

207. 9. contortis. l. 10. sive. l. 43. Molinæ, Salinarum. l. eâd. *van den.* l 46. quamquam. tunc.

208. 16. *vauden* l. 31. utuntur & fruuntur, & ad. l. 36. exertâ. l. 39. exertâ. l. 40. laciniis. l. 43. formam. l. 46 trabium. l. 47. rubeis.

210. 14. waerom d'onedele. l. 27. uytgedruckt. 't Exempel beyde van d'een en d'ander/ sien wy in de voorgaende brieven/ tot dien eynde by-gebracht.

211. 13. clauditur, complectitur. l. 14. augeri.

212. 24. Door gheboorte. l. 28. Meerminne / met het Devijs / Contemnit tuta procellas, namentlijck / (a) Estienne de Colonna / Generael van Cosmo de Medicis / willende daer mede te kennen gheven / dat hy hem hielde gheassureert teghens alle assaulten van de fortuyne / ende betroude op syne eyghen vromighept/ even als de Meerminne in 't swemmen haer niet en ontset door onweder.

a *Dial. de Devises de Paulo Iovio, pag. 139.*

217. 3. van de hooghde van.

222. 7. d'oude Heeren van Bergen. l. 11. t'ondersoecken. Heer Anthonis van Bergen/ naer syn creatie/ als Marquijs van Bergen/ vinde in zeghel synen schildt ghesupporteert *à dextre* van een Leeuw / *à senestre* van een Griffioen / ende syne Stads van Bergen van twee Wilde-mans *au naturel:* de reden hebben noch niet gheleert / ende 't segghen van d'oude niet volkomentlijck willen aen nemen. Die Con:

223. 21. *à outrance.*

224. 6. *Pennon.* Relateert.

225. 45. *doet uyt* (van Baronnen).

228. 3. 't veranderen der Stam-namen. l. 18. die alle in 't besteden van den Edeldom souveraine. l. 30. en 31. ende daerom heb oock voor ghenomen.

230. 8. ghernijneert en staet. l. 4. fontepne (die. l. 13. van Grangien) dit Capelleken segghe.

233. 24. anno 990.

236. 16. hebbende derthien jaren.

238. Margarite de Nelle/ of d'Arragon.

239. Ramond de Nelle / *Comte de Provence,* soon van Sanche Alfons / Grave van Provence/ broeder van Pieter/ Koninck van Arragon.

249. *ſeggen andere,*

Henry, Duc de Brige & Lignits. — Iſabeau de Pologne.

Wenceſlaus, Roy de Boëme. — Iudith de Habſbourch.

Henry, Duc de Sileſie & Glogovie. — Mechaud de Brunſwich.

Herman, Marquiis de Brandenborch. — Anne d'Auſtrice.

Boleſlaus, Duc de Brige & Lignits. — Margarite de Boëme.

Henry, Duc de Sagau & Glogovie. — Mechaud de Brandenborch.

Luis, Duc de Brige. — Hadwich de Sagau.

Margarite de Brige.

Pag.	lin.	
252.		Marie de Pardo (ſeydt O. de la Marche) *amie de Piere, Roy de Portugal.*
260.		Leopold (ſeydt Fabin) hadde de dochter van Jan/ Koninck van Arragon.
271.		Iſabeau de Portugal/ docher van Jan/ Conestable van Portugal/ ende van Iſabella d'Vrgel en Viſeo/ ſeydt den ſelven Autheur/ was wijf van Jan II. *Roy de Caſtille.*
274.		Segghen insghelijx dat Emanuel is gheweest ſoon van Ferdinand / *Duc de Viſeo,* ſoon van Alphonſo I. *Roy.*
281.	19.	per Philippum II.
284.	2.	ſubtumulatus. *l.* 4. Defenſor juris. *l.* 24. Oosterhoudt. l. 25. Weſemale. l. 30. Couwenberghe/ Panhupſe ende l. ultima. boeren.
285.	11.	Apcoude.
289.	2.	Vortel. l. 15. *eſſonnoir.* l. 41. haer Heer. l. 44. Anno 1350.
290.	26.	ende ghewan kinderen. Heer.
291.	13.	*en Pennon.*
293.	35.	Monthelery.

van

verbeteringhen der Druckfouten.

Pag. lin.

294. 37. van Merckem. l. 48. *d'argent qui est de Ioigny.* l. 49. *pieces qui est d'Audenaerde, ou Pamelée.*

295. 10. voert *escartelé de gueles & d'or.*

296. 2. Grimbergen/ ten aensien van de erectie/ van 'tselve Graefschap. l. 26. *chevron d'argent.* l. 32. Quevin.

297. 4. Jan van Reymerswale trouwde eerst Alice van Schoonhoven/ ende daer naer Margarite van Egmont; by de eerste ghewan hy een dochter/ ende by de tweede drie soonen/ ende twee dochters/ welckers posteritept is noch in wesen. l. 24. van syn recht.

298. 20. Andere segghen Maria/ ende dat sy trouwde Willem.

299. 20. Vrouwe van Culenborch/ dat sy erfde by testament/ als wesende de derde dochter. l. 26. Sidonia. l. 37. Maurice. l. 39. Cornelia van Culenborch/ die tweede dochter. l. 50. Bailleul.

300. 1. Adriaen de Bailleul/ Heer van Eure. l. 2. *doet uyt* (Vrouw van Bailleul.)

301. 17. *eschequeté.*

303. 17. versoeck van ons.

304. 27. *a la Borduere.*

307. 49. Rutger Phlips Jacob / ende.

310. 34. verhaelt met dese woorden.

311. 13. ghereserveert Anno 1200, in't bevrpen der inwoonderen van alle exactien/ seyt 'tmeer ghemelde M. S. ende hier.

312. 42. tweeden soon/ Jan van.

313. 6. Gracht sonder oir. l. 10. & Barbanson. l. 39. Houtekercke Herlies.

316. 36. *sans bec ni jambes.*

319. 28. Privilegien niet begrepen.

320. 12. Antoinette de.

325. 5. lyf noch lidt.

333. 16. Ryswyck en Sande.

334. 28. *un sautoir.* l. 49. oude ghellachten.

335. 5. (a) Vrost tot Berghen.

a Volgens seeckeren ouden Keurboeck der Stadt Bergen, by schriftelicke communicatie van M. van der Weelden, ons naerghelaten.

Onder die Konst-woorden.

Pag. lin.

2. 23. upt vreese. l. 35. van een *Esmail.*

4. 6. die hayren om hooch.

5. 1. *chantent.*

6. 40. *Aiglets.*

7. 1. *Cercles.* Item, fol. 8. l. 7, 8, 9.

8. 14. doorn.

9. 33. restrictien.

11. 6. *Chausses.* l. 17. *Chappe.*

13. 11. staeck.

14. 14. Ecclesiastiquen Heer. l. 26. en 29. dack-balck. l. ead. staen. l. 34. moet hy metal en couleur hebben. l. 35. te weten/ *que le.* l. 40. om hoogh.

15. 39. naer d'Etymologia.

17. 48. *'t Lambeau.*

19. 4. tot den stinckeren. l. 17. moet met elck een.

23. 13. woordt *Fascé, Coticé* en. l. ead. worden/ siet. l. 20. Nederhoff.

24. 41. ondersoeck/ komt upt die *Sup.*

26. 11. ghebroocken trouw.

27. 8. oock naer forme.

stoc-

Byvoeghselen ende verbeteringhen, &c.

Pag. lin.

29. 40. stocken by den.
30. 2 . den dwerschen balck.
31. 8. des Helms. l. 23. ziet by den Autheur.
33. 25. Anders verscheyden oude *Lamb is* die. l. 30. yder eynde een. l. 36. (meer) l. 37. meer heeft.
34. ulti. in te vinden. NOTA, dat a dient de twee figueren van Helmen: b die ronde.
41. 2. vogue. l. 10. eer-schaemte.
45. 20. Tyrius color.
46. 14. ziet by Guillim.
48. *doet uyt* de linie die den *Chef* maeckt in 't Blason aldaer / by foute van den snyer inghestopen.

EYNDE.

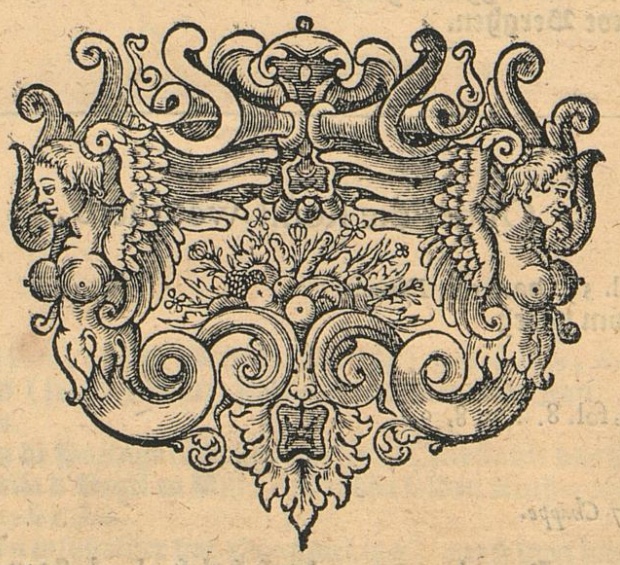

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

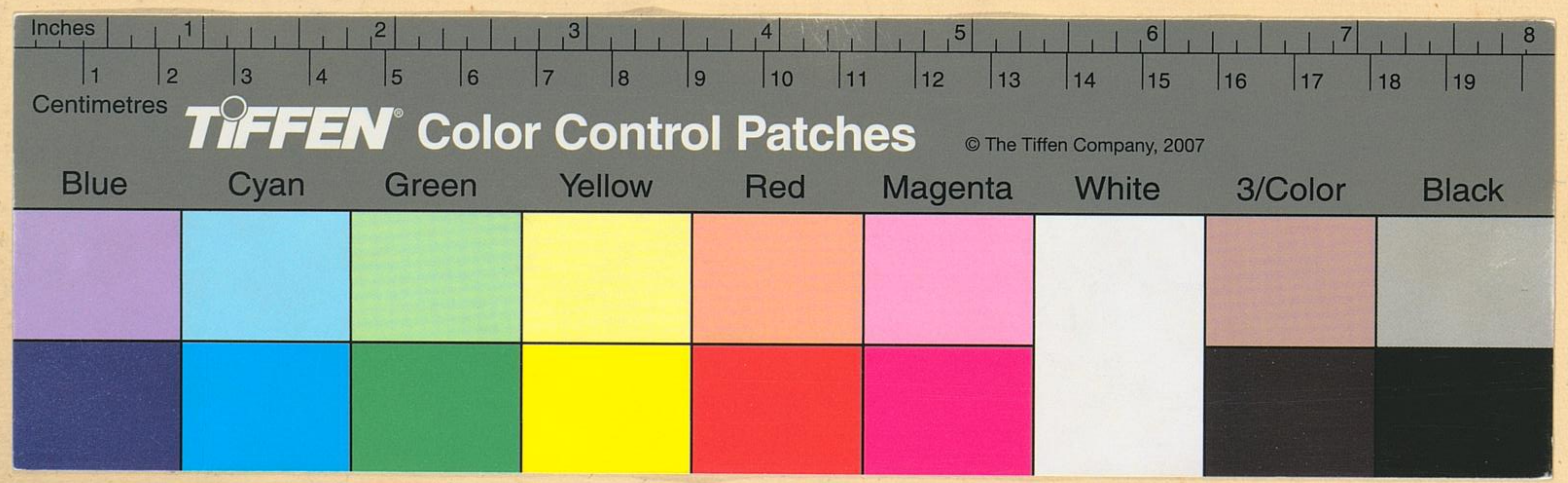

Universitäts- und Landesbibliothek Düsseldorf